

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС**

✓ *Закріплення в Конституції України стратегічного курсу держави на ЄС і НАТО*

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**

✓ *Децентралізація: незавершена реформа*

- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**

✓ *Про перешкоди в застосуванні судами Конституції України*

№ 2 лютий 2019

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 2 (58) 2019

(25 січня - 25 лютого)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, в.о. генерального директора НБУВ
(головний редактор);

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Закіров М.

Закріплення в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО: в оцінках експертів і політиків.....3

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ.....7

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....8

СУСПІЛЬНА ДУМКА

О. Богомолець, Українська правда. Блоги: Гарант зобов'язаний відповідати за порушення Конституції.....12

С. Долинська, Сьогодні: Місія нездійсненна: які реформи за п'ять років Верховна Рада так і не прийняла.....12

О. Янковський, КримРеаліті: «Наближається повернення Криму»: що означає курс України в НАТО та Євросоюз.....13

Н. Капитоненко, Realist.online: Изменения в Конституцию: снова хотели как лучше, а как получилось, неизвестно.....15

Д. Гартвіг, ЦППР: КСУ та судді: спроба зірватися з політичного повідка.....17

Т. Шамайда, Тексти: Тимошенко прямим текстом анонсує повалення конституційного ладу.....18

А. Голуб, Тиждень: Децентралізація: незавершена реформа.....22

Ю. Мірошниченко, Українська правда.Блоги: Підтримка розвитку державної мови не має обмежувати у правах національні громади!.....25

А. Кучухідзе, Слово і Діло: Що змінить для України курс на ЄС і НАТО в Конституції? ...26

Д. Тимошенко, Радіо Свобода: «Це величезний цивілізаційний прорив»: що дасть курс України в НАТО?.....26

В. Журавський, 112.ua: Верховна Рада перетворює Конституцію на виборчу листівку.....28

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....29

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Шевчук С.

У Конституційному Суді має відбуватися боротьба ідей, а не людей».....32

Козьяков С.

Жодна реформа в світі з таким величезним кадровим наповненням не проходить бездоганно.....43

Селіванов А., Карпунцов В.

Конституційна реформа правосуддя: у перехідних положеннях Конституції України виявлено недоречності».....49

Става Г.

Судова реформа в Україні відбувається швидко. Через 5 років люди побачать результат.....55

Жалімас Д.

Росія втрачає Україну як сферу впливу – литовський суддя оцінив поправки до Конституції України.....59

Шшикін В.

Що відбувається у сфері українського судочинства та чи дотримується влада Законів України?.....61

Різник С.

Про перешкоди в застосуванні судами Конституції України.....66

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Куба.....68

Польща.....68

Іспанія.....69

Латвія.....69

Єгипет.....70

Арменія.....70

Закріплення в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО: в оцінках експертів і політиків

7 лютого 2019 р. Верховна Рада України внесла зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО.

Про свою ініціативу щодо закріплення в Конституції курсу країни на інтеграцію України у Євросоюз і НАТО П. Порошенко повідомив ще під час робочої поїздки до Запорізької області 22 червня 2018 р. «Я сподіваюся, що як Верховна Рада підтримала цей закон (закон про національну безпеку. – Прим. авт.), також вона підтримає і мої пропозиції щодо закріплення європейської та євроатлантичної інтеграції в Основному законі нашої країни – Конституції», – зазначив П. Порошенко (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/kurs-na-chlenstvo-v-es-i-nato-nuzhno-zakrepi-v-konstitucii-poroshenko-1149089.html>).

Треба зауважити, що, за повідомленням Deutsche Welle у вересні минулого року, навіть серед прихильників євроінтеграції України в Брюсселі пропозиції П. Порошенка про закріплення в Конституції України стратегічного курсу на членство у ЄС і НАТО не викликали значного ентузіазму. Деякі з них узагалі ставили під сумнів необхідність закріплення подібних намірів у Основному законі країни. Зокрема, постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер зазначив: «Ми переконані, що більшість людей дивиться в напрямку Європи. І ми маємо це переконання незалежно від того, закріплено це в Конституції чи ні».

Інші, навпаки, вважали за необхідне підкреслити повагу до самостійності народів у визначенні засобів закріплення обраного курсу. Так, соціал-демократ, член комітету Європарламенту із закордонних справ К. Флекенштайн називає беззаперечним

правом українців вирішувати, що прописувати у своїй Конституції. Разом з тим, на думку євро парламентаря, в існуючих умовах значно важливіше було б зосередитися на конкретних справах, що наблизять Україну до європейських цінностей і стандартів життя. «Я надаю перевагу тому, щоб ми замість розмов про мрії про завтра зосереджувалися на сьогоднішній роботі. Є достатньо роботи, аби спершу імплементувати у Уоду про асоціацію», – наголошував К. Флекенштайн.

Саме на важливості всебічного втілення в життя Угоди про асоціацію наголошувала і євродепутат Р. Гармс із фракції Зелених. «Реалізація того, про що вже домовилися, є шляхом, яким Україна врешті-решт зможе досягти членства у ЄС», – підкреслювала член делегації Європарламенту з асоціації з Україною в інтерв'ю DW (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Європейські парламентарі підкреслювали необхідність прийняття інших важливих для подальшого розвитку України законів. Зокрема, на думку Р. Гармс, Україні необхідний новий закон про вибори. «Реформа виборчого права стабілізувала би демократію в Україні та укріпила би фундамент для курсу на Євросоюз», – наголошувала євродепутат. У свою чергу постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер нагадав, що значно важливішим за будь-які декларації намірів є впровадження реальних реформ. Часто трапляється, коли реальність відрізняється від конституції. Тому недостатньо просто мати «гарний текст». «Я хотів би тієї реальності, яка приведе Україну до ЄС і НАТО. Вона буде лише тоді, коли основоположні демократичні та інституційні реформи будуть незворотними», – наголошував депутат (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Окремі зарубіжні експерти схилилися до думки, що в ініціативі П. Порошенка поряд із загальнополітичними цілями є і певні особисті політичні інтереси. Зокрема, експерт брюссельського представництва Німецького фонду Маршалла Сполучених Штатів Америки Б. Лете називає ініціативу П. Порошенка хорошою, оскільки «вона накладає до певної міри правове, але здебільшого моральне зобов'язання вшанувати спадок революції на Майдані 2014 р.». Разом з тим він пропонував дивитися на ініціативу П. Порошенка через призму президентських виборів, які мають відбутися навесні 2019 р. Причому йдеться про певний образ П. Порошенка не лише серед виборців, а й у європейських столицях. «Фактично, Президент України говорить: якщо ви хочете більше Європи в Україні, то я є тим кандидатом, якого варто підтримувати», – пояснює експерт.

Разом з тим добре обізнані в українських справах європейські політики звертали увагу й на можливі ризики внесення в парламент закону про зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО. Так, постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер висловив надію, що у Верховній Раді під час голосування в другому читанні знайдуться 300 голосів «за». «Якщо ж не знайдуться, то це виставить у негативному світлі справжнє позиціонування (Щодо підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції в Україні. – Прим. авт.)», – попереджав німецький політик (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Проте час показав, що незважаючи на висловлені зарубіжними експертами побоювання, принаймні в питанні щодо стратегічного курсу України, у парламенті є консенсус. Уже 22 листопада 2018 р. Верховна Рада 311 голосами ухвалила в першому читанні президентський законопроект про зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО. Перед цим Конституційний Суд України визнав його таким, що відповідає конституції України. Треба зауважити, що за Регламентом у першому читанні для схвалення достатньо

було лише 226 голосів. Тобто вже тоді Верховна Рада України продемонструвала високий рівень підтримки ініціативи П. Порошенка.

Саме до такої єдності закликав народних депутатів і Голова Верховної Ради України А. Парубій, відкриваючи 7 лютого 2019 р. ранкове пленарне засідання. Він звернувся до народних депутатів із закликом «відставити усі політичні дискусії і непорозуміння» для ухвалення «історичного рішення». «Це історичний день, коли ми маємо ухвалити віхові конституційні зміни. Це стратегічні рішення, які визначають майбутнє України – закріплення в тексті Конституції рішення щодо стратегічного курсу України на членство у Європейському Союзі та НАТО», – наголосив А. Парубій.

У свою чергу Президент України П. Порошенко у своєму виступі наголосив, що це історичний день для нашої країни, і закликав до єдності. «І саме єдність сьогодні потрібна Україні, саме єдність потрібна під час нашого історичного голосування. Я переконаний, що ця єдність буде продемонстрована... Так само, як ми продемонстрували досягнення інших цілей, у які мало хто вірив, так само нашими спільними зусиллями Україна забезпечить членство в НАТО, членство у ЄС. Ми йдемо своїм шляхом і цей шлях до членства України у ЄС і НАТО», – наголосив П. Порошенко (URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-u-parlamenti-shodo-zakriplennya-u-konstitu-52978>).

Поіменне голосування про проект закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України у Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, № 9037) у цілому продемонструвало майже одностайну позицію» – 35, «утрималося» – 0, «не голосувало» – 16 (URL: https://www.rada.gov.ua/archive/2019/02/07?type_sort=DESC&page_count=100). У повному складі проти закону про внесення змін до Конституції України проголосувала фракція партії «Опозиційний блок», включаючи колишніх її членів (тепер позафракційних).

Того ж дня, закриваючи вечірнє пленарне засідання, Голова Верховної Ради України

А. Парубій підписав ухвалені зміни до Конституції щодо стратегічного курсу України на набуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО. Голова Верховної Ради підкреслив: «Попри президентські вибори, попри суперечки і емоції ми ще раз показали: Верховна Рада України займає державницьку єдину позицію, коли йдуть виклики перед Україною, коли йдеться про майбутнє нашої державності. Ми зробили цивілізаційний вибір. Я переконаний: тепер він незворотний, ніхто не зможе його змінити». На його переконання, з роками цей крок буде оцінено майбутніми поколіннями українців. «Тому я невідкладно підписую закон України за № 9037 про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО і передав на підпис Президентові», – наголосив Голова парламенту та привітав усіх українців з надзвичайно важливим і успішним історичним днем (URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Topnovyna/167244.html>).

Отже, навіть ті депутати, які визнавали, що це може бути частиною передвиборної кампанії Президента, погодилися з важливістю такого кроку. Зокрема, про це з трибуни парламенту говорили керівники фракцій «Самопоміч», «Батьківщина» та Радикальної партії. Проте вони все ж таки голосували «за», оскільки знали, що це відповідає настроям в українському суспільстві, які протягом останніх років демонструють сталу тенденцію до зростання популярності ідеї європейської і євроатлантичної інтеграції.

Так, згідно з останніми опитуваннями соціологічної групи «Рейтинг», 53 % українців виступають за вступ до ЄС і лише 13 % – за вступ до Митного союзу з Росією. Крім того, соціологи спеціально вимірюють ставлення до ЄС серед прихильників головних українських партій, які мають фракції у Верховній Раді. Підтримка вступу до ЄС серед виборців БПП становить 84 %, «Самопоміч» – 74 %, «Батьківщини» – 60 %, Радикальної партії – 50 %. І навіть серед прихильників «Опозиційної платформи» ЄС підтримують 26 %. Вступ до

НАТО користується меншою підтримкою, ніж вступ до ЄС, але це теж популярна ідея. За останніми опитуваннями «Рейтингу», 44 % українців виступали за вступ, а 30 % на референдумі сказали б «ні» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47155927>). Вочевидь завдяки цим настроям виборців і достатньо легко пройшло голосування за важливе рішення, якому не завадило навіть те, що опоненти П. Порошенка розуміли, що це буде ще один плюс до його роботи й певний агітаційний ресурс.

Проте, як було зазначено вище, не всі українські політики підтримали зазначене рішення і виступили з різкою критикою. Народний депутат України, голова фракції «Опозиційний блок» В. Новинський заявив, що зміни до Конституції щодо ЄС і НАТО в обхід всеукраїнського референдуму – це пряма узурпація влади Президентом П. Порошенком. «Влада в Україні належить не Президентові, не коаліції, а українському народу. Тому виключно народ має право змінювати зовнішньополітичний курс держави... Питання вступу до ЄС і НАТО – це предмет конфлікту, а не згода в суспільстві. Ні перспектив вступу в ЄС, ні в НАТО в Україні в найближчі десятиліття не з'явиться, це виключно популізм Президента, що йде, який всіма правдами і неправдами чіпляється за владу», – заявив В. Новинський (URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119).

Голова Політради партії «Опозиційна платформа – За життя» В. Медведчук зазначив: «Я думаю, що подібними змінами, які сьогодні внесла ВР, котра користується рівнем довіри, що не перевищує 5 % серед населення України, вона зробила піар-хід в інтересах влади. Влада вирішила під час виборчої кампанії продемонструвати свої устремління, а найголовніше, за допомогою подібних змін щодо курсу в НАТО і ЄС отримати довіру тієї частини населення, яка дійсно ці дії підтримує» (URL: <https://ua.112.ua/interview/viktor-medvedchuk-zminamy-v-konstytutsiiu-vlada-pidihrala-svoiemu-elektoratu-ale-obrazyala-inshu-polovynu-ukraintsiv-479783.html>).

У свою чергу деякі українські експерти підкреслили виключно декларативний

характер внесених змін. Зокрема, політолог, керівник Центру «Третій сектор» А. Золотарьов зауважив: «Це нагадує гудок паровоза, який видає багато шуму, але коефіцієнт корисної дії нульовий. Країна в тому стані, у якому вона сьогодні перебуває, з тим рівнем ВВП, доходів, корупції і релігійних конфліктів, НАТО і ЄС не цікава. Тобто ніхто Україну туди не пустить. Європейці дивляться на Україну як на хворого жебрака, з кепськими звичками. У цій ситуації далі передбанника нас ніхто не пустить. Євросоюз, підписавши Угоду про асоціацію з Україною, отримав від нашої країни все, що хотів. Надавши безвіз, він дав зрозуміти, що це максимум, що може отримати Україна... Якщо Україна за п'ять років президентства Порошенка давала б щороку по 10 % економічного зростання, це був би куди більш вагомий внесок у розвиток країни. У нас же відбувається порожня політична тріскотня на тлі деградації економіки», – резюмував А. Золотарьов (URL: <https://golos.ua/i/663629>).

У свою чергу, як вдалий стратегічний крок оцінює рішення Верховної Ради політолог В. Фесенко. «Ухвалені зміни до Конституції є “запобіжником” на майбутнє. У середньостроковій перспективі – від трьох до п'яти років і більше – в Україні не очікується якихось змін, що можуть істотно змінити її зовнішньополітичний курс. Політичні передумови для реваншу проросійських політичних сил у країні відсутні. Однак сьогодні важко чітко прогнозувати події на віддалену перспективу», – підкреслив експерт. Крім того, як і інші експерти й політики, він також наголосив на тому, що реальними вступ до ЄС та НАТО можуть стати лише в результаті серйозних системних реформ, а сам законопроект відповідає передвиборним інтересам Президента П. Порошенка (URL: <https://ua.news.ua/volodimir-fesenko-zakriplennya-v-konstitutsiyi-kursu-na-yes-i-nato-ne-priskorit-integratsiyu-ukrayini-do-tsih-ob-yednan>).

Професор політології Національного університету «Києво-Могилянська академія» О. Гарань також підкреслив значення внесення змін до Конституції для збереження обраного

зовнішньополітичного курсу України незалежно від змін у владі. Політолог також вважає, що ухвалення цих змін до Конституції додасть П. Порошенку симпатиків напередодні виборів. «Це безумовно дасть приріст електоральних симпатій

П. Порошенку, але мені здається, лише цього для перемоги буде недостатньо. Йому треба буде продемонструвати свою активну позицію не тільки у сфері державно-патріотичних питань, а і в соціальній сфері», – підсумував О. Гарань (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/verkhovna-rada-zakripyla-kurs-na-nato/4776521.html>).

Експерти підкреслюють, що доволі спокійно до прийнятого рішення поставилися і наші західні партнери. «Позиція була така, що Україна не готова до ЄС і НАТО. Про це говорив і Ж.-К. Юнкер, і Волкер. Тому те, що нас там дипломатично вітали, це нічого не означає. Це рішення ніяк не наближає нас до ЄС і НАТО», – зазначив експерт-міжнародник А. Кучухідзе.

У свою чергу політолог Є. Магда також закликав не перебільшувати значення прийнятого рішення. «Світ не є україноцентричним. Світ реагує на масштабні смерті, великі стихійні лиха, війну або щось інше. Зміни до законодавства не викликають такого ажіотажу. Крім того, ці зміни стосуються виключно України. Якби була ситуація з розглядом заявки на вступ до ЄС або НАТО, тоді була б інша ситуація – сказали б більш емоційно, більш яскраво». Проте, незважаючи на прохолодну реакцію світу, для України це історичний крок, вважає Є. Магда. І хоча світ досить прохолодно відреагував на такі законодавчі зміни для України, це історичний крок, вважає експерт (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/mir-ne-yavlyaetsya-ukrainocentrichnym-eksperty-prokommentirovali-reaktsiyu-mira-na-zakrepleniya-kursa-na-es-i-nato-1218916.html>).

Отже, проведена підготовча робота і сформований у суспільстві запит на подальшу європейську інтеграцію сприяли підтримці з боку Верховної Ради змін до Конституції України. Майже одностайне голосування на підтримку ініціативи Президента П. Порошенка про закріплення в Конституції

курсу на інтеграцію України у Євросоюз і НАТО доводить визнання історичної ваги прийнятого рішення. Цілком очікувана негативна реакція частини українського політикуму свідчить про збереження певної альтернативи обраному шляху й лише підтверджує необхідність прийняття такого рішення як запобіжника можливого розвороту зовнішньополітичного вектора України. У цьому й полягає головне практичне

значення внесених змін до Конституції. Крім того, треба зауважити, що Конституція – це в першу чергу дороговказ, який має визначати стратегічні цілі розвитку держави, а також фундамент і критерій законотворчої роботи, а саме таку функцію і повинні виконувати внесені в преамбулу та деякі статті Конституції України зміни щодо закріплення стратегічного курсу держави на членство у ЄС і НАТО.

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Верховная Рада проголосувала за закріплення курсу на ЄС і НАТО в Конституції України. Голоса за законопроект №9037 отдали 335 депутатів. На табло висветились 334 депутата, але потім один з нардепів повідомив, що його картка не працює. Таким чином, парламент затвердив зміни в Конституцію, які встановлюють стратегічний зовнішньополітичний курс країни на вступ в Альянс і ЄС (*News.bigmir.net* (<http://news.bigmir.net/ukraine/1885911-Rada-zakrepila-kurs-na-ES-i-NATO>)). – 2019. – 07.02).

Президент України П. Порошенко підписав законопроект №9037, згідно з яким до Конституції України вносяться зміни щодо закріплення курсу України на вступ до Європейського союзу і НАТО.

Згідно з документом:

- Президент та уряд мають забезпечити втілення стратегічного курсу України на набуття повноправного членства держави в ЄС і НАТО;

- до повноважень Верховної Ради належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і в НАТО;

- стосується пункт 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції, який дозволяв на правах оренди тимчасово використовувати військові бази на території

України іноземним військовим формуванням (*Телеканал новини «24»* (https://24tv.ua/kurs_ukrayini_v_ues_i_nato_poroshenko_pidpisav_zakon_pro_zmini_do_konstitutsiyi_n1114781)). – 2019. – 19.02).

Стопроцентная децентрализация – это основа качественного будущего страны, уверен премьер-министр В. Гройсман. Глава правительства принял участие в собрании Ассоциации объединенных территориальных общин, где заявил, что первый этап реформы завершен.

По его словам, децентрализацию нужно закрепить в Конституции, а к 2020 г. завершить процесс формирования общин – осталась треть территорий. Он отметил, что часть людей лишена возможностей, которые дает децентрализация.

«Нам нужно сделать все, чтобы в Конституции Украины закрепить повсеместность самоуправления. Мы должны четко понимать, что те миллиарды, которые сегодня сконцентрированы в местных бюджетах, должны быть максимально эффективно использованы, но не по нашему собственному усмотрению, а на совершенно четком взаимодействии с обществом, которое нас выбирает», – сказал В. Гройсман (*Сегодня* (<https://www.segodnya.ua/politics/groysman-hochet-zakremit-v-konstitucii-decentralizaciyu-1225180.html>)). – 2019. – 21.02).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Конституційний Суд зняв з порядку денного пленарного засідання 31 січня, питання про відставку колишніх суддів Ю. Бауліна і С. Вдовіченка. У разі позитивного рішення КС ці судді мали отримати право на багатомільйонну компенсацію і довічне грошове утримання.

Як повідомляє кореспондент Укрінформу, на початку судового засідання голова КС С. Шевчук запропонував зняти це питання з розгляду.

«Питання, яке у нас було заплановано останнім, я пропоную перенести через поважну причину: хворіє декілька суддів. Це питання має вирішуватися повним складом суду», – сказав він.

У свою чергу суддя М. Мельник у ході судового засідання заявив, що має заперечення щодо включення цього питання до порядку денного суду, оскільки для цього відсутні правові підстави.

«Я пропоную це питання до порядку денного засідання не включати, бо вважаю, що для розгляду Конституційним Судом питання про відставку Юрія Бауліна і Сергія Вдовіченка відсутні правові підстави», – зазначив суддя.

На це С. Шевчук відповів, що не був ініціатором винесення цього питання в порядок денний. «Цим займалася комісія», – наголосив голова суду.

Водночас суддя І. Сліденко заявив, що відповідне рішення комісії було сфальсифіковане: «Ви сказали, що це питання було ініційоване постійною комісією... Оскільки я приймав участь у цьому засіданні, то можу сказати, що ніяких таких рішень комісія не приймала. Ні спрямувати, ні рекомендувати. Голосування не відбулося, тобто ми маємо справу з сфальсифікованим документом. Оце підстава, щоб перенести це питання» (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2631113-ksu-znav-iz-rozgladu-vidstavku-ekssuddiv-baulina-i-vdovicenka.html>)). – 2019. – 31.01).

Суди не зможуть самотійно ігнорувати норми законів, навіть якщо вони є неконституційними. Адже це є зазіханням на юрисдикцію Конституційного Суду. Проект «Про внесення змін до деяких законів України» (№10061) начебто покликаний забезпечити «верховенство права у захисті основних прав і свобод людини і громадянина».

Для цього пропонується внести до процесуальних кодексів дві принципові зміни. По-перше, заборонити суду самотійно звертатися до положень Конституції як норм прямої дії, якщо виявиться, що нормативний акт, який підлягає застосуванню, суперечить Основному Закону. В такому випадку слід зупинити провадження та звернутися до Верховного Суду. А той упродовж 60 днів має скликати Пленум та визначитися з необхідністю внесення подання до єдиного органу конституційної юрисдикції.

Також проект уточнює, що нововиявленою обставиною слід визнавати не лише встановлення неконституційності положення закону, а й тлумачення КС, якщо воно відмінне від того, яке застосували суди (*Закон і Бізнет* (https://zib.com.ua/ua/136494-sudam_zaboronyat_zastosovuvati_konstituciyu_zamist_zakoniv_y.html)). – 2019. – 18.02).

1 лютого у Конституційному Суді України відбувся семінар для адвокатів на тему «Конституційна скарга в діяльності адвоката: алгоритми складання, проблеми подання та механізми застосування».

Захід відкрив Голова Конституційного Суду України С. Шевчук. Він зазначив, що Конституційний Суд України відкритий для спілкування та наголосив на важливості діалогу з громадськістю, зокрема з професійною юридичною спільнотою. «Сподіваюся, що цей захід сприятиме підвищенню професійних знань адвокатів щодо питань складання, подання та розгляду конституційних скарг», – додав він.

Голова Суду зазначив, що із запровадженням інституту конституційної скарги, людина

отримала змогу безпосередньо звернутися до Конституційного Суду України з метою захисту своїх конституційних прав, порушених законом. «На жаль, закони можуть бути недосконалими і конституційна скарга – це саме той інструмент, який особи можуть використати для захисту своїх конституційних прав у таких ситуаціях», – додав він. За його словами, у скаргах ставиться під сумнів конституційність закону, а отже рішення у справах за конституційними скаргами матимуть загальний ефект (*erga omnes*).

Під час свого виступу С. Шевчук звернув увагу на те, що велика кількість відмов за конституційними скаргами пов'язана, зокрема, з недостатнім розумінням громадянами цього механізму. У цьому контексті важливою є діяльність адвокатів. «Професія адвоката потребує використання всіх можливих законних засобів задля досягнення основної цілі – захисту прав і свобод людини і громадянина, а конституційна скарга відкриває нові можливості для адвокатів у цій сфері», – додав він.

Зі вступним словом до присутніх звернулася Голова Комітету з питань верховенства права Національної асоціації адвокатів України Марина Ставнійчук. Вона зазначила, що конституційна скарга є новим інструментом в системі конституційного права України. «Досвід показав, наскільки це складний механізм з формальної точки зору», – додала вона. М. Ставнійчук звернула увагу на цінність інформації, яку адвокати мають змогу отримати з першоджерела – Конституційного Суду України. «Завдяки тим правовим позиціям, які сьогодні зможемо почути, ми матимемо загальне уявлення, як надалі працювати з інститутом конституційної скарги», – зауважила вона.

М. Ставнійчук наголосила на позитивних тенденціях у роботі органу конституційного контролю країни. «Сьогодні практика Конституційного Суду України суттєво змінюється, а система цінностей у сфері захисту прав і свобод людини виходить далеко за межі Розділу II Конституції України», – додала Голова Комітету. Вона підкреслила, що всій країні потрібна нова практика у системі

застосування принципу верховенства права, і саме Конституційний Суд України формує правову культуру і правову свідомість всієї правничої спільноти.

Керівник Секретаріату Конституційного Суду України Я. Василькевич розповів про порядок прийняття, опрацювання та розгляду конституційних скарг. Він навів деякі статистичні дані та зазначив, що з 2016 р. до Конституційного Суду України надійшло 1164 конституційні скарги, з яких 1072 подані фізичними особами, 86 – юридичними особами, а 6 – особами, що не є суб'єктами права на конституційну скаргу. Він також зауважив, що 69% конституційних скарг повернуто суб'єктам права на конституційну скаргу, як такі, що за формою не відповідають Закону України «Про Конституційний Суд України». Таким чином, наголосив промовець, судьям-доповідачам розподілено 361 конституційна скарга – 31% від конституційних скарг, що надійшли до Суду з 2016 р.

Експерт Центру політико-правових реформ Ю. Кириченко представила доповідь на тему «Проблемні питання: право на звернення до Конституційного Суду України». Вона зазначила, що конституційна скарга – це складний юридичний інститут, який не працює ефективно без адвокатів. «Відповідальність за підготовку конституційних скарг лежить, в першу чергу, на адвокатах», – підкреслила експерт. Значення конституційної скарги є колосальним для правової системи України. Фактично, додала вона, це можливість людини виграти справу у Парламенту (*Асоціація суддів Конституційного Суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/u-ksu-obgovoryly-alygorytm-skladannya-problemy-podannya-ta-mehanizmu-zastosuvannya>). – 2019. –04.01*).

4 лютого у Конституційному Суді України відбулася робоча зустріч Голови Конституційного Суду України С. Шевчука з Головою Конституційного Суду Литовської Республіки Д. Жалімасом.

У зустрічі взяли участь судді Конституційного Суду України В. Городовенко та В. Лемак, Канцлер Конституційного Суду Литовської

Республіки І. Данелене, Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні М. Януконіс.

Метою зустрічі було обговорення перспективи запровадження в Литовській Республіці інституту конституційної скарги. Литовських гостей цікавили, зокрема, питання, пов'язані з функціонуванням цього механізму в Україні.

Голова Конституційного Суду України С. Шевчук поінформував гостей, що з моменту запровадження інституту конституційної скарги, тобто з 2016 р., до Конституційного Суду України надійшло 1164 скарги.

Розповідаючи про порядок звернення громадян до органу конституційної юрисдикції з конституційною скаргою, Голова КСУ зосередив увагу присутніх на вимогах до неї. Він зазначив, що скарга має містити, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності конкретного закону (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини зазнало порушення внаслідок застосування цього закону. На його переконання, велика кількість відмов за конституційними скаргами пов'язана з недостатнім розумінням громадянами цього механізму, зокрема, з неврахуванням зазначених вимог.

С. Шевчук також наголосив, що для оптимізації проходження конституційної скарги було запроваджено деякі структурні зміни, зокрема, в Секретаріаті Суду було створено окремий підрозділ попередньої перевірки конституційних скарг, а Суд для розгляду конституційних скарг було поділено на два сенати – по 9 суддів відповідно. «Досвід Конституційного Суду України є дійсно унікальним. Ми вже має низку суттєвих напрацювань у сфері розгляду конституційних скарг», – підсумував очільник Суду.

Суддя Конституційного Суду України В. Лемак звернув увагу на проблемні аспекти, які виявилися на перших етапах опрацювання та розгляду конституційних скарг. Зокрема, серед таких питань ним зазначено попередню перевірку в Секретаріаті Суду вимог щодо конституційної скарги, проблем розуміння

«остаточного судового рішення», окреслення суб'єктів права на конституційну скаргу.

В. Лемак акцентував увагу на тому, що в Україні передбачено часткову нормативну конституційну скаргу, коли через неї оскарженню підлягають лише закони. «Починати потрібно з малого, і коли опануємо цей бар'єр, можна буде брати наступний», – підкреслив він.

Як вбачається з усталеної практики Європейського суду з прав людини, наголосив суддя Конституційного Суду України В. Городовенко, найчастіше держава не виконує саме свій позитивний обов'язок – забезпечувати захист прав і свобод людини. В даному контексті інститут конституційної скарги, на його думку, може розглядатися як засіб зменшення скарг, які надходять до Страсбургу. «Якщо правильно та ефективно використовувати такий інструмент захисту прав людини як конституційна скарга, це може вплинути на виконання державою свого позитивного обов'язку, що автоматично зменшить кількість скарг до ЄСПЛ шляхом забезпечення захисту прав громадян на національному рівні», – підкреслив промовець.

Голова Конституційного Суду Литовської Республіки Д. Жалімас зазначив, що незабаром в Литві заплановане запровадження інституту конституційної скарги. Промовець наголосив, що для Конституційного Суду Литви надзвичайно важливим є досвід функціонування цього механізму захисту прав людини в Україні, у частині реалізованих Конституційним Судом України структурних змін Секретаріату. «Ми з великою надією дивимося на нашу співпрацю в частині обміну досвідом щодо інституту конституційної скарги», – додав він (*Асоціація суддів Конституційного Суду України (<http://www.ccu.gov.ua/novyna/robocha-zustrich-goliv-konstytucijnyh-sudiv-ukrayiny-ta-lytovskoyi-respubliki>). – 2019. –04.02*).

На цьому тижні КС розпочав розгляд подання 48 народних депутатів щодо неконституційності низки положень закону «Про Державний бюджет України на 2018 рік». Серед іншого звертається увага, що в «Перехідних положеннях» містяться норми, які

вносять зміни до інших законів. А таку техніку законотворення, наголошується в поданні, КС уже визнавав неконституційною.

Крім того, цими змінами було зупинено на 2018 рік дію ч.2 ст.18 закону «Про судову експертизу». Вона передбачала, що посадовий оклад судового експерта не може бути меншим від 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Тож, на думку нардепів, як і у випадку із судьями та працівниками апарату, скасування таких законодавчих гарантій є неприпустимим.

Так само в поданні доводиться неконституційність позбавлення громадян, які проживають у районі проведення ООС або є переселенцями, певних гарантій захисту їхніх житлових та майнових прав.

Щоправда, є один нюанс: раніше Суд дотримувався позиції, що закон про держбюджет втрачає чинність із завершенням фінансового року, а конституційність нечинних актів КС не розглядає (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/136224-ks_prosyat_povernuti_sudovim_ekspertam_zarplatu_v_10_minimum.html)). – 2019. – 31.01).

Експерт Центру політико-правових реформ О. Банчук підготував експертний висновок щодо конституційної скарги про перевірку на відповідність Конституції України положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої та частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Документ підготовлено на запит судді-доповідача Конституційного Суду України Олександра Литвинова в межах розгляду конституційної скарги, поданої Віктором Татковим.

Висновок ЦППР:

Процедура надання дозволу суду на затримання особи з метою її приводу, передбачена статтями 187–191 КПК України, спрямована на реалізацію права на свободу та особисту недоторканність, а також на виконання зобов'язань держави перед людиною, встановлених статтею 3 Конституції України. У ній забезпечене конституційне право на судовий захист, засади рівності усіх

учасників судового процесу перед законом і судом та право на апеляційний перегляд справи, що свідчить про її відповідність принципу верховенства права (*ЦППР* (<http://pravo.org.ua/ua/news/20873484-ekspertniy-visnovok-pro-vidpovidnist-konstitutsiyi-ukrayini-protseduri-nadannya-dozvolu-sudu-na-zatrimannya-osobiz-metoyu-yiyi-privodu>)). – 2019. – 24.01).

Екс-глава Державної фіскальної служби Р. Насіров поскаржився на дії Національного антикорупційного бюро в Конституційний Суд, проте суд у розгляді скарги відмовив.

Р. Насіров намагався довести, що детективи НАБУ незаконно відкрили кримінальне провадження проти суддів Окружного адміністративного суду Києва, які раніше винесли рішення на користь Насірова, визнавши, що він мав право надавати податкову розстрочку газовим компаніям депутата О. Онищенка.

Р. Насіров у скарзі зазначив, що вважає поняття «неправосудне рішення» оціночним і таким що може бути інструментом впливу на незалежність і недоторканність суддів в Україні.

Таким чином, він просив КС розглянути конституційність ст. 375 (постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку) ККУ.

Конституційний Суд відмовився розглядати скаргу Р. Насірова, зазначивши, що він не є належним суб'єктом подання (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/01/30/7205268/>)). – 2019. – 30.01).

Конституційний Суд України визнав конституційним законопроект, що передбачає перейменування Кіровоградської області в Кропивницьку.

Вказується, що Велика палата КС розглянула справу за конституційним зверненням Верховної Ради щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Основного закону законопроект про перейменування Кіровоградської області в Кропивницький і винесла висновок.

«Законопроект визнаний конституційним», – підкреслили в суді (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/6/7205890/>)). – 2019. – 06.02).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

О. Богомолець, Українська правда. Блоги: Гарант зобов'язаний відповідати за порушення Конституції

Справедливість – не абстрактна категорія, вона чітко зафіксована у Конституції України. В Основному Законі прописані права та обов'язки кожного і ніхто не може цим нехтувати. Правова держава починається, у першу чергу, з того, що Конституції має дотримуватися її Президент. Відповідно, і за порушення ним Конституції має бути визначено конкретне покарання!

На папері, частково, воно вже є. Демократична країна повинна мати можливість розпрощатися з Президентом, як тільки він порушить Конституцію. Де-юре, імпічмент Президента можливий в Україні. Де-факто – реалізувати його практично неможливо. Ми не змогли скористатися цією громіздкою процедурою навіть за часів Януковича. А значить, щось пішло не так. І це варто міняти.

Відповідно до нашої Конституції, Президент може бути усунений з постав порядку імпічменту за державну зраду або скоєння іншого злочину. Вважаю, що поряд з цим там повинен стояти й пункт «порушення Конституції». Також

нам потрібно спростити процедуру. Зокрема, зменшити необхідну для імпічменту кількість голосів депутатів. Експерти стверджують, що в більшості європейських держав для початку процедури імпічменту потрібна одна третина голосів парламентаріїв, а для прийняття такого значущого рішення – дві третини. І ми можемо піти таким же шляхом.

Імпічмент повинен мати серйозні наслідки для экс-глави держави. У США, наприклад, якщо Президента усунули, він не зможе займати почесну або офіційну посаду на службі США. Впевнена, що і в Україні слід створити подібну систему.

Якщо Ніксон сам подав у відставку, коли «запахло смаленим», то в Україні – країні з поки що відсутнім інститутом репутації – таке практично неможливо. Тому не треба сподіватися на моральність Президента! Треба чітко прописати процедуру і спростити її! *(Українська правда (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/bogomolec/5c51766f71954/>). – 2019. – 30.01).*

С. Долинська, Сьогодні: Місія нездійсненна: які реформи за п'ять років Верховна Рада так і не прийняла

Щодо реформи децентралізації, хоч її і називають найуспішнішою, своє домашнє завдання Верховна Рада виконала не в повному обсязі. По-перше, досі в другому читанні до Конституції так і не внесені поправки по частині децентралізації. По-друге, і на це неодноразово звертав увагу Мінрегіон, парламент зволікає з прийняттям чотирьох пріоритетних законопроектів для нового етапу децентралізації.

Та й в цілому конституційна реформа, провести яку обіцяють деякі кандидати в президенти, до кінця так і не була реалізована ні в частині зняття з народних депутатів недоторканності, ні в частині децентралізації.

При цьому, не менш цікавий і сам механізм її проведення. Розділ II коаліційної угоди говорить: «Створення тимчасової слідчої комісії Верховної Ради для підготовки узгоджених коаліцією змін до Конституції». На ділі ж поправки до Основного закону напрацьовувала Конституційна комісія, фактично створена на базі Адміністрації президента.

Голова Центру «Ейдос» В. Таран звертає увагу також і на реформу самої Верховної Ради. В інтерв'ю сайту «Сьогодні» колишній президент Європарламенту Пет Кокс, який з боку ЄС очолював місію з реформування роботи українського парламенту, детально розповідав, як зміниться робота Верховної Ради, якщо

нардепи ухвалюють необхідні закони. Серед пропозицій – збільшити кількість пленарних тижнів з двох до трьох на місяць, а кількість пленарних днів на тижні – скоротити з чотирьох до двох, днями для голосування зробити лише вівторок і четвер, а замість години запитань до уряду по п'ятницях проводити тригодинні дебати по понеділках. Середу, як пропонує місія Пета Кокса, потрібно відвести для роботи в комітетах, а наприкінці дня проводити наради з головами комітетів, які давали б результати своїх напрацювань.

«Там передбачено і голосування сенсорною кнопкою, і принцип розподілу комітетів за принципом д'Онта (посади розподіляються послідовно за квотами, які отримує кожна фракція. – Авт.) всього 52 рекомендації і шість законопроектів, які Рада так і не прийняла», – каже сайту «Сьогодні» Віктор Таран.

Також всі без винятку експерти нагадують парламенту про необхідність ухвалення закону про податок на виведений капітал і нового закону про Службу безпеки України, який повинні були проголосувати ще до кінця минулого року, як одне з головних зобов'язань України перед НАТО.

За словами політологів і самих нардепів, у парламентаріїв ще є час напружитися і прийняти хоча б ключові законопроекти, які вже давно припадають пилом в комітетах. Це і Вибірчий кодекс, і внесення змін до Конституції щодо позбавлення депутатів недоторканності, і чотири закони щодо децентралізації, і шість законопроектів щодо реформи самого парламенту. В цілому ж ключовим політичним силам, які братимуть участь в чергових парламентських виборах, експерти радять серйозно поставитися до написання своїх програмних цілей, які потім повинні лягти в основу нової коаліційної угоди. Адже, за словами Олексія Кошеля, неприпустимо, щоб такий важливий для країни документ писався з коліс. А Олег Рибачук наводить як приклад окремі країни Євросоюзу, де ключові політичні гравці заздалегідь знають, з ким підуть до коаліції, і заздалегідь оприлюднюють не просто якийсь набір випадкових слів, а реальні програмні цілі і завдання, які зобов'язуються виконати протягом наступних п'яти років. (*Сьогодні* (<https://ukr.segodnya.ua/politics/missiya-nevypolnima-kakie-reformy-za-pyat-let-verhovnaya-rada-tak-i-ne-prinyala-1215782.html>). – 2019. – 04.02).

О. Янковський, КримРеаліі: «Наближається повернення Криму»: що означає курс України в НАТО та Євросоюз

7 лютого Верховна Рада України закріпила в Конституції стратегічний шлях країни до Європейського союзу та НАТО. За це рішення проголосували 334 депутати, тобто необхідна в таких випадках конституційна більшість. У НАТО визнали прагнення України до Альянсу та закликали владу продовжити втілення широкого спектра реформ.

Ще одна новація – видалення з перехідних положень пункту 14 про тимчасове використання наявних військових баз для іноземних формувань на правах оренди. Таким чином, Конституція формально не дозволяє перебувати в анексованому Криму Чорноморському флоту Росії.

Народний депутат України, секретар комітету ВРУ з питань нацбезпеки та оборони І. Винник називає ухвалені правки до Конституції запобіжником від внутрішньополітичних змін.

– Ще Будапештський меморандум 1994 року давав Україні абсолютне право отримати членство в НАТО як міру колективної безпеки на тлі відмови від ядерного арсеналу. Однак Віктор Янукович продовжив перебування російського флоту через внесення відповідних змін до перехідних положень Конституції, а також були внесені зміни до закону про основи внутрішньої та зовнішньої політики, де закріплювалася позаблоковість України. Таким чином, питання було зацементоване аж до 20 лютого 2014 року, коли збройна агресія Росії дала відповідь на запитання, яким чином нашої державі дбати про колективну безпеку. Єдиний шлях для України – вступ до НАТО, і саме тому в нас 334 голоси. Цей закон – запобіжник від внутрішньополітичних змін, там у преамбулі йдеться про незворотність курсу країни.

Іван Винник зазначає, що подальші реформи на цьому шляху лише на 20% стосуються сектора безпеки, а на 80% – це стандарти життя, демократії, боротьби з корупцією.

Якщо Україна не зверне з цього шляху в найближчі п'ять років, ми отримаємо повноцінне членство

– На всі гілки влади лягає цей обов'язок. Я вважаю, що якщо Україна не зверне з цього шляху в найближчі п'ять років, ми отримаємо повноцінне членство. Я прогноую отримання плану дій щодо вступу до НАТО в 2020 році, і його проходження, як це вже було з візовою лібералізацією, відразу призведе до ухвалення позитивного рішення членів Альянсу про інтеграцію України. Можемо стати 31-м членом НАТО. З приводу того, що країна нібито не може туди вступити в умовах окупації Криму та частини Донбасу, – це міфи російської пропаганди. Альянс ухвалив рішення щодо можливості інтеграції України та Грузії ще в 2008 році. На останньому саміті це підтвердив генсек НАТО Єнс Столтенберг – він сказав, що двері для України та Грузії відкриті, навіть незважаючи на збройну агресію Росії. Обмеження в статуті Альянсу стосуються внутрішніх, громадянських конфліктів.

Кандидат політичних наук, голова Громадської ліги Україна-НАТО С. Джердж шкодує, що правки до Конституції не ухвалили набагато раніше.

– Звичайно, це великий успіх України, але шкода, що це сталося тільки сьогодні, а не років на десять раніше. Ми були б захищені – український народ, кримськотатарський народ – разом з європейськими країнами. Все збіглося саме сьогодні, так сталося. У будь-якому випадку це позитивний крок, тому що влада змінюється, люди йдуть, президентами стають люди з іншими прізвищами, але такі речі залишаються. Наша співпраця з НАТО нас зміцнює, і Росія оглядається на це. У нас є законодавство, що посилює співпрацю з НАТО, у нас є практична кооперація – загальні маневри, і зараз велика увага до Чорноморського басейну, до Азовського моря. У будь-якому випадку Росія планує диверсії, провокації і так чи інакше дивиться в бік Альянсу теж.

С. Джердж вважає, що в разі всеукраїнського референдуму 74% тих, хто прийшов проголосувати, висловилися б за вступ до НАТО. Окрім того, експерт упевнений, що Альянс здатний ухвалити навіть дострокове політичне рішення щодо України за прикладом того, як це було з Туреччиною в 1950-х роках.

Голова Меджлісу кримськотатарського народу, народний депутат України Р. Чубаров розмірковує про місце кримського питання в контексті прагнення країни в НАТО.

– Україна, зміцнюючись на шляху в НАТО і Європейський союз, наближає повернення Криму. Ми виходимо з того, що державний суверенітет України над півостровом буде відновлюватися в результаті застосування факторів політичних і дипломатичних, економічний розвиток відіграватиме свою роль. Натой час, коли створяться умови для того, щоб російські війська залишили Крим, українська держава в усьому має підійти до цього моменту дуже підготовленою. Прагнення України до НАТО та ЄС зобов'язує державу для вирішення всіх питань у післяокупаційний період розробляти законодавство, яке створюватиме максимальну збалансованість для роз'язання кримських питань.

Російський політолог Д. Орешкін вважає, що 7 лютого радикально нічого не змінилося.

– Відтоді як гаряча фаза війни скінчилася, протистояння перейшло переважно в фазу інформаційної війни. Відповідно, в її межах Росія і протидіятиме. По суті ж нічого не змінилося – зрозуміло, що Україна в 2014 році переорієнтувалася на європейську систему цінностей. Після військової операції на українській території 2014-2015 років у будь-якої української влади – з Порошенком чи ні, демократичної чи ні – прагнення піти подаль від Росії в західному напрямку могло тільки посилитися. Тепер цей факт зафіксований в офіційному документі Верховної Ради. У будь-якому випадку в європейських бюрократичних структурах необхідно нудно, довго узгоджувати. Головне, що говорить Захід – давайте швидше реформи, позбудьтеся корупції, покажіть економічне зростання. Це набагато важливіше за будь-яке НАТО. *(Крим. Реалії (<https://ua.krymr.com/a/nablyzhaietsia-povernennia-krymu/29759853.html>). – 2019. – 08.02).*

Н. Капитоненко, Realist.online: Изменения в Конституцию: снова хотели как лучше, а как получилось, неизвестно

Парламент ожидаемо принял изменения в Конституцию, и теперь Президент, Рада и правительство обязаны реализовывать, гарантировать и обеспечивать «курс Украины на обретение полноправного членства в Европейском Союзе и НАТО». Помимо этого, из Конституции исчез пункт о временном пребывании иностранных военных формирований на условиях аренды и появилась совершенно замечательная фраза в преамбуле о «подтверждении европейской идентичности украинского народа и необратимости европейского и евроатлантического курса страны». Практических последствий такого решения несколько и, увы, ни одно из них не приближает нас к членству ни в ЕС, ни в НАТО.

Во-первых, мы окончательно – уже на уровне Основного закона – перепутали цели и средства. Для всех государств-членов этих обоих межгосударственных образований и НАТО, и ЕС являются инструментами: то ли укрепления собственной безопасности, то ли экономического развития. А инструмент, в отличие от цели или путеводной звезды, – вещь прагматичная. Им можно пользоваться в одних обстоятельствах, и выбирать какой-то другой, когда обстоятельства меняются. Некоторые европейские страны в свое время отказались вступать в ЕС, посчитав, что для них это невыгодно. Великобритания, уже будучи членом ЕС, решила из него выйти. Другие страны сознательно отказывались от членства в НАТО, считая эту модель безопасности не самой оптимальной.

Мир изменчив, и то, что кажется перспективным сегодня, может не быть таковым в недалеком будущем.

Отсюда вытекает второе следствие. Украинская внешняя политика окончательно утратила пространство для маневра, а такое пространство как воздух необходимо для дипломатии. В каких международных комбинациях мы отныне можем участвовать, какие дипломатические интриги плести, и за что торговаться? Ведь теперь все знают,

что на уровне Конституции Украина обязана стремиться вступить в НАТО и ЕС, не взирая ни на что.

После франко-прусской войны, Париж сделал краугольным камнем своей внешней политики возврат Эльзаса и Лотарингии любой ценой. В результате Францию мог использовать любой, кто хотел насолить Германии. Стремление в НАТО и ЕС – это хорошо, но оно должно быть тонким. Мы должны ждать момент, готовиться и использовать редкие возможности сделать перспективу членства ближе, а не заявлять как можно громче, что мы любой ценой хотим вступить и делать это основой своего плана. Дипломатия должна быть более хитрой.

Третьим следствием будет то, что нами станет намного легче манипулировать. Быть нам в НАТО и/или в ЕС – это решать странам-членам, которых около трех десятков в каждой из организаций. И потребуются заручиться согласием каждой. Диалог с Украиной для некоторых из них превратится в бесконечный парад требований. Как можно было, имея открытый конфликт с Венгрией, блокирующей даже диалог Украина-НАТО, обязывать органы власти реализовывать евроатлантический курс? А если Будапешт завтра потребует автономию для Закарпатья?

Есть много столиц в Европе, которые захотят выдвинуть нам очень разные условия, причем не для вступления, а только для начала разговора о нем. Мы будем выполнять все или пойдем на нарушение Конституции?

Идем дальше. В тексте внесенных поправок ЕС и НАТО везде идут рядом, как будто это – две части одной организации. Но эти организации – очень разные, и вступление в одну из них никак не помогает вступить в другую. Что мы будем делать, если для вступления в НАТО придется принимать шаги, которые смогут уменьшить наши шансы вступить в ЕС?

В 1990-х годах, например, в странах Восточной Европы шла активная дискуссия на тему того, что перевод армий на стандарты НАТО – это дорогое удовольствие, расходы

на которое тормозят проведение реформ, необходимых для вступления в ЕС, и, следовательно, вступление в НАТО может отсрочить, а не ускорить евроинтеграцию.

Если завтра Д. Трамп потребует еще более высокого уровня военных расходов от стран-членов, не говоря уже о кандидатах? А если ЕС таки создаст собственные оборонные структуры и не найдет формулы их взаимодействия с НАТО? Создается впечатление, что на подобные вопросы не только нет ответов, но и даже не было попытки о чем-то подобном задуматься.

Очевидно, что у инициаторов таких конституционных изменений и тех, кто их принимал, не было попытки задуматься и о будущем. Не случайно в Конституции фиксируются только самые общие принципы и ценности. Мир изменчив, и еще более изменчива международная политика. Правила игры меняются слишком часто. Да, НАТО была самой эффективной системой коллективной безопасности во время и после «холодной войны». Да, европейские интеграционные структуры оказались отличным инструментом предотвращения новых насильственных конфликтов между европейскими государствами и ускорения их экономического развития. Но это не означает, что так будет всегда. В истории ЕС и НАТО в течение хотя бы последних 20 лет было немало сложных моментов, развилок, кризисов и дебатов.

Организации меняются вместе с мировым порядком, и есть немалый шанс, что к моменту, когда Украина будет готова к членству, их роль в мире и эффективность будут совсем иными. Мы лишаем себя возможности принимать решения с учетом обстановки, полагаясь на рецепты позавчерашнего дня.

За декларации на тему европейской и евроатлантической интеграции в тексте Конституции придется, конечно, заплатить и девальвацией самого Основного закона. Если записывать в него все нормы, в поддержку которых существует ситуативное большинство, просто для того, чтобы не дать свершиться реваншу, то очень быстро можно превратить Конституцию в инструмент блокирования общественных изменений. Для общества с явными проблемами в области демократии это может стать еще одним потенциальным источником насилия.

Диссонанс между лозунгами и реальной политикой в исполнении наших политиков продолжается. В итоге, Украина не становится ближе (хорошо, если не дальше) к ЕС и НАТО в принципиально важных для членства вопросах: построении правового демократического и экономически развитого государства. Зато риторика становится все настойчивее. Это выглядит не как продуманная внешнеполитическая стратегия, а как плохое объяснение ее отсутствия (*REALIST* (<https://realist.online/article/izmeneniya-v-konstituciyu-snova-hoteli-kak-luchshe-kak-poluchilos-neizvestno>). – 2019. – 08.02).

Д. Гартвіг, ЦППР: КСУ та судді: спроба зірватися з політичного повідка

Експерти б'ють на сполох. Майбутні судді фактично опинились на «політичному повідку» у нардепів, адже проведення конкурсу на посаду судді Конституційного Суду по суті – ілюзія. Тож на порядку денному – питання боротьби за незалежність суддів.

Чи зробить Конституційний Суд крок до своєї незалежності?

Після Революції Гідності у 2016 році відбулася конституційна реформа, якою було впроваджено конкурсний відбір суддів до Конституційного Суду України – політично залежна система зазнала змін.

Здавалося б, перемога нарешті настала: більше жодного призначення та звільнення суддів на власний розсуд. Натомість встановлення конкретних вимог до кандидатів і як наслідок – створення незалежного та високопрофесійного Конституційного Суду.

Однак недовго ми раділи перемозі: у липні 2017 р. було ухвалено Закон України «Про Конституційний Суд України», а також доповнено регламент Верховної Ради статтею 208-4.

І саме в останній зміні «зачаїлася» зрада: пропозицію кандидатури судді від Верховної Ради можуть подавати депутатські фракції (депутатські групи) та групи позафракційних народних депутатів.

Здається, законодавець не до кінця розібрався у принципових нововведеннях реформи 2016 року або свідомо пішов на неконституційні дії та повернув процедуру призначення суддів на власний розсуд, створюючи ілюзію проведення конкурсу на посаду судді Конституційного Суду.

Проблема норми в тому, що майбутнім суддям фактично заборонено самостійно подавати свої кандидатури – необхідно, щоб їх запропонували депутати.

За таких умов їм доведеться йти на поступки депутатам, щоб ті висунули їхню кандидатуру.

Як наслідок – парламент тримає третину КСУ на «політичному повідку».

Звичайно, таке положення суперечить Конституції України й ідеї конкурсного відбору в цілому.

Саме тому 47 депутатів за підтримки експертної спільноти поставили перед КСУ питання про (не)конституційність положень статті 208-4 регламенту ВР у конституційному поданні.

Таким чином, Конституційному Суду на блюдечку піднесли можливість захистити себе від політичної заангажованості.

Проте, на превеликий подив, Колегія суддів КСУ, яка спочатку розглядала подання, відмовила у відкритті провадження у справі. Незважаючи на таке шокуjące рішення, остаточне слово залишається за Великою Палатою КСУ.

Зі свого боку експерти групи з питань конституційної реформи та судової реформи Реанімаційного Пакету Реформ б'ють на сполох.

Вони «закликають КСУ скористатися реальним шансом захистити свою незалежність і відкрити конституційне провадження.

Йдеться про конституційне подання 47 нардепів щодо відповідності Конституції положень другого речення абзацу першого частини третьої, абзацу другого частини третьої, частини четвертої статті 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861–VI».

Заяву експертів РПР підтримали профільні громадські організації: Центр політико-правових реформ, Фондація DEJURE, Автомайдан, Центр протидії корупції, Український незалежний центр політичних досліджень.

Експерти розуміють, що лише незалежний професійний КСУ зможе захистити нас від неконституційних дій влади, проте за свою незалежність він має боротися наодинці.

23 січня 2019 року перемога все-таки подала ознаки життя: Велика Палата КСУ не відкрила провадження у справі, але і не відмовила у відкритті.

Розгляд подання Великою Палатою КСУ триває. Таким чином, хоч і шляхом відтермінування розгляду цього питання, КСУ продовжує боротьбу за свою незалежність.

Досвід 2010 року показує, до яких негативних наслідків може призвести політична заангажованість суддів КСУ: неконституційної зміни Конституції, подальшої узурпації влади та сотні загиблих людей.

Тому дуже хочеться вірити, що Конституційний Суд ухвалить мудре рішення

щодо неконституційності положень регламенту ВР і не дасть звести нанівець результати конституційної реформи 2016 року в частині політичної незалежності суддів (*ЦППР (<http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873509-ksu-ta-suddi-sproba-zirvatisya-z-politichnogo-povidka>). – 2019. – 04.02*).

Т. Шамайда, Тексти: Тимошенко прямим текстом анонсує повалення конституційного ладу

За обговоренням спецефектів з'їзду партії «Батьківщина» та скандалів з Коельо чи Расмуссеном оглядачі й суспільство не помітили, що Юлія Тимошенко обіцяє призначити референдум, ухвалити на ньому «нову Конституцію» (!) і вже за нею провести осінні парламентські вибори (!): «Новий Президент України зразу після інавгурації своїм Указом оголосить Всеукраїнський референдум за народною ініціативою, а народ України на референдумі нову Конституцію прийме», – урочисто повідомила про свої плани лідерка «Батьківщини».

Звучить привабливо, але лише для тих, хто не замислюється про реальну суть сказаного і правовий устрій держави. Бо насправді йдеться ні про що інше, як про повалення конституційного ладу в незаконний спосіб з усіма наслідками для держави та кожного громадянина. Надати новому режиму легітимності має улюблений інструмент диктаторів – референдум.

Для чого існує Конституція?

Слово «Конституція» перекладається з латини як «устрій, порядок, установлення», і визначає підвалини державного ладу, головні символи й атрибути держави, права людини й громадянина. Конституція встановлює систему стримувань і противаг, яка не дозволяє жодній посадовій особі чи інституції узурпувати владу, порушувати конституційні права.

Конституція є Основним Законом, вищим за всі інші, звичайні закони, які мають їй відповідати і не можуть суперечити. Саме на фундаменті прийнятої в 1996 році Конституції ухвалено сотні законів і безліч підзаконних

актів, які й становлять цілісне законодавче поле демократичної української держави.

Конституція ставить кожного громадянина і кожного посадовця в рамки, яких вони не сміють переступати. Як би не змінювалися політики при владі, прізвиська президентів чи склад парламенту, всі вони зобов'язані діяти в межах Конституції.

Яка визначає, наприклад, що Україна є республікою, державною мовою – українська, що люди мають право на свободу слова й зібрань, єдиним законодавчим органом є Верховна Рада, яка також затверджує прем'єра й за його поданням формує уряд, що президентом не можна бути обраним більше ніж двічі поспіль, що кожному гарантується звернення до суду і так далі.

Словом, Конституція – це святе, і замах на неї – це замах на самі підвалини української держави та права кожного її громадянина.

Саме тому при вступі на посаду новообраний Президент кладе руку на текст Основного Закону й урочисто присягає «додержуватися Конституції України і законів України».

Проте, як бачимо, Юлія Тимошенко, ще навіть не сівши в президентське крісло, планує не виконувати Конституцію, гарантом якої вона має бути, а навпаки, її знищити, прийнявши натомість «народну», а по суті, свою власну Конституцію. Причому не колись, а негайно, в 2019 році, ще до осінніх парламентських виборів.

Передвиборчий піар чи реальний намір?

Може, це лише передвиборча риторика на кшталт «дешевого газу»?

Якщо Ви вважаєте, що «нова народна Конституція» – просто одна з багатьох

порожніх обіцянок Юлії Володимирівни, Ви дуже наївна людина. Адже лише повна руйнація конституційно-правового поля України і заміна його «народною Конституцією» з потрібним для Тимошенко змістом може забезпечити їй необмежену владу, яка є для неї жаданою ціллю й найвищою цінністю.

Інших механізмів для цього просто не існує. І здійснити такий переворот можливо лише в перші місяці після обрання, доки популярність новообраного президента буде на висоті. Саме в цей час найлегше зламати опір парламенту, ЦВК і Конституційного Суду, які теоретично мали б захистити конституційний лад. До того ж, Тимошенко прямо сказала, що осінні вибори мають відбутися вже за новою Конституцією. Для абсолютної влади їй потрібен контроль над парламентом.

«Нова народна Конституція» є одним із 5 головних розділів її програми, тому, в разі перемоги, Тимошенко прямо посилатиметься на волю виборців і свій обв'язок виконувати програму.

Хіба Конституцію не можна змінювати?

Звичайно, попри те, що Основний Закон є правовим фундаментом держави, його текст можна змінювати. Зміни час від часу вносяться як у Конституцію США, що існує вже третє століття, так і в ухвалені відносно недавно основні закони європейських держав. Кілька разів вносилися зміни й у Конституцію України. Але основою демократії є процедура, і процедура змін чітко виписана в самому Основному Законі.

Це зроблено, щоб Конституцію не переписували на догоду політичній кон'юнктурі, тобто, новообраному Президенту чи впливовій більшості у Раді. Для цього Розділ XIII Основного Закону ставить цілу низку заборон.

По-перше, законопроект про зміни до Конституції може вносити лише Президент або не менше 150 народних депутатів.

По-друге, такий проект не може зазіхати на права людини, незалежність чи цілісність держави, а також змінювати протягом певного часу норми, зміни до яких уже розглядалися. Тому проект має здобути спочатку

226 голосів депутатів і бути спрямований до Конституційного Суду. Лише після позитивного висновку Конституційного Суду парламент може продовжити розгляд.

По-третє, на наступній черговій сесії (тобто не одразу, а за деякий час) проект має отримати підтримку 2/3 депутатів. Така процедура передбачає тривалий час і широкий консенсус, без якого ухвалення навіть найменших змін неможливе.

По-четверте, процедура змін у I, III та XIII розділи Конституції («Загальні засади», «Вибори. Референдум», «Внесення змін до Конституції України») ще складніша – проект таких змін можуть подати або Президент, або 2/3 депутатів. Потім, після його голосування тими самими 2/3 депутатів у парламенті, Президент має призначити референдум, який і затверджує остаточно ці зміни. Тобто, потрібна спільна воля 2/3 парламенту, більшості виборців, Президента і Конституційного Суду (КС).

Те, що пропонує Тимошенко – це зовсім інше. Вона пропонує замість змін ухвалювати «нову Конституцію», про яку, зрозуміло, нема й не може бути згадок ні в Конституції чинній, ні в жодному законі. Причому, ухвалювати її вона збирається в обхід парламенту.

За її словами, «нова Конституція України, яка має ліквідувати кланово-олігархічну систему в Україні та корупцію, не має шансу бути ухваленою олігархічним та корумпованим парламентом, а тому новий Президент України відразу після інавгурації відповідним указом оголосить Всеукраїнський референдум щодо ухвалення нової Конституції».

Референдум – влада народу чи інструмент диктатури?

Але ж Тимошенко не буде ухвалювати Конституцію, вона лише дасть людям право вибору, призначивши референдум, скажуть прихильники Юлії Володимирівни. І формально начебто й справді так.

«Саме так український народ відкрив новий етап в історії України, започаткувавши свої, справедливі правила життя», – сказала Юлія Тимошенко на урочистому з'їзді ВО «Батьківщина».

І тут – не посперечаєшся. Якщо цей задум вдасться втілити, це буде справді новий етап. І відкритий він буде руками українського народу, якщо народ задіє руки раніше, ніж голову.

Приблизно так, як руками німецького народу Гітлер відкрив «новий етап» на референдумі 1934 року в Німеччині, чи Лукашенко руками білоруського народу на референдумах 1995-96 років.

Адже найкраще зламати опір громадянського суспільства, парламенту, підім'яти під себе уряд і суди, пославшись на волю народу. Зрозуміло, що виборці здебільшого не мають юридичної освіти і не розуміють, де «собака заритий» у пропонуваній їм на затвердження текстах. Та в більшості ніхто цих текстів і не читає, роблячи вибір на основі пропаганди. А якщо приправити текст «народної Конституції» популістичними наживками на кшталт скорочення чисельності парламенту, то голосування й узагалі піде на ура.

Саме тому, при всій повазі до виборців, законодавство багатьох країн (наприклад, США, Німеччини чи Канади) взагалі не передбачає загальнодержавних референдумів. В інших країнах (включно з часто згадуваною в контексті референдумів Швейцарією) чітко врегульовано, що може бути предметом референдуму, а що ні, яка роль парламенту в призначенні й імплементації результатів референдумів тощо.

Диктатори ж, починаючи від Наполеона, який і запровадив референдуми в широку практику, відрізняються тим, що проводять референдуми в обхід парламенту і часто з прямим порушенням законодавства. Саме так вони узурпують і зміцнюють свою владу.

Хрестоматійним прикладом є Адольф Гітлер, який, ставши канцлером Німеччини після перемоги його партії на демократичних виборах 1933 року, вже у 1934 році провів референдум про об'єднання посад президента і канцлера Німеччини в єдину посаду «провідника й державного канцлера» (Führer und Reichskanzler).

Мовляв, нащо нам двовладдя президента і канцлера? Хай одна людина за все відповідає і всім керує. Аргументи один в один як у головній українській прихильниці «канцлерської

республіки», яка закликає в новій Конституції ліквідувати «двовладдя, через яке реально урядом керує і прем'єр-міністр, і президент».

Тоді 89% німецьких виборців проголосували «за», поховавши рештки демократії в Німеччині. Що було далі – всім відомо.

Схожим шляхом пішов і президент сусідньої Білорусі Лукашенко. Обравшись на посаду в 1994 році на вільних виборах, він не мав намірів розлучатися з владою, і організував у 1995 і 1996 роках два референдуми з цілою низкою питань, які змінили Конституцію і призвели до узурпації Лукашенко влади в Білорусі.

В Україні з ідеями «прямої демократії», що зміцнювала б їхню особисту владу, виступали чимало відомих політиків, включаючи Кучму і Януковича. Проте найбільш наполегливо агітував за референдуми кум Путіна Віктор Медведчук.

У 2012 році Янукович з Медведчуком всерйоз наблизились до мети, протягнувши в Верховній Раді закон «Про всеукраїнський референдум», який теж передбачав можливість приймати Конституцію на референдумі, у цьому була одна з головних його небезпек. І якби не Революція Гідності, то цілком ймовірно, що в 2015 році ми б мали нову, прийнятну на референдумі Конституцію.

«Тексти» докладно розповідали, наскільки небезпечним був цей закон і якою катастрофою могла обернутися спроба його застосування в Україні.

Тому народні депутати оскаржили документ у Конституційному Суді, а громадські організації впродовж шести років вимагали його скасувати.

Розгромила той закон і Венеційська комісія, відзначивши, що «уможливлення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо нової конституції або щодо внесення конституційних змін дозволить обійти вимогу щодо голосування кваліфікованою більшістю у Верховній Раді», що «було би згубним для конституційної стабільності та легітимності в Україні».

Врешті-решт Конституційний Суд у квітні 2018 року визнав закон «Про всеукраїнський референдум» неконституційним.

Якщо підсумувати суть цього рішення, а також рішень КС 2005 і 2008 рр. про можливість ухвалення Конституції чи змін до неї на референдумі за народною ініціативою, то народ має право на референдумі встановлювати конституційний лад, ухвалювати Конституцію чи зміни до неї, але лише в порядку, встановленому самою Конституцією і законами України.

«Влада народу здійснюється в межах території держави у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України» – говориться у рішенні КС 2005 р.

В рішенні 2008 р. КС відзначив, що народ «може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України».

І нарешті, у рішенні 2018 р. чітко сказано, що «народ, маючи суверенну прерогативу щодо здійснення установчої влади, водночас перебуває у визначених Конституцією України межах щодо порядку її здійснення». І що «будучи результатом здійснення установчої влади народу, Конституція України шляхом встановлення порядку внесення змін до неї визначає процедурні межі для здійснення влади і самим народом».

Чи можливо захистити Конституцію?

Уявімо, що Тимошенко перемогла на виборах. Поклавши руку на Конституцію, склала присягу. І одразу заходилася реалізовувати свою програму. Звичайно, вона не матиме права діяти всупереч Основному Закону, гарантом якого вона є.

Стаття 19 Конституції визначає: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Закону про референдум не існує. А отже, не існує процедур організації голосування і підрахунку голосів. Є законопроект №2145а, але його прийняття точно не допоможе Тимошенко, оскільки не передбачає ухвалення на референдумі ніяких нових Конституцій.

Прогнозувати, що нинішній склад Ради навіть під тиском нового Президента ухвалить закон з антиконституційним текстом, подібний до закону 2012 р., дуже складно.

Незаконний Указ президента про референдум

Тож реалізувати свій план Тимошенко зможе лише шляхом відвертої сваволі – видавши незаконний Указ і провівши незаконний референдум. Зупинити її теоретично можуть Конституційний Суд, адміністративний суд чи ЦВК. В Молдові в 2017 р. спробу промосковського президента Додона провести такий референдум було зірвано. Але Україна – не Молдова, а Тимошенко – не Додон. Не факт, що наші державні інституції зможуть довго опиратися тиску новообраного президента.

І хоча такі дії тягнутимось на серйозний злочин, звинуватити і притягнути до відповідальності Президента можна буде лише в порядку імпичменту – сценарій украй складний, а в українських реаліях – нездійснений.

Звичайно, є ще добре відомий українцям метод Майдану, але в конкретній ситуації 2019 р. це означає гострий громадянський конфлікт, яким неминуче скористається Кремль. Або підтримавши новий авторитарний режим, зробивши його залежним від Москви (як це відбулося в Білорусі), або, навпаки, роздмухавши протистояння і пославши війська на Київ, «щоб допомогти братньому народу зберегти мир».

Ще можна зупинити

Звичайно, доки у нас ще вільна країна і чинна Конституція, існує надійний спосіб не допустити, щоб Тимошенко повалила конституційний лад. Це не голосувати за неї, і не дати шансу їй стати президентом. І хоча це звучить як передвиборча агітація, насправді йдеться про речі набагато важливіші – захист української державності й демократії.

Це варто усвідомити всім, для кого державність і демократія – не порожній звук. Партійним і позапартійним. Провладним і опозиційним. Прихильникам Порошенка чи Гриценка, Садового чи Ляшка, і так само тим, хто не сприймає нікого з них, чекаючи на «нові обличчя».

Журналісти, правники, громадські активісти, нардепи, іноземні дипломати мають

нарешті почути і зрозуміти, про що відкритим текстом говорить Юлія Тимошенко. Сьогодні ми можемо це зупинити. А якщо вона покладе

руку на Конституцію, щоб витерти об неї ноги, може бути запізно (*Тексту (<http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/90958/>). – 2019. – 27.01*).

А. Голуб, Тиждень: Децентралізація: незавершена реформа

Порядок денний децентралізації в сезон виборів та після них

Наприкінці грудня відбулися перші вибори голів і депутатів у 78 об'єднаних територіальних громадах. Перші вибори важливі самим фактом їх проведення. Після обрання влади ОТГ дістає повноцінне повноваження. Однак головна увага ЗМІ в перші дні після голосування зосередилася на партійному складі переможців. «Батьківщина» та БПП наввипередки заявили про перемогу. Обом політсилам украї необхідно зобразити широку підтримку напередодні президентських та парламентських перегонів. Розподіл сил у громадах у цій суперечці другорядний. Крім того, належність до партії на місцях доволі часто умовна й змінюється залежно від подій на центральному рівні. Це давня хвороба української партійної системи. Як пізніше засвідчили дані Комітету виборців України, справжніми переможцями на виборах голів громад стали самовисуванці. Значну частину з них дійсно підтримали в БПП, але сам факт набагато краще ілюструє настрої на місцях.

Напередодні виборів президента децентралізація зрідка виходить на перший план у суперечках політиків та матеріалах журналістів. Випадок у грудні став винятком, але й він має небагато спільного з темою реформи місцевого самоврядування як такою. Водночас парламент має ухвалити чимало важливих законів для подальшого її просування. В умовах виборчої кампанії результативність Верховної Ради викликає багато питань. «Тестовий запуск» парламенту 5 лютого після перерви між двома сесіями лише посилив занепокоєння. Напередодні засідання у вівторок спікер Андрій Парубій закликав нардепів призначити дату голосування на перших виборах ще в низці ОТГ. Перегони там мали відбутися також у грудні, але їх

скасували через запровадження воєнного стану. У результаті парламентарії навіть не дійшли до розгляду цього питання. Більшість голосувань у вівторок провалили через їхню масову неявку на засідання.

Самоврядування очима кандидатів у президенти

Політичне протистояння в Києві обертається занепокоєнням на місцях. Серед тих, хто вже скористався реформою, часто можна почути сумніви в незворотності рішень центру. Публічно таку позицію висловив мер Дніпра Борис Філатов під час висунення в президенти Петра Порошенка. Підтримку нинішнього глави держави він аргументував невпевненістю в прихильності до реформи інших претендентів. Публічна й зрозуміла позиція з цього питання решти кандидатів знизила б напруженість. Однак погляди більшості з них на майбутнє децентралізації майже невідомі.

У передвиборчій програмі Володимира Зеленського про реформу місцевого самоврядування взагалі не йдеться. Єдине, що хоч якось пов'язано із цим питанням, – плани перенести органи центральної влади зі столиці. «Для рівного розвитку регіонів ми перестанемо концентрувати центральні органи влади в Києві. Влада повинна бачити проблеми на місцях, а не з вікон своїх київських кабінетів. Це підніме благоустрій у регіонах і дасть шанс працевлаштування на місцях», – йдеться в тексті. Також Зеленський пропонує вибори до місцевих рад за відкритими списками.

У «Новому курсі» Юлії Тимошенко питанню місцевого самоврядування виділили один абзац: «Вони (місцеві громади) отримують право, незалежно від того, об'єдналися чи ні, формувати свої виконавчі комітети, матимуть гарантовано закріплені за їхнім бюджетом податки (100% податку на доходи фізичних осіб, 100% податку на землю та гарантовані

частини від усіх інших податків). Громади зможуть повністю розпоряджатися землею у своїх межах. Областями та районами будуть управляти префекти».

На тих самих питаннях акцентує увагу й Анатолій Гриценко. «Скасує районні та радикально скоротить обласні державні адміністрації, насамперед їхній вплив на економіку регіонів. Децентралізація буде посилена: місцеві громади отримують право розпоряджатися землями за межами забудови населених пунктів», – ідеться наприкінці поданого Гриценком до ЦВК документа. Інших згадок у тексті немає.

Уникає теми децентралізації і Юрій Бойко. Натомість найповніше свою позицію виклав Андрій Садовий. Він виділив цілий блок, який назвав «Перші кроки щодо посилення спроможності громад». Окрім питання податків, розпоряджання землею та скасування обласних і районних держадміністрацій Садовий пропонує залишати на місцях частину ренти за користування надрами, ухвалити новий закон про столицю та сприяти міським агломераціям. Увагу та обізнаність мера Львова у темі децентралізації легко пояснити його посадою.

На законодавчому рівні

Проблеми реформи, які доведеться вирішувати найближчим часом, мають мало спільного з програмами кандидатів у президенти. Наприкінці січня мережа громадських організацій «Реанімаційний пакет реформ» (РПР) оприлюднила перелік із п'яти законопроектів, ухвалення яких необхідне для продовження децентралізації. Першим серед них стоїть проект № 8051 «Про засади адміністративно-територіального устрою України». У решті йдеться про регулювання добору кадрів у системи управління на місцях (№ 8369), зміни в процедурі затвердження перспективних планів громад (№ 9441), просторове планування в громадах (№ 6403) та передачу повноважень реєстрації актів цивільного стану на місцевий рівень (№ 6150).

Усе це стосується тих чи інших конкретних проблем, які проявилися під час реформи. Про кожну з них можна писати окремий текст. Однак

ключовим усе ж таки є законопроект про засади адміністративно-територіального устрою, який закладає принципи формування внутрішніх меж регіонів. На ухваленні цього документа наполягає й президент. Питання визначення засад адміністративно-територіального устрою стоїть першим пунктом у його грудневому Указі «Про додаткові заходи щодо забезпечення реформ із децентралізації влади». Щоправда, проект закону внесли на розгляд Ради ще наприкінці лютого 2018-го, однак у депутатів досі не дійшли руки до нього. Спрогнозувати, коли вони все ж таки врегулюють питання, складно. Віце-спікер Ірина Геращенко обіцяла поставити його на розгляд ще під час минулої сесії.

РПР рекомендує ухвалити законопроект № 8051 тільки в першому читанні. Керівник наряду децентралізації в РПР Іван Лукеря називає три причини, з яких громадськість не рекомендувала його до ухвалення в цілому. По-перше, недостатньо виписана процедура реформування районів, по-друге, невизначеність із суб'єктами подання нормативних актів про зміну меж районів, по-третє, недосконалість процедури затвердження територій громад, яку пропонують автори документа.

Водночас зволікання з розглядом законопроекту веде до інших ризиків. По-перше, чинний документ, який регулює вирішення питань адміністративно-територіального устрою, датований ще 1981 роком. Він застарів і суперечить Конституції. Наприклад, акт передбачає існування селищ міського типу, однак Основний Закон узагалі не передбачає такої територіальної одиниці. Глибші ризики пов'язані з втратою системності та уніфікованості в реформуванні різних регіонів. Нині у Верховній Раді зареєстровано низку законопроектів про адміністративно-територіальний устрій окремих областей. Вони здебільшого пропонують укрупнення районів, проте достатнього обґрунтування не містять. Окрім того, у 2020-му в Україні відбудуться місцеві вибори. Без ухвалення загального закону провести їх на новій територіальній основі, як було передбачено реформою, неможливо.

Плюс зміни до Конституції

Останнім часом до цієї проблеми додалася й інша. У 2015 р. уряд схвалив «Методику формування спроможних територіальних громад». У ній є ключові розрахунки, які слід брати за основу під час утворення ОТГ. Наприклад, це відносна близькість до більш-менш великого міста з будь-якої точки об'єднаної територіальної громади або її здатність забезпечити мешканцям невідкладні послуги (пожежна та медична допомога) за прийнятний час. Більшість громад утворили саме за цією методикою. Проте пізніше до вже ухвалених перспективних планів почали вносити зміни з метою зменшення розміру ОТГ. В Україні стало більшати об'єднаних громад із населенням до 5 тис. осіб. На думку частини експертів та авторів методики, громади з такою чисельністю населення не зможуть фінансово забезпечити себе й гарантувати людям ключові послуги. Законопроект № 9441 пропонує надати уряду право затверджувати перспективні плани самостійно. Це, з одного боку, скасує монополію ОДА, а з другого – дасть змогу блокувати зміни, які суперечать методиці. Водночас перспективи проекту також туманні. Майже ідентичний документ перебував на розгляді в Раді у 2015-му. Тоді депутати провалили його в другому читанні.

Ключовою ж проблемою для національної безпеки можна назвати брак балансу між центральними та місцевими органами влади після початку реформи. Можливі тенденції до сепаратизму на тлі подій у Криму та на Донбасі від початку були чи не головним аргументом опонентів децентралізації. Особливо помітними такі загрози стають напередодні всеукраїнських виборів. Приклади небезпечних тенденцій з'явилися майже одразу після старту реформи.

«Дивують та обурюють дії окремих політичних сил. Наприклад, торік вони інспірували рішення низки обласних рад щодо встановлення так званих договірних відносин у розподілі повноважень між державою та відповідними регіонами», – заявив президент П. Порошенко в щорічному посланні до Верховної Ради ще у вересні 2017-го. Рішення

облрад «про договірні відносини» наразі залишаються найбільш кричущим випадком після подій 2014-го. Це не значить, що проблему знято. Передумови для такої ситуації склалися через те, що в Україні досі немає механізму державного нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування.

Питання намагалися вирішити спеціальним законом ще у 2017-му. Однак документ наразився на спротив Асоціації міст України та представників місцевої влади. Зрештою уряд відкликав його.

«Це справді проблема, і загальний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування потрібно впорядкувати. Є різні органи, але немає саме загальноюридичного контролю за рішеннями, які ухвалює місцева влада. Потрібно вносити новий законопроект, який знайшов би консолідовану позицію. Однак системно це треба вирішити разом зі змінами до Конституції та запровадженням інституту загального нагляду – префектурного, про який іде мова, або громадського», – каже І. Лукеря.

Проблема змін до Конституції постала ще на початку реформи, але не вирішена й досі. Порошенко вніс проект у липні 2015-го. 31 серпня з великими суперечками його ухвалили в першому читанні. Той парламентський день завершився вибухами під будівлею Верховної Ради. Відтоді до проекту не поверталися. Він складається з двох блоків. Один стосується децентралізації та реформи місцевих держадміністрацій, створення замість них префектур, на які й поклали б повноваження з нагляду. Інший – виконання мінських угод та особливого статусу Донбасу. Саме друга частина й викликала протистояння понад три роки тому. Наприкінці 2018-го президент пообіцяв внести новий проект без пунктів про окуповані території. Досі цього не сталося. Навіть у разі появи проекту найближчим часом Україні точно доведеться пройти виборчий період за чинними законами та з наявними адміністраціями. Однак це не означає, що про подальші зміни варто забути.

«Той темп реформ і досягнення, які вже є, відкотити назад буде складно. Хоча й не скажу, що неможливо. Однак якщо не буде більш

системних пропозицій різних кандидатів у президенти, то ми точно не просунемося вперед», – каже І. Лукеря. За його словами, результат у такому разі буде один: повільне нагромадження проблем. «Адже немає нічого гіршого за незавершені реформи, коли поруч існує дві системи: реформована

й нереформована. Буде несистемний підхід, ручне управління і так далі», – додає він. Переконатися в справедливості цих слів можна протягом усіх років незалежності. Реформи в різних сферах тривають постійно. Треба довести до кінця хоч одну. (*Тиждень* (<https://tyzhden.ua/Politics/226325>). – 2019. – 11.02).

Ю. Мірошніченко, Українська правда.Блоги: Підтримка розвитку державної мови не має обмежувати у правах національні громади!

Я впевнений, що українську мову потрібно підтримувати, захищати та спонукати суспільство до її вивчення. Для цього в останні роки вже було зроблено немало. Україна запровадила відповідні квоти у медіапросторі – тепер, щонайменше 75% ефіру, транслюється саме українською. Державою фінансується культурна діяльність, що підтримує українську мову, тим самим заохочуючи митців. Я особисто відзначаю, що людей, які спілкуються українською, стає більше. На моє переконання, захист має відбуватися саме у форматі підтримки і заохочення, а не у режимі боротьби. Обмежувати конституційні права носіїв інших мов національних громад в Україні – це не вихід.

Люблячи, підтримуючи і говорячи українською, вважаю, що громадяни України, які спілкуються мовами національних громад, мають бути захищені. На території України проживає близько 150 тисяч угорців, 95% з яких називають своєю рідною мовою саме угорську. Подібну ситуацію можна спостерігати і з румунською громадою. Уряди як Угорщини, так і Румунії, неодноразово звертали увагу на мовні та культурні потреби національних громад, які проживають на території України,

але спілкуються угорською, або румунською мовою відповідно.

До того ж, на прикладі багатьох європейських країн можна спостерігати як саме гнучкість держави у питаннях мови, допомагає об'єднанню і цілісності усієї країни.

У Бельгії, наприклад, громадяни спілкуються аж трьома офіційними мовами: нідерландською (55%), французькою (31%) та німецькою (0.6%). А 11% населення вільно володіють двома з вищеперерахованих мов. Крім того, у Бельгії проживає досить велика діаспора італійців (близько 150 тис. осіб). При усьому національному різноманітті, Бельгія залишається однією з найбільш розвинених і прогресивних країн Європи.

Тож, я хотів би наголосити, що у питанні законопроекту про українську мову, потрібно відкинути емоції і політичні амбіції. Популяризація української мови є важливою і необхідною, але ми маємо брати до уваги досвід інших багатонаціональних країн і професійно підходити до цього питання, враховуючи та захищаючи інтереси та права усіх національних громад. (*Українська правда* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/yurii-miroshnychenko/5c4af1720ae12/>). – 2019. – 25.01).

А. Кучухідзе, Слово і Діло: Що змінить для України курс на ЄС і НАТО в Конституції?

Перш за все, закон про курс України на НАТО та ЄС – це політична технологія провладних кандидатів у президенти. Ця історія суто для внутрішнього електорату. З точки зору міжнародної політики, це жодним чином не наближає нас ані до ЄС, ані до НАТО.

Таку думку в своєму блозі висловив політолог-міжнародник Антон Кучухідзе, передає «Слово і Діло».

За його словами, питання вступу до ЄС і НАТО дворівневе. Перший рівень – готовність країни. Сьогодні Україна об'єктивно не готова за багатьма показниками, починаючи від рівня корупції, свободи слова, ефективності державного управління, розвитку вільного ринку тощо.

«Другий рівень – суб'єктивний підхід. Країна може бути готовою до вступу до ЄС і НАТО, але члени, наприклад, НАТО не дають згоди на прийняття тієї чи іншої країни», – підкреслив він.

Політолог зазначив, що міжнародна природа цього питання набагато складніша, ніж зараз це продаватимуть провладні політики електорату.

На його думку, на зовнішній арені абсолютно нічого не зміниться. Ба більше, Курт Волкер у

грудні говорив про те, що Україна не готова до вступу до НАТО. Раніше Жан-Клод Юнкер сказав, що нам 20-25 років не світять ані ЄС, ані НАТО. Навіть Павло Клімкін уже цього року сказав, що вступ не відбудеться в найближчій перспективі.

«Це суто картинка для проєвропейських політиків, картинка для телебачення, можливість вписувати як досягнення до якихось спічів. Але суть проблеми не вирішується. Реформи не прискорюються, корупція не зникає, промисловість не відновлюється, інфляція не зменшується, фінансова система не поліпшується, судова система не реформується ефективно», – пояснив експерт.

Якщо говорити об'єктивно, що таке ЄС і НАТО, то це стандарти, уточнив він.

«Стандарти економіки, свободи слова, демократії, верховенства права. А за всіма цими показниками на міжнародній арені ми, на жаль, лише в антирейтингу. Якщо в Україні не буде реальних реформ, то нам нічого не світить», – резюмував Антон Кучухідзе. (*Слово і Діло* (<https://www.slovoidilo.ua/2019/02/12/pogljad/polityka/zminyt-ukrayiny-kurs-yes-nato-konstytucziji>). – 2019. – 12.02).

Д. Тимошенко, Радіо Свобода: «Це величезний цивілізаційний прорив»: що дасть курс України в НАТО?

5 років тому 19 лютого режим В. Януковича почав фінальний штурм Євромайдану, а на наступний день Росія почала процес анексії Криму. На честь цієї дати Петро Порошенко підписав закон про внесення змін до Конституції про стратегічний курс країни в ЄС та НАТО.

Чи остаточний це курс – враховуючи попередні геополітичні коливання української влади? І що в Україні змінили протести 5-річної давнини і агресія Росії?

Про це в ефірі Радіо Донбас.Реалії говорили керівник програми розвитку громадянського

суспільства Українського незалежного центру політичних досліджень М. Лациба і програмний директор «Інтерньюз Україна» А. Кулаков.

– Нещодавно у нас в ефірі слухач стверджував, що, на його думку, українці досі сперечаються – чи Україні йти в Європу, чи бути із Росією. Зважаючи на закріплення курсу в НАТО та ЄС в Конституції – чи можна сказати, що все вже зрозуміло?

– Соціологія показує, що дискусія ще точиться. Так, мейнстрім, основна частина вже визначилася, що вони хочуть вступу до Європейського союзу – десь у районі 45 %. В

районі 38 % людей за вступ України до НАТО. Але ми все одно маємо десь 15 % громадян, які вважають, що треба більше зближуватися із Росією і вступати в Митний союз. В Україні демократія, у нас кожному гарантовано право на вираження своєї точки зору.

– *Петро Порошенко вже заявив, що планує у 2024-му році подати заявку на членство в НАТО і на вступ до ЄС*

– Нарешті є певна визначеність. Тому що інші кандидати такої визначеності не дають. Я радий, що політик Порошенко чітко визначив і цілі, і дати.

– *Досі, згідно опитуванню фонду «Демократичні ініціативи» 24 % – майже чверть населення – за внеблоковий статус України. За військовий союз із Росією чи іншими країнами СНД – близько 7 %. Чим ближче до Сходу – тим противників вступу в НАТО більше. На Сході – аж 48 відсотків. Чи нормально, на вашу думку, за такої розрізненості думок прописувати курс в НАТО в Конституції?*

– Я вважаю, що це нормально, тому що зміни до Конституції відбулися в конституційний спосіб. Зміни буди ухвалені депутатами Верховної Ради. Друге голосування – більше 300 людей сказали так.

Але я згоден, що у людей мало інформації – що ж таке Євросоюз, як він працює, що таке Альянс. У нас є недовіра до НАТО, але є довіра до країн, які складають НАТО. Мало хто знає, що не існує армії НАТО. Армії НАТО – це італійська, польська, іспанська, португальська армії. Це клуб успішних багатих країн, які змогли захистити своє населення. Тому очевидно, що Україні вигідно вступити до цього клубу і отримати той рівень безпеки, який на сьогодні мають і Естонія, і Словенія, і Чехія.

– *Питання до Андрія Кулакова. Що б ви назвали головною зміною в Україні після Євромайдану?*

– Без великої суспільної підтримки не було би ніякої Революції гідності. І дуже прикметно те, що ці процеси трансформації тільки розпочалися Майданом, і вони не завершилися одразу після того, як мету було досягнуто.

Дуже прикметно, що значна частина громадських активістів і аналітиків перейшли

в політичні або державні структури. Потім була хвиля заходу молодих енергійних фахівців в уряд. Туди йшли не тільки представники громадських організацій рухів, але і бізнесу.

Потім у нас був спад, але зараз із реформою державного управління також ідуть достатньо активні, освічені і професійні люди на державну службу. Як правило це люди, які так чи інакше брали активну участь в Майдані.

Я вважаю основною позитивною рисою те, що є певна гармонія між просто активізмом, енергією волонтерською і тим, що ці енергія та знання вже інституалізуються. Від хаотичного руху це набуває організованої форми, і я сподіваюсь, що це дасть результати.

– *Але ж чимало реформаторів, які прийшли в уряд чи на держслужбу, пішли з політики. Пригадати хоча б того ж Олександра Данилюка, який реформував Міністерство фінансів, реформаторів-іноземців. Чи оновився достатньо політичний клас?*

– Політику все-ж таки роблять не тільки особистості, але і процеси, інституції, прості кадри. Зараз відбувається реформа міністерств, сама суть політики державної змінюється. Міністерства мають бути такими аналітичними центрами, які будують політику, які визначають стратегію розвитку в тій чи іншій галузі, а не слідкують, як у нас відремонтовані вагони.

Якщо вписується, що задача курсу країни – це європейська та євроатлантична інтеграція, то кожен орган влади має здійснювати діяльність по досягненню цієї мети

Були створені генеральні директорати. Ці директори – заступники міністрів – вони не завжди є публічними персонами, але вони рухають реформи достатньо сильно.

– *Максиме, якщо пригадати ставлення української влади до Конституції – пригадаймо хоча б, як її змінювали у 2004-му, 2010-му чи 2014-му роках. Як думаєте, чи це закріплення курсу в НАТО та ЄС залишиться незмінним?*

– Конституція – це основний закон, який має виконувати кожен міністр, працівник обласної адміністрації або міський голова. Якщо там вписується, що основна задача зовнішньополітичного курсу країни – це європейська та євроатлантична інтеграція, то

це означає, що постійно кожен орган влади має здійснювати діяльність по досягненню цієї мети.

– Консенсус, що утворився в Україні щодо курсу в НАТО та ЄС – це, на вашу думку, результат окупації частини українських територій і позбавлення права їхніх мешканців голосувати – чи результат зміни настроїв самих українців?

– Я думаю, це все-таки усвідомлення необхідності НАТО. І це питання страху, бо люди бачать, як може поводитися армія РФ. Ніхто не гарантує, що твоє життя, твоя власність, квартира залишаться в безпеці.

Закріплення орієнтації на НАТО та ЄС в Конституції – це не просто розчерк пера, який зробив Президент. Це величезний цивілізаційний прорив

Люди бачать, що НАТО гарантує безпеку. Що Росія хоча й лякає, але вона залишає в спокої Литву, Латвію, Естонію. Якби Україна була членом НАТО в 2013-му році, я переконаний, російські війська навіть не пробували би зайти ні в Крим, ні на Донбас.

Слухач: «якщо подивитися на те, як об'єднувалась Європа, там це відбувалося з низів до верхів. А в Україні ми бачимо дисбаланс: частина народу хоче в Європу, часть – в Росію. Як бути з цим?»

– Ось це закріплення орієнтації на НАТО та ЄС в Конституції – це не просто розчерк пера, який зробив Президент. Це величезний цивілізаційний прорив. Так, ми можемо вести дискусії – наскільки правильний цей вектор, як ми можемо досягнути цього. Але якщо ми запитаємо більшість людей – чого вони хочуть в житті – це будуть речі не якісь високопарні. Люди хочуть недоторканості житла, певного соціального забезпечення, дотримання безпеки, нормальної освіти, медицини для своїх батьків, свободи думки, ініціативи. І давайте подивимося – яка цивілізація несе всі ці життєві вигоди? Це ліберальна західна модель, яка так чи інакше реалізується в ЄС та країнах НАТО. Думаю, це має бути основний меседж для тих, хто сумнівається в цьому курсі. (*Радіо Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/29782548.html>). – 2019. – 21.02).

В. Журавский, 112.ua: Верховна Рада перетворює Конституцію на виборчу листівку

Парламент в своїй більшості, по суті, працює на виборчу технологію глави держави. Вчора офіційно закріпив у Конституції України курс на ЄС та НАТО. І нині Конституція перетворена на виборчу листівку.

А тепер по суті конституційних змін.

Основний закон держави є актом установчої влади українського народу. В преамбулі Конституції України зазначено, що «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу», «приймає цю Конституцію – Основний Закон України».

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 11 липня 1997 року і 5 жовтня 2005 року, «при прийнятті 28 червня 1996 року Конституції України суверенна воля народу була опосередкована Верховною Радою України», «прийняття Конституції України

Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття».

Народні депутати закріпили в Основному законі право України на участь у двох міжнародних організаціях. А це пов'язано з передачею суверенних прав країни структурам Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору.

Тим самим парламент вийшов за межі своєї компетенції. Бо таке право має лише український народ, якщо він за це проголосує на всеукраїнському референдумі.

Зміни до Конституції вказують на участь України в конкретних міждержавних утвореннях – ЄС та НАТО. В майбутньому ці організації можуть змінюватися в своїх назвах, не виключено й припинення їх існування.

В такому разі доведеться знову змінювати Конституцію?! Тому зв'язувати норми Конституції з текстуальною надмірністю та конкретизацією не є виправдано.

Аналіз нормативно-правових актів, прийнятих з початку АТО і до сьогоднішнього дня, чітко фіксує ознаки воєнного стану в Україні. А Петро Порошенко не раз наголошував, що у нас війна. Про це постійно говорять народні обранці. За статтею 157, «Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Нас не запрошують до Європейського Союзу і Північноатлантичного альянсу. Домашнє

завдання про наближення до них Україна не виконує. Але зміни в досить сумнівний спосіб до Основного закону депутати внесли лише з однією метою – допомогти Порошенку знову обратися в президенти. І тепер армія його пропагандистів розкручує по всій країні думку, що завдяки Порошенку ми в скорому часі будемо і в ЄС, і в НАТО. Чого не зробиш заради піару, який не має нічого спільного з реальним станом речей щодо інтеграції у вищезгадані структури. *(Телеканал 112 (<https://ua.112.ua/mnenie/verkhovna-rada-peretvoriuiie-konstytutsiiu-u-vyborchu-lystivku-479948.html>). – 2019. – 08.02).*

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На Житомирщині 50 голів ОТГ підписали звернення про незворотність реформи. Головна цінність реформи децентралізації – не лише в соціальних чи розвиткових проектах, а у зміні свідомості людей, які відчували переваги об'єднання.

За словами Житомирського міського голови Сергія Сухомлина, 50 голів ОТГ області підписали звернення, аби підтримати незворотність реформи децентралізації.

«Про цю реформу можна говорити багато, але передусім її результат відчували люди, які проживають в ОТГ. Децентралізація має тривати, і курс на це варто закріпити в Конституції України. Важливо, що у громадах зараз є конкуренція за кожного жителя. Адже там модернізують заклади освіти та медицини, аби забезпечити людям якість обслуговування, що буде не гіршою, ніж в обласному центрі», – додав Сухомлин *(Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2640350-na-zitomirsinii-50-goliv-otg-pidpisali-zvernenna-pro-nezvorotnist-reformi.html>). – 2019. – 14.02).*

У Європейському союзі заявили, що кожна країна має право змінювати власну Конституцію, і нагадали Україні про необхідність реформ і виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Про це заявив речник Євросоюзу на прохання «Європейської правди» прокоментувати

ухвалення змін до Конституції щодо курсу України на ЄС та НАТО.

«Суверенним правом кожної країни є вносити зміни до Конституції і визначити свої стратегічні цілі», – заявив представник Євросоюзу.

Разом з тим він нагадав, що, на погляд ЄС, поступовій європейській інтеграції України сприятиме процес реалізації реформ.

«Як сказано в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, просування шляхом процесу реформ і гармонізації в Україні сприяє поступовій економічній інтеграції України та поглибленню політичної асоціації з ЄС. Це було підтверджено на саміті, який відбувся 9 липня 2018 року», – відзначив речник.

Він додав, що Брюссель зосереджений на повному виконанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи глибоку і всеосяжну зону вільної торгівлі «для того, щоб повною мірою використовувати можливості, що надаються для максимальної вигоди обох сторін» *(Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/02/7/7092557/>). – 2019. – 07.02).*

Екс-участник Трехсторонней контактной группы в Минске В. Медведчук виступає сторонником федеративного устрою

України. Об этом он заявил в эфире программы «Мага» на телеканале «112 Украина».

«Я лично – сторонник федеративного устройства, всегда был и им останусь, потому что я считаю, что федеративное устройство – это единственное лекарство от распада нашей страны», – сказал он.

В. Медведчук напомним, что «Конституция действующего унитарного государства предусматривает автономность одного из регионов – региона Крым». Таким образом, считает он, «статус автономии в Конституции унитарного государства выписан».

«И ничего нового я не предлагаю. Хотя мог предлагать и даже федеративное устройство, потому что, предлагая это, я понимаю, что его достичь можно только путем внесения изменений в Конституцию».

При этом он считает, что если бы Донбассу дали автономию, то «15-18 мая 2014 г. мы могли договориться».

«Это то, что я первый раз говорю публично: 15-18 мая 2014 года мы могли договориться. Не мы с Шуфричем, а Украина вот с этими блудными сыновьями, блудными людьми. Был шанс. Я приехал, мы изложили позицию Турчинову. Я сказал: они готовы, мы садимся и пишем повестку дня, по поводу чего мы должны договориться. Болотов тогда сказал: «Я в ваших конституциях не понимаю, но в конституции есть Крым, и вот нам нужна автономия. Дайте нам автономию – и все». Я поулыбался тогда и говорю: «Давай сядем за стол и потом поговорим на эту тему». Турчинову я говорю, что мы готовы поехать, навестить этот перечень вопросов и вступить в переговоры. Он говорит: «Там есть заложники». Были заложники с одной и с другой стороны, надо освободить заложников. Тогда я, Шуфрич по его просьбе, будем вести с ним переговоры. Я набрал их по телефону и говорю, что есть предложение нашего руководителя освободить заложников. Они говорят: приезжай, первый вопрос будет о заложниках. А нам сказали: нет, не надо, тогда не нужны эти переговоры. И потом они возобновились только в июне, через месяц, когда уже был президент новый, когда возникла Трехсторонняя контактная

группа. Когда я ездил с тем же Шуфричем и договаривался о том, чтобы Трехсторонняя контактная группа приехала в Донецк... И она два заседания провела в Донецке», – сказал он.

В. Медведчук также отметил, что во время первых переговоров на участников группы напали представители незаконных вооруженных формирований. «И моя охрана тогда освободила представителя ОБСЕ, которую пытались там побить. Что было спровоцировано, естественно. Но несмотря на это, через 4 дня, 27 июня, мы снова приехали туда и снова вели переговоры. И снова договорились о том, что мы сейчас будем в режиме мирном, приостановления действий с одной и с другой стороны. Президент Порошенко приостановил АТО. Но 1 июля мы договорились о следующей встрече, и в ночь с 30-го на 1-е он принял решение выйти из стадии приостановления АТО. И потом начались боевые действия, которые закончились в сентябре, и потом плавно продолжались дальше. И с декабря 14-го года я уже начал заниматься не переговорами, а только обменами», – добавил он (*Донецкие новости* (<https://dnews.dn.ua/news/705008>). – 2019. – 10.02).

Кандидат в Президенты Украины Ю. Тимошенко обещает, что в случае в своей победы сделает все для того, чтобы в Украине, наконец, стала возможной процедура импичмента по отношению к Главе государства. Об этом она заявила в ходе встречи с избирателями в одном из населенных пунктов Киевской области.

«Сегодня на одной из встреч на Киевщине меня спросили: сможет ваша партия создать механизмы импичмента президента и отзыва депутатов?»

Очень хороший вопрос. Я благодарю, что его задали.

Не сомневайтесь. Закон об импичменте будет внесен как один из первоочередных. И он будет принят. Несмотря на то, что с 1996 года и до сих пор ни один президент не имел времени принять такой закон.

Но в то же время не хочу вводить вас в заблуждение. Действующая Конституция

прописана так, що реалізувати цей імпичмент навіть по прийнятому закону неможливо. Її ж не для людей писали. Вона так зроблена, що ніхто ні за що не відповідає.

Нам потрібна нова Конституція, яка базується на нормальних світових основах. Не можуть бути в країні одні люди чорні, а інші – білі. Для одних закон, а для інших – відсутність закону. Для одних ресурси країни, а для інших – низькі зарплатні плати і пенсії. Не може так країна будуватися.

Кращі інтелектуали України підготували проект нової Конституції, який я планую вивести на референдум після виборів. В цьому документі описана така система, в якій закон буде однаковий для всіх – для президента, для депутатів, для судей, для міністрів. Щоб ніхто з них не мав імунітету і міг бути привлечений до відповідальності. І в цій же системі люди зможуть відзивати депутатів будь-якого рівня, якщо вони не будуть виконувати своїх функцій.

Ми побудуємо країну, в якій кожен громадянин матиме силу голосу і належне шанування!», – написала лідер «Батьківщини» на сторінці в соціальній мережі *(Новості N (https://novosti-n.org/news/read/161076.html). – 2019. – 08.02).*

Екс-міністр оборони А. Гриценко пропонує внести зміни до Конституції: «Децентралізація буде посилена – місцеві громади отримають право розпоряджатися землями за межами забудованих населених пунктів. Функції держави будуть скорочені і переведені на інтернет-технології – щоб мінімізувати контакти громадян з чиновником. Конституція скасує районні та радикально скоротить обласні державні адміністрації, насамперед їхній вплив на економіку регіонів» *(Нове время (https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/menshe-generaliv-i-chinovnikiv-golovni-obicyanki-peredviborchoji-programi-gricenka-50005321.html). – 2019. – 08.02).*

Внесення змін до Конституції стосовно закріплення курсу України на інтеграцію в НАТО і Європейський союз, є спробою закріпити цей зовнішньополітичний вектор розвитку країни на майбутнє. Про це в

ексклюзивному коментарі інтернет-виданню UA.News розповів політолог, голова Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко.

На думку експерта, рішення депутатів є стратегічним і покликане законодавчо задекларувати курс України на інтеграцію в ЄС і НАТО на віддалену перспективу.

«Ухвалені зміни до Конституції є «запобіжником» на майбутнє. У середньостроковій перспективі – від 3 до 5 років і більше, – в Україні не очікується якихось змін, що можуть суттєво змінити її зовнішньополітичний курс. Політичні передумови для реваншу проросійських політичних сил у країні відсутні. Однак сьогодні важко чітко прогнозувати події на віддалену перспективу. Ми вже маємо прецедент, коли за часів Віктора Януковича була спроба змінити зовнішньополітичний курс на позаблоковий статус, а відмова від євроінтеграції стала однією з головних причин кризи, що виникла наприкінці 2013 р. В цьому аспекті, ухвалений законопроект має виконувати роль «запобіжника» і не дозволити жодним політичним гравцям кардинально змінювати зовнішньополітичний курс країни»

Водночас політолог зазначив, що ухвалені зміни до Конституції не прискорять вступ України до ЄС і НАТО. Експерт нагадав, що процес вступу до цих наддержавних об'єднань потребує серйозних системних реформ: наближення країни до євростандартів, максимальне зниження рівня корупції, проведення реформи державного управління і т.п.

Крім того, В. Фесенко вважає, що для вступу до ЄС і НАТО, офіційний Київ має повністю врегулювати конфлікт на Донбасі. Інтеграція у європейські структури при збереженні нинішнього статус-кво на Сході, на думку аналітика, можлива лише «якщо принципово і кардинально зміниться характер відносин між країнами Заходу і Росією».

Ухвалення змін до Конституції саме зараз, експерт також пов'язав із наближенням президентських і парламентських виборів.

«Слід реально оцінювати ситуацію. Цей законопроект відповідає передвиборчим

інтересам Президента П. Порошенка. Таким чином він демонстрував, що є головним гарантом збереження зовнішньополітичного курсу України. Насправді ж це не зовсім так, але це частина виборчої стратегії

чинного глави держави» (UA.News (<https://ua.news/ua/volodimir-fesenko-zakriplennya-v-konstitutsiyi-kursu-na-yes-i-nato-ne-priskorit-integratsiyu-ukrayini-do-tsih-ob-yednan/>)). – 2019. – 08.02).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Шевчук С., Голова Конституційного Суду України

У Конституційному Суді має відбуватися боротьба ідей, а не людей»

(Інтерв'ю)

Конституційний Суд України у 2018 році здивував юридичну спільноту високою порівняно з останніми роками ефективністю роботи – торік він поставив крапку відразу у 13 конституційних поданнях, хоча до цього тривалий час ледь розглядав декілька подань на рік. Голова КСУ Станіслав Шевчук не приховує, що домогтися того, щоб Конституційний Суд запрацював на повну потужність, було дуже нелегко. Втім, він упевнений, що Суд нарешті працює так, як має працювати, і може протидіяти політичним впливам.

Про досягнення та проблеми Конституційного Суду, актуальні рішення, розгляд конституційних скарг, суддівську винагороду, боротьбу з витоками інформації та про те, коли буде розглянуто подання про ліквідацію ВСУ та конституційність кваліфікаційного оцінювання суддів, Станіслав Шевчук розповів «Судово-юридичній газеті».

– Які проблемні питання в роботі КСУ Ви для себе виділяєте? Як змінилася його робота з прийняттям нового профільного закону? Чи великим є навантаження на суддів?

– Донедавна дійсно можна було говорити про проблемні питання в роботі Суду, оскільки він фактично перебував «у сплячці». Без сформованих колегій та сенатів ми не могли повноцінно працювати. Крім того, очікувалося призначення суддів КСУ за квотою Президента України та Верховної Ради України. Однак 2018 рік став для Суду плідним та насиченим.

Ми ухвалили Регламент, сформували колегії та сенати, що відкрило нам шлях до розгляду конституційних скарг. Суд зайняв чітку позицію щодо неконституційної законотворчої діяльності, про що можуть свідчити ухвалені у 2018 році 13 рішень. Судді усвідомлюють свою відповідальність не лише за ухвалені рішення, а й за авторитет Суду загалом.

Наразі серед важливих завдань я відзначаю продовження формування авторитетного, відкритого та демократичного Суду і, як наслідок, ухвалення ним обґрунтованих актів з урахуванням приписів чинних міжнародних договорів і практики тлумачення цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна. Крім того, важливим є ухвалення перших рішень за конституційними скаргами, напрацювання Судом відповідної практики, а також забезпечення ефективної імплементації актів Суду в правову систему України.

Безумовно, з ухваленням Закону України «Про Конституційний Суд України» орган конституційного контролю нашої держави зазнав суттєвих змін як у порядку його організації, так і в діяльності. Про що мова?

По-перше, зазнали певних трансформацій повноваження Суду, було введено новий інститут конституційної скарги як одну з форм звернення до Конституційного Суду. Окрім скарг, новим предметом розгляду Суду стали також питання, які пропонуються для винесення

на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Водночас у Конституційного Суду України тепер відсутнє повноваження офіційного тлумачення законів.

По-друге, у зв'язку із запровадженням конституційної скарги виникла нагальна потреба у зміні організаційної структури Конституційного Суду України. Відповідно до вимог законодавства, у Суді було утворено Велику палату у складі 18 суддів, два Сенати по 9 суддів, а також 6 колегій. Крім того, у секретаріаті Суду було створено новий підрозділ, який займається, зокрема, попередньою перевіркою конституційних скарг.

Також важливим є те, що у 2017 році було вдосконалено офіційний веб-сайт Конституційного Суду з урахуванням потреб людей з обмеженими фізичними можливостями. До того ж, з'явилася не лише можливість переглядати онлайн-трансляції відкритих судових засідань на офіційному веб-сайті КСУ, а й архів цих трансляцій.

Важливим у контексті здійснення Судом своїх конституційних повноважень є той факт, що на сьогодні Суд працює в повному складі – 18 суддів. Це допомагає нам справлятися з навантаженням, яке з початком функціонування інституту конституційної скарги значно підвищилося. Сенати і колегії Суду наразі працюють у ритмічному режимі.

– *Чи можна стверджувати, що КСУ сьогодні повністю деполітизований?*

– У своїх виступах я завжди підкреслюю, що Конституційний Суд – це не політичний орган, який збирає голоси в обмін на певні обіцянки. У Конституційному Суді має відбуватися боротьба конституційних доктрин, а не політична боротьба, тобто боротьба ідей, а не людей.

Новий Закон України «Про Конституційний Суд України» значно посилив незалежність Суду та суддів. Важливим результатом конституційної реформи стало запровадження відбору суддів Конституційного Суду України на конкурсних засадах. Це важливий елемент суддівської незалежності, оскільки відтепер громадськість знає, який склад конкурсної

комісії та хто є кандидатами. Відповідно до попередньої редакції Закону «Про Конституційний Суд України», за суб'єктом призначення залишалося право на звільнення суддів КСУ на власний розсуд. Наприклад, суддя, котрий був призначений парламентом, міг думати про те, що парламент може його й звільнити. Новим Законом України «Про Конституційний Суд України» визначено, що звільнити суддів може лише сам Суд.

Безумовно, ті акти, які ухвалює Суд, не завжди подобаються політикам, і ті іноді намагаються критикувати Суд та його роботу. Однак я переконаний, що здійснюючи свою роботу якісно, ухвалюючи обґрунтовані та мотивовані рішення, які містять критерії та ідеї, що дозволяють зовнішнім незалежним експертам та іншим зацікавленим особам зрозуміти, чому саме так, а не інакше вирішена справа та на підставі чого вона так вирішена, ми, у першу чергу, укріплюємо авторитет Конституційного Суду України, демонструючи громадськості його ефективну роботу. Крім того, наразі громадяни можуть самі переконатися в тому, як працює Суд, бо нарешті отримали можливість звернення до нього з конституційними скаргами.

– *Чи намагаються політичні структури тиснути на КСУ? Як вдається протидіяти такому тиску?*

– Політикам подобається маніпулювати Конституційним Судом. Принаймні, це входить до їх планів. Однак, на моє переконання, судді повинні бути поза політикою та політичними процесами. Я вважаю неприпустимими будь-які дії органів державної влади та посадових осіб, що спрямовані на підривав основ демократії та верховенства права, а також авторитету Конституційного Суду.

Звичайно, у політиків є чимале бажання впливати на Суд. Водночас, на моє глибоке переконання, якщо громадськість буде з повагою і довірою ставитися до судової влади, жодна політична сила чи окремі особи неспроможні будуть вплинути на діяльність судів. А кожен суддя мусить пам'ятати, що він присягає чесно та сумлінно виконувати свої обов'язки, тому має діяти відповідно до Конституції України та

норм чинного законодавства. До речі, зазначу, що польські громадяни, розуміючи, що в країні є політичний тиск на Конституційний трибунал Республіки Польща, вийшли з протестами на захист і підтримку органу конституційного контролю.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів діяльності Суду я визначив відновлення довіри до нього, оскільки саме довіра громадськості є основою для стабільної діяльності КСУ.

– Чи вдалося налагодити роботу в колективі та чи бувають між суддями КСУ гострі суперечки?

– Кажуть, що в суперечці народжується істина. Ми ж завдяки дискусіям формуємо доктринальне бачення щодо вирішення того чи іншого питання. В Конституційному Суді України існує певна процедура підготовки проекту рішення, його обговорення. Суддя-доповідач фактично повинен переконати колег у правильності своєї позиції, і можуть звучати інші думки суддів з цього приводу. Трапляються випадки, коли суддя-доповідач має одну позицію, а більшість суддів іншу.

Кожен суддя – це особистість. Він незалежний, має своє бачення щодо вирішення того чи іншого питання та, безумовно, хоче, щоб його ідеї були враховані й зафіксовані у тексті рішення.

– Обговорюється питання щодо того, що Конституційний Суд не відмовив у відкритті провадження щодо неконституційності відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду, але й не відкрив провадження. Що наразі відбувається з цією справою?

– 47 народних депутатів України порушили питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення абзацу 1 ч. 3, абзацу 2 ч. 3, ч. 4 ст. 208-4 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» №1861–VI від 10.02.2010 зі змінами. На їх думку, воно доповнює ст. 148 Конституції України, що вичерпно визначає вимоги до кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України, додатковою вимогою – необхідністю бути номінованим депутатською

фракцією (депутатською групою) або групою позафракційних народних депутатів. Крім ч. 3, 4 ст. 148 Конституції України, це, як вважають заявники, суперечить ще й ряду інших її положень (ч. 3 ст. 22, ч. 2 ст. 24, ст. 38).

Третя колегія суддів Першого сенату ухвалою від 19.12.2018 відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі п. 3 ст. 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» (невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом). Проте ухвала колегії суддів про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням не є остаточною. П. 2 § 45 Регламенту Конституційного Суду України передбачає, що у випадку постановлення колегією суддів більшістю голосів від її складу ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням секретар колегії передає конституційне подання на розгляд Великої палати для вирішення питання щодо відкриття конституційного провадження у справі. Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 61 Закону України «Про Конституційний Суд України», Велика палата може постановити ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням у разі незгоди з ухвалою колегії суддів про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі.

Наразі питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за згаданим конституційним поданням розглядається Великою палатою. З прийнятою нею ухвалою можна буде ознайомитися на офіційному веб-сайті КСУ (рубрики «На розгляді Суду» та «Акти КСУ»), адже така інформація є відкритою, її оприлюднення передбачене приписами ст. 42 Закону України «Про Конституційний Суд України».

– Раніше в пресі активно обговорювалися питання витоку інформації, зокрема щодо проектів рішень. Як вдалося побороти це та ким були організовані такі витoki?

– Дійсно є декілька інсайдерів, які періодично «зливають» інформацію. Шляхом посиленого захисту інформації, зокрема щодо проектів

рішень, що роздаються для обговорення на закритій частині пленарних засідань, нам вдалося припинити витік інформації. Але проблема, безумовно, не зникла, бо ті особи, які цим займаються, мають мету дестабілізувати нашу діяльність, щоб Суд був слабким і повністю залежним від політиків, як це було раніше. Я переконаний, що їм це не вдасться.

– *З чого починається Ваш робочий день? Які обов'язки, крім прямо передбачених законом, Ви особисто для себе виділяєте?*

– Мої обов'язки та повноваження прямо передбачені Законом України «Про Конституційний Суд України». На першому місці, звичайно, стоять прямі повноваження, пов'язані з діяльністю Суду. Я головую на засіданнях Великої палати та першого сенату. Другий сенат очолює заступник голови Суду Олександр Тупицький. У понеділок та п'ятницю судді Суду працюють в колегіях.

Моє головне завдання як голови – організувати діяльність Суду. Крім того, навантаження на мене як на суддю Конституційного Суду у зв'язку з обранням мене головою Суду ніхто не зменшував.

Звичайно, є й інші повноваження. Я представляю орган конституційного контролю України у відносинах з органами державної влади України, органами конституційної юрисдикції зарубіжних країн та міжнародними організаціями. У зв'язку з цим часто буваю у відрядженнях. В минулу суботу (26.01.2019) повернувся зі Страсбургу, де разом із заступником голови Суду О. Тупицьким брав участь в урочистому відкритті судового року на засіданні ЄСПЛ та у міжнародному семінарі на тему «Зміцнення довіри до судової влади».

Крім того, відбуваються зустрічі безпосередньо в Суді, зокрема з міжнародними колегами. Ще одним аспектом моєї діяльності є спілкування з громадськістю та засобами масової інформації. Так, цього року було проведено низку відкритих заходів з громадськістю, зокрема лекції, дискусії, зустрічі, і не лише в Києві, а й у інших містах України – Харкові, Чернівцях, Львові, Одесі.

– *Сьогодні багато говорять про ризики популізму для верховенства права та*

демократії. Чи вважаєте Ви, що такі ризики наразі дійсно є для України? Чи не надто в Україні захоплюються ідеями переваги думки громадськості, бажанням їй сподобатися? Чи не використовується принцип верховенства права для втілення якихось популістичних забаганок?

– Ризик популізму є завжди. На жаль, здобутками сучасної правової думки і практичним правовим інструментарієм користуються не лише сумлінні, високоморальні люди в ім'я високих цілей. Категорія добросовісного користування правами виникла як антипод зловживання правом, використання правових засобів у цілях, що можуть спотворити сутність права як такого.

В основі популізму лежать, як правило, безвідповідальність, спрощення складної реальності, боротьба за прихильність широких народних мас шляхом надання простих відповідей на складні запитання. Завдання ж Конституційного Суду – забезпечити верховенство Конституції. Він має дбати про те, щоб такі категорії, як верховенство права, права людини, демократичний устрій були поза сферою впливу популістів.

Наведу один приклад. У минулому році Суд ухвалив рішення по чорнобильцях, щодо яких Верховна Рада прийняла закон, що фактично скасував усі їх пільги (Закон №76). Декларована мета цього закону – «раціональне використання бюджетних коштів» у контексті скрутного фінансового становища держави. Дослідження процесу прийняття цього закону виявило, що фінансовий стан, фінансові можливості, якими на сьогоднішній день оперують органи державної влади для обмеження обсягу соціально-економічних прав людини, не досліджувалися. Принаймні, до проекту не додавалося жодних економічних розрахунків, що свідчили б про необхідність таких кроків щодо громадян, які віддали свої життя та здоров'я для відвернення наслідків Чорнобильської катастрофи.

Такі ситуації непоодинокі. Вони ще раз доводять: прийняття законів – справа надзвичайної відповідальності. Закони, що обмежують права людини, завжди провокують

недовіру до влади, яка їх встановлює, а жодна влада не зможе ефективно функціонувати за відсутності критичного рівня довіри до неї. Остання сама по собі зобов'язує органи державної влади діяти у спосіб, який не залишить сумнівів не тільки у доцільності, а й у необхідності відповідних кроків.

Щодо захоплення громадською думкою. Як б говорив, швидше, не про «захоплення», а про маніпулювання нею. Дуже небезпечними можуть виявитися кроки влади, які здійснюються нібито «під впливом громадськості» або іншими привабливими гаслами, а насправді просто відтворюють відповідну політичну або ще якусь кон'юнктуру.

– *Які позиції КСУ, висловлені останнім часом, Ви вважаєте ключовими для громадян?*

– Насамперед, ті, якими Суду вдалося підтримати громадян України в соціальному плані.

Наприклад, рішення у справі про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання №1-р/2018 від 27.02.2018. У ньому зазначено, що запровадження оподаткування пенсії, починаючи з певного її розміру, є порушенням конституційного принципу рівності за ознакою майнового стану та справедливого підходу до встановлення пенсії, адже її фактичний розмір, що визначається з урахуванням співвідношення між тривалістю страхового стажу та розміром заробітної плати (доходу) застрахованої особи, зменшується. Більше того, на відміну від позиції законодавця, який прирівняв пенсію до різних видів доходів громадян, Суд дійшов висновку, що пенсія – це не дохід, а один із видів соціальних виплат у розумінні ст. 46 Конституції України. Відповідно, положення абз. 1 пп. 164.2.19 п. 164.2 ст. 164 Податкового кодексу України, яким запроваджено оподаткування пенсій певних категорій (груп) пенсіонерів, було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Ще приклад – вже згадане рішення Великої палати Конституційного Суду України №6-р/2018 від 17.07.2018. На основі аналізу ст. 16 Конституції України і характеру передбаченого нею обов'язку держави Суд

визнав необхідність окремого підходу до категорії громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, підтвердив, що встановлені у законах України пільги, компенсації та гарантії є особливою формою відшкодування завданої цій категорії громадян шкоди, і констатував, що скасування чи обмеження цих пільг, компенсацій і гарантій без рівноцінної їх заміни свідчатиме про відступ держави від її конституційного обов'язку. Згадані пільги, компенсації та гарантії Суд визнав такими, що захищені Конституцією України від негативних наслідків при внесенні змін до законодавства України. В результаті було визнано неконституційними низку положень законів України та встановлено порядок виконання цього рішення КСУ. Зокрема, вказано на необхідність застосування ст. 53, 60 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» у редакції, що діяла до їх зміни оспорюваним законом.

За приблизно таким же підходом рішенням Великої палати у справі про соціальний захист ветеранів війни та членів їх сімей №12-р/2018 від 18.12.2018 Суд відновив попередній рівень соціального захисту, зокрема, учасників війни та осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

Зверну також увагу на деякі позиції Суду щодо стану захищеності прав недієздатних осіб. У 2018 році рішенням Великої палати Конституційного Суду України №8-р/2018 від 11.10.2018 визнано такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними) окремі положення Закону України «Про звернення громадян», згідно з якими не підлягали розгляду звернення осіб, визнаних судом недієздатними, за якими допускались звернення зі скаргами в інтересах недієздатних осіб лише їх законних представників. Вмотивовуючи це рішення, Суд виходив, зокрема, з того, що визнання фізичної особи судом недієздатною не означає автоматичного позбавлення її здатності мати права та обов'язки у відповідних сферах праводносин, зокрема в питаннях звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових

осіб. Відтак, встановлення положень, за якими компетентні особи не розглядають звернення осіб лише з підстави визнання їх по суду недієздатними, є недопустимим. Це позбавило б недієздатних осіб ефективного юридичного механізму, необхідного для реалізації ними конституційних прав і свобод, захисту та поновлення цих прав і свобод у разі порушення. А закріплення виключно представницького способу реалізації ними права на звернення не долає вказаного обмеження: захист прав, свобод і законних інтересів людини, які забезпечуються шляхом звернення до органів державної влади чи місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, не можуть завжди і повністю залежати від волі іншої людини.

Мені здається, зазначені та деякі інші рішення, прийняті Судом у цьому році, спрямовані на підвищення рівня захисту прав людини у правовій, соціальній державі, якою проголосила себе Україна.

– На яких рішеннях КСУ Ви би зацентували увагу юридичної спільноти?

– Перш за все, на рішенні, яким Суд наголосив на неможливості зміни Конституції України у будь-який спосіб, не передбачений Основним Законом (рішення Великої палати Конституційного Суду України №4-р/2018 від 26.04.2018). У ньому, по-перше, підтверджено неспівставність з вимогами Основного Закону порушення конституційної процедури прийняття закону, що має істотний вплив на остаточний результат його ухвалення, а по-друге, підкреслено, що наявні конституційні процедури внесення змін до Конституції України передбачають обов'язкову участь у цьому процесі парламенту, тому обмеження конституційних повноважень Верховної Ради у процесі внесення змін до Конституції України входять у суперечність з нею. Відтак, у випадку внесення змін до Конституції України без дотримання вимог, встановлених нормами її розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», зміст відповідного законопроекту не може бути підданий превентивному конституційному контролю, що, у свою чергу, ставить під загрозу передбачені, зокрема, ст. 157

Конституції України об'єкти такого контролю (права і свободи людини і громадянина, незалежність і територіальну цілісність України).

Ще одне дуже важливе рішення – №2-р/2018 від 28.02.2018, яким визнано неконституційним Закон України №5029–VI від 03.07.2012 «Про засади державної мовної політики» через порушення обов'язку народних депутатів України брати участь у голосуванні щодо законопроектів та пропозицій до них особисто. Йдеться, як Ви розумієте, про давню, хронічну хворобу нашого законодавчого органу. Суд підтвердив, що особисте голосування народного депутата України означає його безпосереднє волевиявлення з питань, які розглядаються парламентом, а недотримання цих вимог суперечить природі представницького мандата народного депутата України і принципу рівності статусу народних депутатів України.

Згадаю також рішення Великої палати Конституційного Суду України №3-р/2018 від 24.04.2018, у якому було зазначено, що позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поводження, у тому числі й щодо осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави. Відтак, держава повинна впроваджувати законодавство, яке забезпечувало б здійснення ефективного розслідування за заявами, повідомленнями про порушення конституційних прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі компетентним державним органом (його службовими особами), що не перебуває в інституційній або ієрархічній залежності від державного органу (його службових осіб), якому підпорядковано систему місць позбавлення волі та який несе відповідальність за її функціонування. На цій основі визнано неконституційними положення ч. 6 ст. 216 Кодексу, згідно з якою слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території

або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України. При цьому втрата цієї нормою чинності відтермінована на три місяці з дня ухвалення рішення про її неконституційність з метою уникнення тривалої прогалини у правовому регулюванні цих важливих питань.

Сподіваюсь, згадані рішення сприятимуть зміцненню правового порядку в державі.

– У яких справах між суддями КСУ точаться чи точилися найгостріші дискусії?

– Ви отримаєте відповідь на це питання, якщо подивитесь, скільки часу знадобилося для прийняття рішення у справі, або на кількість окремих думок до нього. Найчастіше серед таких справ – ті, що мають відповідний політичний резонанс або стосуються реалізації важливих інститутів народовладдя (всеукраїнський референдум) чи функціонування ключових інститутів влади (справа щодо конституційності законодавчих положень стосовно судової реформи). Останнім часом серйозні дискусії мали місце в провадженнях, у рамках яких розглядалися соціальні питання (пенсійне забезпечення, соціальні пільги для окремих категорій громадян).

– З того часу, як запрацював інститут конституційної скарги, скільки скарг було розглянуто та які рішення в основному приймаються? Якого характеру скарги переважають?

– За період з 30 вересня 2016 по 31 січня 2019 року до Конституційного Суду України надійшло 1237 конституційних скарг. З цієї кількості 393 (31%) скарги за формою відповідали вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) і були розподілені між суддями Суду в порядку, встановленому Регламентом Суду, а 844 (69%) було повернуто суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону (з відповідними роз'ясненнями та зазначенням про можливість повторного звернення з дотриманням вимог Закону).

З 393 розподілених між суддями Суду конституційних скарг відкрито 41 конституційне провадження, з яких колегіями суддів – 36, сенатами – 5. При цьому деякі

справи були об'єднані в одне конституційне провадження, у зв'язку з чим наразі на розгляді Суді знаходяться 34 справи.

Здебільшого це конституційні скарги щодо: соціального/пенсійного забезпечення державних службовців, працівників прокуратури, військовослужбовців, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

забезпечення права на апеляційний перегляд та касаційне оскарження судових рішень.

– Якими є найтипівіші помилки у скаргах? Чи ведеться роз'яснювальна робота для громадян? Які особливості при зверненні з конституційною скаргою слід враховувати звичайним громадянам та представникам юридичної спільноти?

– Аналіз конституційних скарг, які надійшли до Суду, дає можливість визначити типові помилки, які допускають автори клопотань під час оформлення та подання скарг. Вони полягають у тому, що:

– порушуються питання, які не можуть бути об'єктом конституційної скарги: висловлюється незгода та оскаржуються рішення судів у системі судоустрою України, оскаржуються дії державних органів та їх посадових осіб, підзаконні акти, положення законодавчих актів, які в остаточному судовому рішенні у справі особи не застосовувались, тощо;

– не визначається предмет перевірки на конституційність, тобто не зазначаються конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та/або конкретні положення Конституції, на відповідність яким належить перевірити закон;

– не наводиться жодних аргументів саме щодо неконституційності закону України (його окремих положень) та/або не зазначається гарантоване Конституцією України право людини, яке зазнало порушення в результаті застосування оспорюваних положень закону;

– не зазначаються відомості про документи і матеріали, на які посилалися особи, не надаються їх копії;

– до матеріалів конституційної скарги не долучається копія остаточного судового

рішення, засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив (надаються фото/ксерокопії такого рішення).

Задля підвищення обізнаності населення щодо функціонування в Україні інституту конституційної скарги в Конституційному Суді України регулярно проводиться роз'яснювальна робота для громадян, адвокатів, юристів-практиків, представників громадських організацій та інших зацікавлених осіб у вигляді лекцій, майстер-класів, фахових зустрічей та інших просвітницьких заходів.

Крім того, секретаріатом Суду було підготовлено та розміщено на офіційному веб-сайті Суду Пам'ятку для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України, а також рекомендації для громадян та юридичних осіб про порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційними скаргами.

Окремо варто наголосити, що кожній особі при поверненні його конституційної скарги у разі її невідповідності за формою вимогам Закону надаються роз'яснення із зазначенням, яким саме вимогам Закону вона не відповідає, а також зазначається про можливість повторного звернення до Суду з дотриманням вимог Закону.

При зверненні з конституційними скаргами до Конституційного Суду України як звичайним громадянам, так і представникам юридичної спільноти необхідно дотримуватись вимог Конституції України та Закону щодо форми та змісту скарги, строків її подання, адже дотримання цих вимог є передумовою прийнятності конституційної скарги та розгляду Конституційним Судом України питання щодо відкриття конституційного провадження у справі.

– Чи потребує подальшого вдосконалення Закон про КСУ?

– Маючи півторарічний досвід інтенсивної роботи з цим Законом, ми можемо ствердно відповісти на це питання. Будь-який закон має відповідати критерію юридичної визначеності, який є складовою принципу верховенства права. Відповідно, законодавець міг би розкрити, конкретизувати зміст окремих понять, застосованих у Законі. Зокрема, тих, які певною мірою є оціночними, оскільки

їх неоднозначне розуміння може призвести до звинувачень Конституційного Суду в необмеженій дискреції.

Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 77 Закону, «як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, встановлених п. 2 ч. 1 цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу». У цьому випадку доцільно було б хоч певною мірою окреслити критерії «суспільного інтересу».

Так само існує певна невизначеність щодо поняття «незворотні наслідки», застосованого у ч. 2 ст. 78 Закону. Згідно з цією нормою, «підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення». Та які саме наслідки маються на увазі, не зовсім зрозуміло.

Мені здається, що було б також слушно повернути в Закон України «Про Конституційний Суд України» положення, яке містилося у ч. 3 ст. 61 Закону в редакції 1996 року, а саме: «У разі, якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними». На жаль, у чинній редакції Закону такого положення немає. Це питання дуже актуальне, адже під час конституційного провадження може бути зроблений висновок про невідповідність Конституції України не лише положень, які оспоруються у конституційному поданні, зверненні чи скарзі, а й інших положень того самого або інших актів, котрі пов'язані з оспорюваними нормами і впливають на вирішення справи по суті. Це зняло б усі підозри у тому, що Конституційний Суд, самотійно (поза межами предмету клопотання) вирішуючи питання щодо неконституційності інших актів чи їх окремих положень, діє всупереч вимогам ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19 Основного Закону України.

– Чи є розуміння, як далі буде розвиватися КСУ? Чого чекати від нього у найближчі роки?

– Як сказав німецький вчений (фізик) Георг Крістоф Ліхтенберг, «майбутнє має бути закладене в сьогодні. Це називається планом. Без нього ніщо у світі не може бути гарним». Так, ми не можемо знати наперед, але ми можемо виконувати свою роботу якісно сьогодні.

А сьогодні вже змінилося багато, змінився і сам Конституційний Суд України, і це важко не помітити. Конституційна реформа сприяла, зокрема, зміцненню гарантій незалежності суддів та підвищенню авторитету Суду в очах громадськості. Наразі орган конституційного контролю України працює у повному складі: 18 суддів, 5 з яких обрані вже за конкурсом.

Як я вже казав, найважливішим досягненням конституційної реформи є запровадження інституту конституційної скарги як ефективного інструменту захисту прав і свобод людини. Конституційна скарга змінить обличчя правової системи країни, адже завдяки цьому механізму громадяни України можуть захистити свої права, порушені на рівні закону, безпосередньо в органі конституційної юрисдикції. Ми очікуємо перші наші рішення за конституційними скаргами найближчим часом.

Крім того, за результатами 2018 року ми ухвалили 13 рішень і надали 4 висновки. Якщо порівнювати нашу результативність з попереднім роком, то вона збільшилась у 5 разів. Велика увага приділяється обґрунтуванню рішень, вони містять певні критерії та ідеї, завдяки чому проста людина, яка цікавиться проблемами конституційного права, може самостійно дізнатися, про що йдеться. Адже для нас важливо, щоб наші рішення могли розуміти не тільки вузькі фахівці, а й переважна більшість людей. Мотивація рішень має бути досконалою, щоб люди, які прагнуть справедливості, могли самостійно оцінити будь-яке з цих рішень.

Якщо підсумувати, то головне, чого можна і потрібно очікувати від Конституційного Суду України – сумлінне виконання повноважень, передбачених Конституцією України.

– Які проблемні питання наразі виникають у зв'язку з визнанням певних норм неконституційними та подальшими діями суб'єктів владних повноважень щодо виконання рішень КСУ?

– Основна проблема у тому, наскільки швидко і точно вони виконуються. Переважна більшість рішень щодо неконституційності стосуються окремих положень законів, інколи – законів у цілому (якщо має місце порушення конституційної процедури їх прийняття). Тому очікування щодо їх виконання адресуються, насамперед, до законодавчого органу – Верховної Ради України. Заради справедливості слід зазначити, що останнім часом парламент прагне оперативно реагувати на рішення Суду щодо неконституційності, хоча й не завжди вдало. Зі свого боку, Суд сприяє тому, щоб уникнути виникнення довгої і небезпечної прогалини в законодавчому регулюванні, відтермінуючи на певний період набрання чинності відповідним рішенням (про це вже трохи згадувалося вище). Упродовж першого кварталу має бути оприлюднена щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за підсумками його діяльності у 2018 році. У ній питання виконання рішень Суду буде детально висвітлено.

– 4 грудня Конституційний Суд України виніс рішення за конституційним поданням Верховного Суду України щодо конституційності положень ч. 3, 10 ст. 133 Закону «Про судоустрій і статус суддів» в редакції Закону «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015. Це рішення КСУ викликало великий резонанс в суддівському середовищі і породило численні тлумачення його положень, а також його наслідків. Державна судова адміністрація вважає, що в рішенні КСУ не сказано, з якої розрахункової величини має встановлюватися суддівська винагорода для суддів, які не пройшли кваліфікаційне оцінювання. Кого саме стосується це рішення КСУ? Чи стосується воно якимось суддів у відставці (у плані підвищення їм розміру довічного утримання)?

– Дійсно, 4 грудня 2018 року Конституційний Суд України ухвалив рішення №11-п/2018 у

справі за згаданим конституційним поданням. Я б не назвав це рішення надто резонансним, але воно справді викликало певний інтерес у суддівському середовищі.

Цим рішенням визнано неконституційними положення ч. 3 та 10 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», оскільки законодавець у цьому випадку звужив зміст та обсяг гарантій незалежності суддів. Крім того, визнаючи неконституційним положення ч. 3 ст. 133 вказаного Закону, Конституційний Суд України зазначив, що воно підлягає застосуванню у його первинній редакції, яка існувала на момент набрання чинності Законом «Про судоустрій і статус суддів» у 2010 році. Нагадаю, цією редакцією передбачалося встановлення посадового окладу судді у розмірі 15 мінімальних зарплат, визначених законом, проте не відразу, а поступово, певними етапами: з 1 січня 2011 року – 6 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2012 року – 8 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2013 року – 10 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2014 року – 12 мінімальних заробітних плат; з 1 січня 2015 року – 15 мінімальних заробітних плат.

У зв'язку з прийняттям цього рішення до Конституційного Суду почали звертатися судді з проханням роз'яснити порядок його виконання та правильність дій окремих органів державної влади у частині визначення розміру суддівської винагороди.

Відразу зазначу, що ні голова Конституційного Суду України, ні судді не уповноважені надавати роз'яснення щодо того, як застосовувати рішення Суду, або оцінювати правильність дій органів державної влади. Крім того, у Законі «Про Конституційний Суд України» питання надання роз'яснень щодо порядку виконання рішень КСУ досить чітко унормовані. Так, відповідно до ч. 2 ст. 95 Закону, Суд за клопотанням учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, може роз'яснити порядок виконання рішення та висновку Суду. Тобто виключно Суд уповноважений надати такі роз'яснення за

наявності відповідного клопотання. Зазначу також, що рішення Конституційного Суду України не можна розглядати, виконувати чи застосовувати у відриві від інших положень законодавства України.

Відповідаючи на питання, кого стосується рішення Конституційного Суду України №11-р/2018, зауважу таке.

Склалася така ситуація, що деякі судді відповідно до п. 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» отримують суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року в редакції Закону «Про забезпечення права на справедливий суд». Це судді, які з тих чи інших причин ще не пройшли кваліфікаційне оцінювання. Вказане рішення Конституційного Суду України впливає на розмір суддівської винагороди таких суддів.

Крім того, Конституційний Суд України визнав неконституційними положення, за якими суддя, котрий не здійснював правосуддя (крім випадків тимчасової непрацездатності, перебування у щорічній оплачуваній відпустці), не має права на отримання доплат до посадового окладу. Однак це стосується лише випадків, коли судді не здійснюють правосуддя через обставини, що не залежать від них особисто або не обумовлені їх поведінкою.

Щодо суддів у відставці ще раз наголошую, що будь-яке рішення Конституційного Суду України необхідно аналізувати у системному зв'язку з іншими положеннями законодавства України. Кожен випадок виходу судді у відставку є індивідуальним і може мати свої особливості. Водночас існують загальні положення законодавства про судоустрій та статус суддів, які врегульовують питання призначення та перерахунку щомісячного довічного грошового утримання.

– *Як Ви особисто вважаєте: чи законна процедура кваліфікаційного оцінювання суддів?*

– У мене є особиста думка з цього приводу, однак я не маю права її висловити, поки не завершено провадження і не ухвалено остаточне рішення за конституційним поданням щодо судової реформи.

– Коли чекати на рішення по поданню ВСУ щодо ліквідації цього суду? Серед суддів прямо говорять, що це рішення буде прийнято тільки після ймовірної зміни влади в країні навесні 2019 року.

– Не хотілося б коментувати твердження про те, що рішення по цих справах з'являться після можливої зміни влади у 2019 році. Підтекст таких тверджень очевидний. Однак прошу зважити на те, що відповідне конституційне подання ВСУ внесене і розглядається в провадженні досить давно. Мабуть, все ж були причини, що не дозволили Суду швидко ухвалити рішення щодо нього і тим самим уникнути підозр у тому, що він діє політично упереджено. Водночас зверніть увагу на те, що у цьому та деяких інших випадках від повноти, всебічності здійснюваного конституційного контролю залежить правильність обраного курсу реформаторських процесів у державі, у певному розумінні – доля її розвитку. І уявіть міру відповідальності суддів та Суду за прийняте рішення.

Я розумію, що розгляд справ в Конституційному Суді, навіть такої складності, не може тривати нескінченно. Тим більше, що існують нормативні строки такого розгляду. Однак наразі Суд інтенсивно працює у відповідних провадженнях, опрацьовуються та обговорюються численні аспекти питання з тим, щоб з'ясувати реальну сутність, дійсну мету здійснення відповідних кроків держави та оцінити їх з позицій Конституції України. Якщо ми не вийдемо на гранично зважене рішення, це може мати наслідком дисбаланс у правовій системі та в усій організації

державної влади (принаймні, влади судової) і, що найгірше, повторення аналогічних ситуацій у майбутньому.

З огляду на згадане навряд чи можливо дати чітку, в датах, відповідь на те, коли чекати відповідних рішень. Сподіваюсь, вони з'являться ще у першій половині цього року. Однак із гіпотетичною «зміною влади» в країні я це ніяк не пов'язую. Зрештою, для Конституційного Суду не має значення, як змінюється влада, якщо вона діє у межах того, що вимагає і дозволяє Конституція України. Як вдало висловився з цього приводу один із засновників США, не має значення, хто буде наступним Президентом, якщо у мене є Конституція.

– Що заважає прийняти рішення у резонансних справах? Зокрема, щодо Закону «Про очищення влади», подання Верховного Суду України щодо законності його ліквідації тощо?

– На це питання я практично відповів, відповідаючи на попереднє. Повторюю: проблема, зрештою, не в тому, що заважає прийняти рішення в згаданих Вами справах, а в тому, щоб ті рішення базувалися на Конституції України, щоб була з'ясована дійсна мета прийняття оскаржених положень законів, визначено, наскільки вона відповідає тим цінностям та принципам, які виражені в букві Конституції України та визначають її дух (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/ru/news/publication/135041-golova-ksu-stanislav-shevchuk-u-konstitutsiynomu-sudi-maye-vidbuvatisya-borotba-idey-a-ne-lyudey>). – 2019. – 11.02*).

Козьяков С., голова ВККС

Жодна реформа в світі з таким величезним кадровим наповненням не проходить бездоганно

(Інтерв'ю)

Майже два з половиною роки увага громадськості і ЗМІ прикута до діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС).

Комісії, котра запустила конкурс до Верховного Суду, а сьогодні ще й до Вищого антикорупційного суду, суду з питань інтелектуальної власності, кваліфікаційне оцінювання суддів тощо.

Кількість конкурсних процедур, в яких перебуває ВККС, – рекордна. І не лише в Україні, каже голова комісії Сергій Козьяков. Він неодноразово повторює, що члени комісії уже тривалий час працюють у складному графіку, сплять по кілька годин на добу.

Натомість отримують найбільшу порцію критики. А Козьяков і поготів. Хоча останню крапку у всіх процедурах ставить Вища рада правосуддя і президент. «Добре, що критикують саме нас. Наявність критики вказує на розвиток громадянського суспільства, преси і підтверджує нашу впливовість», – відповідає Козьяков.

Ще одним «експериментом» для ВККС стало створення Вищого антикорсуду, а особливо долучення до цього процесу Громадської ради міжнародних експертів. Коротко нагадаємо: остання розглядає усіх кандидатів і визначає «негідних».

ВККС разом із ГРМЕ проводять спільні співбесіди з такими учасниками, за підсумками якого комісія вирішує, хто може залишитися в конкурсі. Таке рішення ВККС може прийняти лише 9 (і більше) голосами «за» із 16. При тому, що троє (і більше) членів ГРМЕ повинні підтримати позицію комісії.

У понеділок, 28 січня, відбудеться останнє спільне засідання ВККС і ГРМЕ.

Ми поспілкувалися з Сергієм Козьяковим до цих засідань, скориставшись можливістю забрати в нього годину робочого часу.

- Судова реформа відбувається з 30 вересня 2016 року, коли набули чинності зміни до Конституції в частині правосуддя. Чи можна говорити про сповільнення чи пришивидишення її етапів?

- В рамках судової реформи відбувається чимало подій. Варто аналізувати, яка її частина і чому рухається скоріше, а яка – повільніше.

ВККС відповідає – в рамках її повноважень – за кадрову частину реформи. І окрім конкурсів до Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності, переводом суддів в інші суди, комісія займається, зокрема, відрядженням суддів з одного суду в інший. Донедавна в цьому процесі було задіяно чотири державні органи: Державна судова адміністрація, ВККС, Вища рада правосуддя і президент. Сьогодні Адміністрація глави держави не бере в цьому участі і це, як мінімум, скорочує рух документів.

Більш того, до кадрових процедур не мають змістовно-процедурного відношення політичні органи. Ще кілька років тому Адміністрація президента і Верховна Рада були на 100% задіяні в цих процесах. Пам'ятаєте, понад 800 суддів-п'ятирічок чекали рішення парламенту про призначення їх безстроково? Впродовж трьох років... Деякі навіть померли, не дочекавшись призначення.

А коли у Верховної Ради зникли повноваження щодо призначення суддів, ВККС і ВРП за кілька тижнів призначили цих «п'ятирічок».

Судова реформа, перш за все, передбачала скасування повноважень Верховної Ради щодо впливу на суддівську кар'єру. Роль президента зведена до мінімуму. І це значною мірою, хоча і не до кінця, деполітизувало процес призначення суддів.

Крім того, було запроваджено радикальні зміни щодо процедури призначення суддів.

Я про це неодноразово говорив і готовий повторити. Чи знала раніше громадськість в деталях, за якою процедурою призначають суддів? Ні. Чи були відомі кандидати на посади суддів? Ні. Чи можна було почитати досьє кандидатів? Знову ж таки, ні. Чи здійснювалося психологічне тестування суддів? Знову ні! Чи заповнювали судді декларації родинних зв'язків і доброчесності? Ні. А електронні декларації? Ні! І нарешті: чи ознайомлювалися судді і кандидати на посади суддів з матеріалами НАБУ щодо них? І ще раз ні!

Сьогодні ці процедури – прозорі. Більш того, будь-який громадянин може побачити співбесіду з суддями, проаналізувати декларацію доброчесності і родинних зв'язків тощо.

Знаєте, я із задоволенням читаю коментарі політиків, в тому числі кандидатів в президенти чи в майбутній парламент, котрі кажуть, що після зміни влади потрібно провести нову реформу. І з задоволенням поставив би їм питання: що саме вони пропонують змінити?

- Не будемо публікувати досьє кандидатів чи декларації? Причину треба буде пояснити суспільству. Не будемо транслювати співбесіди? Як на це відреагують представники громадськості?

- Так, сьогодні наші європейські колеги рекомендують нам не зберігати відео в Youtube зі співбесідами суддів. Такої практики в Європі немає. Це питання треба обговорювати, але на рівні експертів. Варто аналізувати, якими можуть бути наслідки, зважаючи на реакцію громадськості. Це – не тільки політичне питання. Це і питання побутової безпеки суддів і репутаційні наслідки для всієї судової системи.

Лише в США, здається, здійснюється наживо трансляція співбесіди в Сенаті кандидатів на посаду судді Верховного суду США. Кажуть, це тому, що призначення на посаду судді Верховного суду є політичним процесом. Тоді у нас склалася парадоксальна ситуація: шляхом Конституційної реформи ми позбавляємо можливості політичного впливу на призначення суддів для Президента і Верховної Ради. Але через залучення

законодавчим шляхом громадськості до процедур призначення в прямому ефірі (в обставинах дуже схожих з американськими) ми створили ще більші можливості для політичних впливів на ці процедури. Адміністративно-владні можливості для цього отримала вже інша соціальна група громадян України.

- Чи спілкувалися ви з кимось із кандидатів в президенти з цього приводу?

- Ні, не спілкувався. І колеги, наскільки мені відомо, також. В той же час часто ми спілкуємося с представниками громадськості, як особисто, так і через листування.

Дехто із кандидатів пропонує кардинальну зміну процедури формування судової влади. До прикладу, запровадження виборних посад для суддів, як у США.

Така ідея класно звучить. Та якщо це “гола” фраза, то це популізм.

Раджу цим кандидатам почитати чималу кількість аналітичних матеріалів англійською мовою щодо виборів суддів, зокрема в США.

Варто лише проаналізувати призначення пана Кавани на посаду судді Верховного Суду США. Громадськість категорично виступала проти цього... Сьогодні політичні впливи на процес призначення суддів у США надзвичайно вирости.

І на жаль, наша преса дуже лаконічно це досліджує. Українські громадські організації на ці тенденції в сусідніх країнах також практично не реагують.

- Повернемось до українських реалій. У відборі суддів бере участь не лише ВККС. Останню крапку ставить Вища рада правосуддя і президент. І хоч функції останнього називають символічними, втім, як показує практика, глава держави може тривалий час не підписувати укази про призначення когось із кандидатів на посади суддів, зокрема, Верховного Суду. Щодо ВРП, то ВККС передала понад 100 рекомендацій про звільнення суддів в рамках кваліфіціювання, однак рада розглянула з десяток.

- Не хотів би коментувати діяльність інших державних органів. Можу лише говорити про комісію. Якщо ми не встигаємо впоратися з певною роботою, я знаю причину.

- Так, але ВРП має ще більш широкі повноваження у відборі кандидатів до Верховного Суду, наприклад. Та за результати конкурсу дістається лише вам.

- Добре, що критикують саме нас. Наявність критики вказує на розвиток громадянського суспільства, преси і підтверджує нашу впливовість.

Знову ж таки, під час призначення Кавани на посаду судді Верховного Суду США, відбувалися демонстрації, навіть заворушення із сотнями затриманих. Тим не менше, Сенат проголосував: 50 голосів «за» на 48 «проти». Якби було 49 на 49, Кавана не пройшов би. До цього часу це рішення активно критикують представники суспільства.

- Серед кандидатів у другому конкурсі до Верховного Суду є голова Вищої ради правосуддя та її члени. Чи можна вбачати у членів ради конфлікт інтересів, оскільки вони брали і беруть участь в призначенні чи звільненні суддів, в тому числі конкурсантів до Верховного Суду?

- ВККС не є органом, що визначає конфлікт інтересів. Це – прерогатива Ради суддів чи Національного агентства з питань запобігання корупції.

Ми лише забезпечуємо рівні умови для усіх кандидатів. А вони самі приймають рішення, чи є участь в конкурсі для них конфліктом інтересів, чи ні.

- У списках нинішніх лідерів другого конкурсу до Верховного Суду – чимало суддів вищих спецсудів, котрі не пройшли конкурс в ВС, що відбувався раніше. Виходить, вони підготувалися, “підчистили” свої декларації, привели в порядок майно і сьогодні мають високі шанси на перемогу.

- Будь-яка моя відповідь на це запитання може бути неоднозначно витлумачена стосовно когось із кандидатів, котрі беруть участь в конкурсі.

Комісія працює в складі колегій по три члени в кожній. Саме вони розглядають окремого кандидата, результати тестування і практичного завдання, яке він пройшов, біографію, декларації тощо. В тому числі, спостерігають за тим, як змінилося його життя з минулого конкурсу.

Для прийняття рішення ВККС користується документами НАБУ, поясненнями кандидата. Начебто почала працювати Громадська рада доброчесності, від якої також можуть надійти певні дані про того чи іншого кандидата. Будемо аналізувати усю інформацію в сукупності.

- ВККС вже помирилася з ГРД?

- Ми почали робоче спілкування. Бачимо іншу манеру комунікації в цього складу ради, на відміну від попереднього.

Ми пішли назустріч ГРД і дещо продовжили термін подання ними документів щодо кандидатів (раніше було 10 днів, сьогодні – 10 робочих днів). Одночасно ми побачили, що документи, які ГРД публікує на своєму сайті, в тому числі, що стосуються методології їхньої роботи, – нові. Для нас це сигнал для прояву обережного оптимізму.

- Ширилися чутки, що під час другого конкурсу до ВС учасникам стали відомі відповіді на тестові запитання та практичні завдання.

- Я дуже жорсткий прагматик. Я викладаю в університеті багато років. І припускаю, що таке теоретично може бути. Ось, наприклад, так. Цього разу перед конкурсами до Верховного і Антикорупційного судів комісія опублікувала близько тисячі тестових запитань. Ми спостерігали, що кандидати організовували групи і шукали на них відповіді, щоб скоротити час для підготовки. Потім могли обмінюватися ними, оприлюднювати в соцмережі тощо. Мені здається, це допустимо. Важливо, що кандидати працювали над питаннями.

Гірше, якщо відбувся би «злив» практичних завдань. Такий варіант ми намагаємось випередити. Самі ті завдання, які шляхом випадкового відбору визначає комп'ютер, під запис відеокамери розмножуються, запаковуються в номерні сейфпакети і зберігаються державним охоронним підрозділом. Потім цей підрозділ доставляє ці пакети в день іспиту і під камери і за присутності спостерігачів і учасників іспиту, пакети відкриваються і завдання роздаються учасникам конкурсних процедур.

- У 2017 році ще на початку відбору в ВС ви заявляли про три спроби вплинути на

результати конкурсу. Скільки таких спроб було з того часу?

- Напевно моя відповідь на це питання буде неочікувана. Коли журналісти або представники громадськості запитують щось подібне, то мабуть, мають на увазі вплив зі сторони державних органів чи посадовців.

На сьогоднішній день я не помітив (і члени комісії також не інформували мене), що хтось із державних діячів чи політиків втручався в конкурс чи то в Вищий антикорупційний, чи в Верховний Суд.

Чи можна це назвати тиском? Чи увагою? Залежить від інтенсивності, методів, прізвищ тощо.

Водночас сьогодні можна спостерігати змагання між групами громадських організацій, зокрема щодо конкурсу до Антикорупційного суду. Деякі з них подали свої списки кандидатів, яких вважають недоброчесними, або негідними (цей термін – новина сезону).

Знову ж таки, вони пишуть, що відповідальність за те, що хтось із цих претендентів пройде далі, лежить особисто на мені. Я до цього відношуся з добрим гумором і рекомендую авторам таких коментарів намагатися бути більш професійними. Якби мав вільний час, написав би ряд статей на цю тему. Не буду все розповідати журналістам, залишу для мемуарів (посміхається, – LB.ua).

- *Оприлюднення списків недоброчесних, на думку громадських організацій, кандидатів до Антикору суду напевно не випадково співпало із засіданнями Громадської ради міжнародних експертів, де вони якраз визначали тих осіб, яких виносять на спільне засідання з ВККС. Чи можна це розцінювати як тиск на них?*

- Думаю, краще, щоб колеги з Громадської ради міжнародних експертів відповіли на це питання. Вони поки не коментують.

Ми намагаємося не реагувати нервово на заяви громадських організацій чи їхніх членів. Втім, якщо звучатиме відверта брехня, як це було перед Новим роком, будемо робити заяву про спростування. Тоді я обмежився лише дзвінком одному з громадських діячів...

Будь-яка критика – будь ласка. Але без брехні.

- *Раніше представники окремих громадських організацій критикували конкурс до Антикору суду за недостатню кількість кандидатів. Потім казали, що ці прізвища нікому невідомі і так далі. Чи можна сьогодні за підсумками двох етапів конкурсу говорити про якісний склад майбутнього суду?*

- Насправді кількість претендентів до Антикору суду була рекордною – майже дев'ять осіб на одне місце.

Я переконаний, що кандидатів було би більше, якби після минулого конкурсу до Верховного Суду громадськість вчасно зупинилася з надмірною критикою. Вони по декілька разів піднімали питання, на які звучала відповідь. Мабуть, така в них тактика. Одночасно зверну увагу на те, що деякі впливові не тільки в нашій країні громадські організації проводили активні агітаційні заходи в регіонах щодо залучення кандидатів до участі у конкурсі. Так що якість кандидатів є значною мірою заслугою активістів.

- *Чи достатньо було інформації у членів ГРМЕ для аналізу досьє кожного кандидата?*

- На початку конкурсу був серйозний тиск зі сторони громадських діячів, щоб комісія надала повний доступ членам ГРМЕ до досьє кандидатів. Натомість законодавством передбачений вичерпний перелік органів та осіб, котрі мають такий доступ.

І ми в комісії звернулися до кожного кандидата для реалізації мети Закону «Про Вищий антикорупційний суд» дозволите надати повний і безпосередній доступ до вашого досьє членам ГРМЕ. За умови, що остання забезпечить виконання законодавства про обробку і збереження персональних даних. На наш погляд, ГРМЕ це зробила. І кандидати (абсолютно всі) надали такий дозвіл.

Зверніть увагу, це було в спокійний, професійний спосіб. А скільки було публікацій, що комісія ухиляється від вирішення цього питання...

- *Мовний бар'єр стає перешкодою в роботі ГРМЕ?*

У них працюють перекладачі, англійські юристи. Думаю, надзвичайно складно обробити таку кількість інформації, але вони

справляються, як на мене. Знаю лише, що сплять по кілька годин на добу.

- Тобто члени ГРМЕ несуть відповідальність за розповсюдження персональної інформації. А ГРД – ні?

- Я б не давав стверджувальної відповіді на це питання. Хотів би вірити, що члени ГРД розуміють, що, отримуючи персональні дані про кандидатів, вони повинні належним чином здійснювати їх обробку і збереження. Яким саме чином відбувається дотримання членами ГРД вимог законодавства про захист персональних даних мені не відомо.

- ГРМЕ створена на два роки. Але ж конкурс плануєте завершити до кінця лютого. Чим вони займатимуться далі?

- Пропоную спочатку завершити конкурс. Очевидно, враховується те, що не всі вакансії в Антикорсуді можуть бути заповнені з першого разу.

- За останніми даними, із понад п'яти тисяч суддів кваліфікаційне оцінювання успішно пройшли 1610. 165 – не підтвердили відповідність займаній посаді, щодо 75 суддів оцінювання призупинено, а щодо більше 200 – оголошена перерва. Все вірно?

- Так.

- Судді дуже не задоволені тим, що в одних і тих же судах можуть працювати судді, які пройшли кваліфікаційне оцінювання і не пройшли. Серйозна різниця в зарплаті. Чому комісія не проводила оцінювання окремо по судах, щоб не виникало таких ситуацій?

- Жодна реформа в світі з таким величезним кадровим наповненням не проходить бездоганно. Особливо за такої кількості одночасних процедур зробити так, щоб в одному суді всіх швидко оцінили (разом почали і завершили) – надзвичайно важко.

З одного боку, ця процедура дійсно залежить від комісії. З іншого, – від самих суддів, котрі або готуються, або не готуються до кваліфікаційного оцінювання.

У декого є майнові проблеми. Для перевірки кожного судді ми направляємо запити в НАБУ, НАЗК. З інших питань звертаємося до ВРП. Ці процеси гальмують графік кваліфікаційного оцінювання. Хтось із суддів вибуває з цього руху. І звісно, виникають непорозуміння в судах.

- *Ширилася інформація, що окремі судді швидше пройшли кваліфікаційне оцінювання, зважаючи на те, що вони розглядають політично важливі справи.*

- Назвіть прізвища.

- *Наприклад, суддя Дев'ятко, що розглядає справу Віктора Януковича (інтерв'ю відбулося до виголошення вироку экс-президенту).*

- Він не один її розглядає. А в колегії зі ще двома суддями. Якщо би підтверджувалися висловлені вами припущення, то всі ці судді повинні були вже пройти кваліфікаційне оцінювання.

- *Кажуть, до нього «були питання» щодо майна.*

- Я не входив до складу колегії, котра проводила з ним співбесіду. До її складу входили глибокі фахівці, можуть сотні питань ставити. І якщо суддя таки пройшов співбесіду в тій колегії, то мабуть, були підстави. Мені говорили, що співбесіда з цим суддею тривала близько трьох годин. Це незвичайно довго. В будь-якому разі, пропоную не вірити на слово ні мені, ні тим, хто щось каже, а просто передивитися в Youtube трансляцію цього засідання.

- *Скільки суддів вищих спецсудів і Верховного Суду України почали працювати в інших судах, куди ВККС їх направила?*

- Усіх суддів вищих спецсудів і Верховного Суду України (окрім одного) ми перевели в інші суди.

- *Так, але вони в більшості відмовляються йти працювати в інші суди, особливо їхати в інший регіон.*

- Це проблема іншого порядку.

- *Але ці судді отримують зарплату, а не виконують свої повноважень. Який вихід з цієї ситуації?*

- Для вирішення цієї проблеми задіяно декілька державних органів. ВККС виконала свій обов'язок щодо переведення суддів. І багато з них таки працюють в інших судах.

Крім того, комісія запропонувала усім суддям рівні умови під час конкурсу до Верховного Суду. Участь не брала, як ви знаєте, лише одна суддя (Галина Канигіна – LB.ua).

В країнах, де були схожі проблеми, психологічне навантаження було навіть

сильнішим, ніж в Україні. Іноді потрібен час, щоб їх вирішити. Іноді – законодавчі зміни. Так чи інакше, певні кроки, в тому числі результативні, – зроблені. І переконаний, будуть зроблені.

- *Очевидно цей рік стане ще одним випробовуванням для судової системи. Попри незавершену процедуру кваліфіціювання, серйозне навантаження та різниці в зарплатах суддів, їм доведеться витримати дві виборчі кампанії. Зміна влади означатиме можливо і зміну реформи. Чи будете готові ви починати нову реформу?*

- Нову точно не готовий починати. Готовий завершити ту реформу, яка зараз триває.

Та давайте побачимо результати виборів, почуємо ідеї щодо судової реформи, якщо вони будуть.

Якщо казати про нову реформу, то вона дійсно повинна бути новою. Крім того, добре продуманою і узгоджуватися з позицією наших європейських колег. Здебільшого, напрацювання такої глибокої реформи триває щонайменше рік. До прикладу, новий Цивільний кодекс науковці та експерти писали сім років.

Жодна нова реформа не робиться швидко. Про це треба пам'ятати. Як треба пам'ятати і про небезпечні наслідки реалізації популістських гасел.

- *Символічно другий конкурс до Верховного Суду і до Антикору суду ВККС планує завершити до кінця лютого – незадовго до президентських виборів. Вас хтось просив встигнути в цей термін, щоб не ставити під загрозу зрив цих конкурсів у випадку зміни глави держави?*

- Думаю, тут і просити не треба. Україна – та країна, де, на щастя, невідомо, хто переможе на виборах президента чи парламенту. І надзвичайно важливо, щоб сталість була не лише в початку чогось важливого, а й в завершенні.

Укомплектування Верховного Суду – це завершення конкурсу, що розпочався два роки тому. Створення Антикору пційного суду – також завершення однієї зі складових реформи.

- *У червні 2017 року у своєму блозі ви писали, що на ВККС персонально лежить відповідальність за конкурс до Верховного Суду.*

- Так. Я і мої колеги несемо особисту відповідальність за процедури відбору суддів Верховного Суду. Професіонали кажуть, що там відбуваються дуже серйозні позитивні зміни. Я покладаюся лише на їхню думку.

Тому, говорячи про нашу відповідальність, закликаю згадувати і про те, що саме ВККС в цьому складі і всі працівники нашого секретаріату, який в нинішньому складі є фантастично професійним, виконали дійсно якісну роботу та заклали фундамент для позитивних змін в роботі нових суддів нового Верховного суду.

- *А за Антикору суд?*

- А чому б і ні? Але разом з Громадською радою міжнародних експертів. У кожного своя частина відповідальності. І ми не приховуємо свою. Більш того, для ЗМІ і громадськості підготували такий собі звіт: що зробили і робимо в рамках конкурсу до Антикору суду. І можемо відповісти за кожну дію в рамках конкурсу. Сподіваюсь, усі його учасники зроблять те саме ([Lb.ua \(https://lb.ua/news/2019/01/28/418215_sergiy_kozyakov_zhodna_reforma.html\)](https://lb.ua/news/2019/01/28/418215_sergiy_kozyakov_zhodna_reforma.html)). – 2019. –28.01).

Селіванов А., доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений юрист України;

Карпунцов В., народний депутат України, доктор юридичних наук, заслужений юрист України.

Конституційна реформа правосуддя: у перехідних положеннях Конституції України виявлено недоречності

Керівним принципом представництва органів державної влади в судах, як відомо, є захист інтересів держави, в основу яких по-кладено права і свободи людини та суспільства. Суверенна демократична держава складається із конституційних інститутів влади: Верховної Ради України, Президента України та уряду України, а також інших суб'єктів. Вони правомірно доручають здійснювати процесуальне представництво в судах уповноваженим працівникам з юридичною освітою, які користуються довірою для судового захисту. За умов, визначених частиною третьою статті 23 Закону України «Про прокуратуру» та іншими законами, інтереси держави в особливих випадках, зокрема, передбачених спеціальними законами, міжнародними договорами та конвенціями, можуть представляти прокурори у провадженнях, якщо претензії або вимоги стосуються держави України. Коло виключних суб'єктів, зокрема адвокатів, належить іменувати уповноваженими представниками. У кожному разі підставою для представництва інтересів держави в судах є довірчі документи, які передбачають існування статусу представника та умов його реалізації. Проте конституційні зміни до судового порядку представництва державних інтересів передбачають з червня 2016 року замість наявного кола осіб від довіртелів уже інший суб'єктний склад. Цим пояснюється конституційно-правова необхідність у проведенні аналізу проблеми правозастосування, яка також підкреслює актуальність питань, що потребують поглибленого з'ясування з позицій конституційного права.

І. Насамперед слід зазначити, що структура Конституції України складається із Преамбули та тринадцяти розділів, в яких регуляторами є норми матеріального конституційного права.

Крім них у XIV та XV розділах передбачено «Прикінцеві положення» та

«Перехідні положення», які містять процесуальні механізми порядку та строки застосування певних норм Конституції, які визначають правозастосування інститутів права у строки введення нормативних приписів чинної Конституції України.

Особливий порядок внесення змін і доповнень до тексту Конституції був обумовлений реформуванням системи судів та Конституційного Суду України згідно з прийнятим Законом України «Про внесення змін до Конституції України» (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 року №1401-VIII.

Для мети аналізу інституту представництва з'ясуванню підлягають відповідні норми Конституції України, зокрема, які містяться у «Перехідних положеннях», що іменуються за змістом новою редакцією норм, які теж є складовою реформування системи судів та конституційного правосуддя.

У першу чергу слід для праворозуміння керуватися прийнятим у конституційному праві змістовним розподілом норм і положень, оскільки вони мають своє призначення як норми-принципи, норми-регулятори та відсилочні (бланкетні) норми. Правовими засобами системного аналізу мають бути порівняльні, логічні та доказові методи, оскільки існує загальноновизнана у правовому регулюванні класифікація поділу системи права на норми матеріального та норми конституційного процесуального права.

Отже, постановка мети та завдань аналізу обумовлена специфікою конституційного процесуального предмета представництва в судах, що є обов'язковим елементом судочинства як інтегрованого інституту серед

основних засад конституційного регулювання. Вважаємо, що науковий підхід внесе прояснення щодо застосування непростих питань реалізації конституційних новел.

II. Передусім важливо зауважити, що в «Перехідних положеннях» (пункт 161, підпункти 9 та 11) та в нормах конституційного матеріального права (стаття 1311, пункт 3) зазначено, що функції «представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом», здійснюються прокуратурою.

За системного підходу до аналізу враховується, що у статті 1312 згідно з частиною третьою цієї норми Конституції України можна побачити, що за текстом «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» закріплено конституційний імператив, який встановлює монополію адвокатів у всіх процесуально-судових напрямках, коли йдеться про застосування категорії «інші особи» представництва. Це дає підстави для існування намірів адвокатів, як вони вважають, що теж можуть через власну позицію в розумінні змісту терміну «іншої особи» здійснювати представництво в судах органів держави і органів місцевого самоврядування.

Отже, логічно вважати, що частиною першою підпункту 11 пункту 161 «Перехідних положень» Конституції України функцію представництва ніяк не можна визнати реалістичною, оскільки вона покладається у Верховному Суді, судах апеляційної інстанції та судах касаційної інстанції, а також у судах першої інстанції виключно на прокурорів та адвокатів. Проте дискусійно стверджувати, для яких із цих суб'єктів органічно прийнятніші приписи Конституції. Здійснення функцій представництва встановлено поетапно у проміжних строках після набуття чинності вказаними змінами до «Перехідних положень» Конституції України.

Поки що юридична наука і практика не з'ясували, який має бути конкретний перелік суб'єктного складу представництва в публічних правовідносинах органів державної влади та місцевого самоврядування, адже прокурори

і адвокати мають пройти конкурс і отримати статус державних службовців в органах, які вони повинні представляти в судах. Треба рахуватися з тим, що залишається імперативна вимога в контексті конституційних приписів. Проте реалізація в порядку законодавчо встановлених умов залучення вказаних професійно підготовлених для юридичної діяльності осіб (прокурорів і адвокатів) вимагає конкретного аналізу підстав виникнення неоднозначних правових ситуацій у представництві в судах, насамперед для органів державної влади.

Не досліджуючи цього питання з позиції конституційного права (жодних звернень від уряду, Мін'юсту і Нацагентства з питань державної служби до Конституційного Суду України на цей час не надходило), ми побачили іншу програму «EU4PAR».

Міністерства юстиції та Нацагентства держслужби у формі обговорення теми з назвою «Організація представництва інтересів держави в судах України в умовах адвокатської монополії». Цікаво, що суб'єктами представництва на рівні юридичних служб центральних органів виконавчої влади у цьому форматі вже нині розглядаються питання адвокатського представництва, про що свідчать відповідні публікації в пресі, а саме питання отримання державними службовцями адвокатських свідоцтв, тендерні закупівлі послуг, їх вартість, фінансова мотивація та інше. Чи не зарано без вирішення основних питань процесуального представництва в судах та без відповідного унормування займатися питаннями витрачання в перспективі бюджетних коштів?

Мабуть, у поважних державних інстанціях хтось порекомендував без зайвого напруження юридичного розуму заздалегідь прийняти (частина 4 статті 1312) як розуміння поняття представництва адвокатурою «іншої особи в суді», серед яких мають бути держава і органи державної влади, як виключне право представництва їх інтересів у судах адвокатурою та державними службовцями із числа прокурорських працівників.

Адже проблема полягає в тому, що за відсутності офіційного тлумачення вказаних

конституційних понять і термінів, які текстуально відображають правове явище в публічних правовідносинах, потрібно вже сьогодні в першу чергу замислитися над праворозумінням і правозастосуванням імперативних приписів конституційного смислу, які на кінцевому етапі завершуються для виконання 1 січня 2020 року. Натомість, спостерігаючи критичну полеміку в наукових та професійних колах юристів, зазначених питань реалізації конституційних приписів, потрібен по суті новий науково-практичний погляд, оскільки вже існують нові ідеї, які виникли за конституційним порядком щодо запровадження спірного інституту виключного для публічної влади судового представництва прокурорів та адвокатів.

Не оминаючи вкрай важливі для держави в забезпеченні прав і свобод громадян змістовні проблеми, привертає увагу насамперед частина друга підпункту 11 пункту 161 «Перехідних положень», в якій міститься конкретизація здійснення представництва в судах виключно прокурорами або адвокатами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що можна розцінювати з 1 січня 2020 року як заборону для інших компетентних правознавців. Ця дата попереджає, що час є швидкоплинним явищем.

Наше завдання полягає в тому, щоб побачити в цілому правове явище під впливом конституційних норм, які мають застосовуватися відповідними суб'єктами (прокуратурою та адвокатурою) відносно представництва органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадян. Чи можуть бути конституційні норми без конкретної правової визначеності щодо прямого застосування, відносно цих суб'єктів у судах, сприйматися як норми і положення Конституції прямої дії (частина 3 статті 8 Конституції)? Зрозуміло, що оптимізму нам для таких оцінок не вистачає, навіть коли вже зараз потрібно розробити відповідні законопроекти і провести із залученням учених науково-компетентне обговорення для отримання поглибленої науково-практичної експертизи.

III. Безумовно правова ініціатива конституційних вимог переведення

представництва під зовнішню юрисдикцію стосується не тільки юридичної постановки питань щодо глибоких змін у галузевому законодавстві. У політичному відношенні слід враховувати парламентську реакцію, отримання на майбутні законодавчі ініціативи в якості законопроектів.

Кожне правове явище на початку аналізується з розуміння термінів і понять і це аксіома для розв'язання такої складної проблеми в юриспруденції, особливо, коли йдеться про інтереси держави і суспільства. Спочатку слід визначити поняття «органи державної влади» та органи місцевого самоврядування. За конституційним змістом їх розуміють, як органи владних повноважень, які мають відповідно досягати за своєю природою виключно суспільних та державних інтересів. Вони утворюються згідно з частиною другою статті 6 та частиною 3 статті 140 Конституції України як суб'єкти, що мають забезпечувати у своїй діяльності інтереси держави та відповідно інтереси територіальних громад. Отже, згідно з пунктом 3 частини першої статті 1311.

Конституції органи прокуратури, як органи держави, здійснюють представництво інтересів держави у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Але чи існує необхідність прямої участі вказаних суб'єктів виступати від імені органів державної влади представниками в судових процесах. Над цією темою слід вже тепер серйозно замислитися із практичних позицій. У серпні 2018 року питання щодо представників-прокурорів у судах було ґрунтовно обговорено Верховним Судом у складі.

Касаційного адміністративного суду та з урахуванням рішень ЄСПЛ розглянуто та оцінено представництво інтересів держави в суді в рамках статті 23 Закону України «Про прокуратуру». Висновок вищої судової інстанції означає, що, дбаючи про захищеність інтересів держави, прокурор у виключних випадках виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який відсутній або всупереч закону не здійснює захисту чи робить це неналежно.

Тільки наведені в суді прокурором причини, які перешкоджають захисту в суді інтересів держави уповноваженим суб'єктом можуть за оцінкою суду допускати представництво прокуратурою у «виключних випадках». Такий смисл тексту вбачається у конституційній нормі. Ось чому ми вирішили провести системний науковознавчий аналіз з позиції конституційного права.

Представництво в судах стосовно державних інтересів не може звужуватися до лінгвістичного праворозуміння виключної компетенції, оскільки одразу це прогностично спричиняє юридичні помилки в застосуванні процесуальної компетенції прокурорів на конституційному рівні. Адже логічно спрацьовує непохитний принцип, що за статтею 59 Конституції України визнається право кожного вільно обирати захисника своїх інтересів? Представником держави (суспільних інтересів) виступає власне орган державної влади, зокрема Верховна Рада України, яка доручає довіреній особі, як правило із складу державної служби, бути процесуальним представником в судах.

Для уникнення довільного, неузгодженого представництва прокуратурою або адвокатурою інтересів держави в судах слід розмежувати і досягти юридичної конкретизації максимальної правової визначеності. Вона обумовлена насамперед правовою природою (критерієм) державної служби. Слід підкреслити властивість органів прокуратури з використанням способів, методів та засобів виконання прокурорських функцій. Вони характеризують прокуратуру як органи держави, на відміну від правової природи адвокатури як громадського об'єднання (союзу) адвокатів, в яких присутній приватний інтерес як правозахисників.

Акцентуємо увагу, що смисл представництва «інтересів держави» обумовлений публічно-правовим змістом правовідносин, якими повинен керуватися законодавець у регулюванні «представництва захисту у судах інтересів органів державної влади», зокрема Верховної Ради України.

IV. Першою вимогою до такого представництва є колегіально спрямована

політична воля з позиції довіри парламенту та прийнятності персоналій осіб в органах прокуратури, які б перейшли на службу парламенту і спроможні були його представляти. Чи прийме такий статус прокурора Верховна Рада України, яка, маючи політичні фракції в парламенті, виходить насамперед із довіри, рівня досвіду і кваліфікації, а також професійної свідомості незалежних осіб щодо їх майбутньої процесуальної підпорядкованості і повноважень здійснювати захист інтересів парламенту в судах. Коли особа переходить служити парламенту, вона закономірно втрачає статус прокурора в контексті статті 1311 Конституції України. Важливо чітко розуміти, що призначення на посаду представника Верховної Ради України в судах може здійснюватися тільки шляхом колегіального волевиявлення та проходження парламентських процедур, які підтверджують достатню компетентність та довіру до представників органів прокуратури, які мають отримати новий статус уповноваженої особи, наприклад у порядку відкомандирування із штатів особового складу прокуратури.

Для порівняння звернемося також до аналізу визначення представниками органів державної влади адвокатів. У такому разі реальними є наслідки негативних ризиків, які можуть виникати із начебто доцільності визначати в новому законі про адвокатуру рекомендованих громадським об'єднанням адвокатів осіб, які внесені до реєстру адвокатів і займаються адвокатською практикою за договором. Посилання на положення частини 4 статті 1312 Конституції України про те, що «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді», до якої ніяк не можна навіть теоретично віднести Верховну Раду або уряд України. Незрозуміло, чому, на думку розробників нового закону про адвокатуру, це видається тотожним відносно представництва інтересів держави в судах. На практиці це позбавлено юридичного смислу, навіть у випадку щодо абстрактного підходу складання повноважень адвокатами і виключення їх із реєстру за можливості переходу до складу державного апарату як державного службовця.

У такому разі втрачається сенс конституційної норми відповідно до суб'єкта (належного органу). Виходить, що адвокатура як правозахисна громадська організація втратила правозахисну функцію і логічно має бути наділена правом здійснювати представництво органів державної влади в судах? Тоді як слід визначати адвокатуру в розумінні здійснювати представництво «іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» (частина 4 статті 1311). Якщо в якості аргументу посилятися на можливість визначених винятків стосовно представництва адвокатурою в суді спорів «щодо виборів та референдумів», правова конкретизація цього поняття вказує, швидше, на суб'єктів – громадян (виборців) та політичні партії, громадські об'єднання та органи місцевого самоврядування. Саме такий зміст розуміння «інших осіб» у тексті статті 1312 Конституції України слід мати на увазі, коли йдеться про поставлену мету судового захисту. Зрозуміло, що це стосується вузького кола учасників правовідносин щодо випадків судового захисту, коли порушуються публічно-правовий статус учасників виборчого процесу або організація та проведення референдумів. У таких спорах правова допомога адвокатури відбувається на основі приватного інтересу адвокатів за договором і не може пов'язувати судовий захист із функціями представництва органів державної влади, коли водночас ідеться про акти, дії та бездіяльність «органів державної влади». Уявімо собі, коли в процесі спору беруть участь з обох сторін адвокати, по суті, носії приватного інтересу у своїй фаховій професії.

Надаючи для ілюстрації практичного застосування представництво в судах, зокрема інтересів Верховної Ради України, слід зазначити, що воно пов'язано з односуб'єктним захистом. Це означає, що не можна жодним чином допускати можливості поєднання в одній особі приватного і державного інтересів, що є конфліктом інтересів за сутністю правовідносин судового спору. Представник органу державної влади в судах є виключно процесуальною фігурою, коли існує презумпція конституційності або законності актів, які

приймає Верховна Рада України, і представник прокуратури не може виконувати за статусом одночасно функції прокурорського працівника і функції повноважного представника парламенту в суді. Важко уявити, що аналогічно адвокат як правозахисник за своїм статусом може бути довіреною особою органу державної влади.

Акцент на правовій природі конституційної моделі реформування представництва інтересів органів державної влади в судах виявляється проясненням існування явних суперечностей між змістом і формою статусу представника закладеної в моделі статті 161 (підпункт 11) «Перехідних положень», і одразу виникають серйозні ризики прояву властивостей органів прокуратури і адвокатури (як недержавної організації), оскільки в такому разі ставляться під сумнів принципи довіри, сумлінності і відповідальності осіб, які проявляються як складова частина у процедурах достатньої компетентності та органічної відповідності осіб, котрі абстрактно можуть «прикомандировуватися» до апарату забезпечення діяльності, зокрема Верховної Ради України. З цього випливає серйозна причина замислитися щодо обставин, які обумовлюють випадки призначення Президентом України та урядом України представниками у судах осіб з інших державних органів (прокурори) чи адвокатських об'єднань (адвокати). Як вони можуть стати «органічними» елементами парламентської діяльності, теж незрозуміло. Не виключається, що навпаки можуть виникнути серйозні перепони в досягненні мети і завдань насамперед компетентного процесуального представництва органів державної влади в судах, зокрема Верховної Ради України, Президента України та уряду.

Не претендуючи на виключно домінуючий аналіз викладеного автором цієї позиції, наша мета полягає в необхідності саме зараз замислитися над конституційною моделлю і перспективами її реалізації. Мабуть, правильним є пошук істини, і ті, кого суспільство називає вченими, повинні пропонувати свій власний погляд на найважливішу сферу конституційно-правового державного і суспільного життя, в

якому пріоритет у кінцевому підсумку належить правам і свободам людини і громадянина.

Кожне дослідження має завершуватися висновками, особливо, коли вони стосуються питань науки і практики конституційного права.

Висновок перший.

Отже, не можна недооцінювати державні та суспільні ризики непередбаченості в контексті виявлення змісту конституційних положень, пункту 161 «Перехідних положень» Конституції України, які є бланкетними у правозастосуванні. Перед тим, як знайти точне значення поняття «представництво інтересів держави» важливо дискусію фахівців-юристів перенести, якщо з'ясується наявність конституційного подання, до Конституційного Суду України, який єдиний в змозі надати офіційне тлумачення конституційних понять і категорій щодо виключного представництва органів державної влади в судах прокурорами або адвокатами. Орієнтуватися на політичну виправданість усупереч конституційним принципам – завжди небезпека державно-правових помилок, які в системному зв'язку можуть породити негативні реалії в державі.

Висновок другий.

У разі запровадження вимог підпункту 11 пункту 161 «Перехідних положень» Конституції України щодо покладення функцій представництва на органи державної влади (Верховної Ради України, Президента України, уряду України тощо) та місцевого самоврядування в судах виключно на прокурорів або адвокатів, постає питання: чи не виникає пряме порушення заборони у такому приписі «Перехідних положень» як неконституційне в принципі поєднання державних та приватних інтересів? Як мають реагувати конституційна наука і практика, коли нововведенням змінюється призначення і мета створення прокуратури та адвокатури,

які в новому механізмі представництва тільки можуть ускладнити судову юрисдикцію. Адже прокурор або адвокат існують як суб'єкти права із своїми власними державними або громадськими повноваженнями та ніяк не залежать від прояву волі та обслуговування таких довірительів, як органи державної влади або місцевого самоврядування. І тому через професійну приналежність вони беруть зобов'язання попри безпосередні функції публічно захищати інтереси іншого характеру.

Висновок третій.

Перед наявністю того широкого перетворюючого завдання, яке нині виникло і насувається над органами державної влади, породжується думка, що випадково виникла спокуса «все зробити на скору руку». Мається на увазі бажання встановити нову формулу проти обмеження функціональної компетенції прокуратури і поглиблення адвокатської монополії, коли прокурори і адвокати, зокрема, стануть державними службовцями без зміни своїх зв'язків із професійними організаціями правоохоронного та правозахисного характеру. Таким чином, припускаємо, що в цьому сенсі має завершуватися в реалізації сама ідея реформування судової влади. Передбачати, що виключне представництво в судах інтересів держави та територіальних громад дасть можливість прокурорам та адвокатам «з ранку до вечора» здобути інші навички суспільної користі, означає потрапити в полон недосягнутих мрій. Ці висновки закликають серйозно замислитися над тим, що введення нового інституту представництва в судах виключно прокурорами або адвокатами є, на наш погляд, не тільки небажаним, а й завчасним конституційним сподіванням, що таку реформу можна визнати прогресивною. (*Голос України* (<http://www.golos.com.ua/article/313208>). – 2019. – 02.02).

Става Г., австрійський суддя, голова департаменту з питань стратегічного планування Міністерства юстиції Австрії та міжнародний експерт проекту ЄС «Право-Justice

Судова реформа в Україні відбувається швидко. Через 5 років люди побачать результат

(Інтерв'ю)

Пропрацювавши багато років суддею в Австрії, Георг Става з 2014 по 2018 рік очолював Європейську комісію з питань ефективності правосуддя Ради Європи, експерти якої вивчають якість роботи представників судової системи у різних країнах. Зокрема і в Україні.

Нині він голова департаменту з питань стратегічного планування Міністерства юстиції Австрії та міжнародний експерт проекту ЄС «Право-Justice».

Тому говорили про українській досвід судової реформи, порівнюючи його з досвідом інших країн Євросоюзу. В інтерв'ю «Цензор. НЕТ» Георг Става розповів про те, чому вважає нашу систему відбору суддів унікальною, як фінансуються суди в Україні та Європі і коли варто очікувати на результати реформи.

«ОБСЯГИ ФІНАНСУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ НИЖЧІ, НІЖ У СЕРЕДНЬОМУ В ЄВРОПІ»

- Торік у жовтні Європейською комісією з питань ефективності правосуддя при Раді Європи було оприлюднено звіт «Системи правосуддя в Європі: ефективність і якість правосуддя-2018», а в листопаді з'явився звіт «Відбір та оцінювання суддів в Україні», який готували зокрема і ви, що свідчить про те, що ви глибоко вивчали українську систему правосуддя. Як система правосуддя в Україні корелюється з тими, які функціонують у європейських країнах? Як ви можете оцінити ефективність і якість правосуддя саме в Україні?

- У рамках своєї діяльності ця комісія зокрема збирає дані й складає порівняльні звіти щодо судових систем у різних країнах. Звичайно, глобально ситуація в українській системі відрізняється, скажімо, від Великобританії, та

якщо йдеться про якісь загальні показники, наприклад, обсяг коштів, які держава інвестує в судову владу, визначення кадрових потреб, а також інших питань, то показники цілком співставні.

На мій погляд, Україну є сенс порівнювати з країнами, в яких нині відбуваються реформи, наприклад, із Польщею, з Грузією. А загалом для того, щоб провести певний порівняльний аналіз, можна скористатися сайтом Європейської комісії з питань ефективності правосуддя при Раді Європи (СЕРЕJ), на якому міститься інформація у відкритому доступі з відкритими даними щодо всіх країн.

- Чи варто порівнювати нас із Польщею, з огляду на те, що Європейський суд юстиції зобов'язав владу цієї країни зупинити судову реформу?

- Кажучи, що Україну й Польщу можна порівняти, я мав на увазі фактичну інформацію, цифри і показники, тобто, я не говорив про контент, про зміст, тому що звичайно порівнювати якість судових рішень неможливо, зважаючи на показники, які містяться в документах Європейської комісії з питань ефективності правосуддя при Раді Європи. Про Польщу я згадав, тому що це країна, яку можна порівняти з Україною в тому сенсі, що за територією вони схожі, це досить великі країни, в них спільна історія, а саме належність до комуністичного блоку. Але, знову ж таки, підкреслюю: зміст судових рішень не відображається в тих даних, які збирає комісія, і вони не підлягають порівнянню.

Якщо ми звернемося до практики Європейського суду з прав людини, то зможемо побачити, наскільки якісними є рішення у національних судах. Тобто наскільки це рішення було обґрунтованим, чи було дотримано

процесуальні вимоги, чи враховувалися всі докази у справі, які було надано. Але все це, як я вже казав, не знаходиться у фокусі уваги комісії. Вона оцінює судову владу з інституційної точки зору, тобто, як функціонують її складові. Звертається увага на те, чи достатньо коштів виділяється на судову владу чи, можливо, забагато і деінде можна оптимізувати ресурси тощо.

- Чи достатньо, на ваш погляд, витрачають коштів на судову систему в Україні?

- Обсяги фінансування судової влади в Україні нижчі, ніж у середньому в Європі. Доцільно мабуть буде порівняти видатки на суди на душу населення. В Україні цей показник становить приблизно 5 євро 15 євроцентів на душу населення, тобто, таким є фінансування судів. По Європі середній показник – це 34 євро і 33 євроценти.

- Тобто, у нас майже у 6 разів менше...

- Так. Також важливо звертати увагу, на що саме витрачаються ці кошти, які виділяються на судову владу. Звичайно, найбільше забирає оплата праці суддів, співробітників апарату судів.

- Хоч зарплата суддів не така вже й висока. При цьому кількість суддів в Україні, за даними оприлюдненого міжнародними експертами звіту, менша за середньоєвропейську (14 проти 21 на 100 тисяч жителів). Як ви вважаєте, це стримує зміни самої системи чи ніяк на них не впливає?

- Різниця загалом невелика. Якщо говорити, наприклад, про кількість прокурорів, які також є складовою судової системи, то середньоєвропейський показник – це 11 прокурорів на 100 тисяч населення. В Україні їх у удвічі більше – 23 прокурори на 100 тисяч населення, але це цілком зрозуміла ситуація, тому що в пострадянських країнах, зокрема в Україні, прокурори виконували і продовжують виконувати ті функції, які європейським прокурорам загалом не властиві. Тому обсяги роботи прокуратури в Україні відповідно більші порівняно з Європою. Наскільки мені відомо, зараз є тенденція до передачі невластивих прокуратурі функцій іншим органам, як це відбувається в європейських країнах. І є

сподівання на те, що в майбутньому кількість прокурорів також може бути знижено.

- Чи обмежені у країнах Європи судді в термінах розгляду справ? Тому що у нас окремі справи слухаються роками.

- Звичайно, у Європі існує таке поняття як строки розгляду справи, і це є невід'ємною складовою оцінки ефективності судді.

Є такий показник як відсоток розглянутих справ – відсоток від загальної кількості, яка надійшла до суду, і такий показник як термін розгляду справи. І тут слід зробити невеликий ліричний відступ, зазначивши, що для журналістів і суспільства загалом особливий інтерес становлять саме кримінальні справи. Причому чим більш резонансними є справи, тим більше до них уваги: там є те, що цікавить людей. Але насправді якщо порівняти вагу кримінальних справ з вагою цивільних і господарських, то останніх набагато більше, тому що, приміром, цивільна юрисдикція включає в себе розгляд сімейних спорів, питання про аліменти, встановлення опіки над дітьми, розлучення. Туди також включаються спори між приватними особами щодо невиконання певних контрактних зобов'язань, відшкодування завданої шкоди тощо. Тому з погляду забезпечення стабільності економіки країни загалом набагато важливіше, щоб швидко і ефективно розглядалися саме цивільні і господарські справи.

В Україні так само, як і в інших європейських країнах, відомі випадки, коли окремі справи будь-якої юрисдикції можуть розглядатися роками. Але водночас в Україні, навіть зважаючи на те, що дуже багато процесів, які автоматизовано в Європі, не є такими у ваших судах, відсоток справ, які розглядаються, становить 97%. Тобто, звичайно, необхідно прагнути 100-відсоткового розгляду, але показник 97% – це дуже непогано.

- Це дані за який період? І про які терміни йдеться?

- Це показник за 2016 рік, і відповідно покривається термін в один рік.

- Ви працювали суддею і можете говорити предметно щодо термінів. Наприклад, у Австрії суддя має розглянути справу за скільки місяців?

- Якщо коротко відповісти на ваше запитання, то ні, жодних часових обмежень судді не встановлюється, але водночас є положення статті 6 Європейської конвенції з прав людини, в якій передбачено, що суддя повинен винести рішення у розумні строки, тобто так швидко, як це тільки можливо зробити. Звичайно, суддя, отримуючи справу, не може спрогнозувати, скільки часу у нього займе її розгляд, особливо коли йдеться про цивільну справу, де дуже багато залежить від сторін. Якщо сторони, наприклад, хочуть запросити 20 свідків і суддя вважає, що це відповідає їхнім інтересам, то буде запрошувати усіх. А якщо вони проживають в інших країнах і забезпечити їхню присутність на судових засіданнях складно, то відповідно розгляд справи може тривати досить довго.

- З огляду на вимоги Європейської конвенції з прав людини, можливо, варто розробити якісь середні індикативи?

- Зазвичай такі індикативні часові показники країни розробляють для себе самостійно. Наприклад, це зробила Хорватія, зараз цим займається Словенія. В Італії їх також встановили. Як правило, такі показники визначаються за допомогою суддів відповідної країни, тому що зробити це ніби ззовні, зверху досить складно, оскільки потрібно враховувати багато нюансів. Час, який витрачається на розгляд справи, залежить не лише від ефективності роботи працівників суду, але й від певних законодавчих особливостей. Наприклад якщо йдеться про Італію, то там процесуальне законодавство є досить складним, і просто в законі, в процесі написано, що між, скажімо, етапом А і Б повинно минути 3 місяці, і за цей час у процесі нічого не відбувається. Тобто, не можна порівнювати в цьому сенсі Італію з іншими країнами, де інше законодавство.

Оскільки зараз в Україні спостерігається тенденція до такого явища, як управління ефективністю в судовій системі, то можливо, такі напрацювання також будуть.

В Австрії, наприклад, були такі масштабні кримінальні справи, розгляд яких зайняв майже 10 років, тому що органам прокуратури необхідно було відстежувати грошові потоки від Багам до Ліхтенштейну і назад, при цьому

деякі країни не дуже охоче співпрацювали. Окрім того, через це навіть ЄСПЛ досить так гнучко ставиться до строків розгляду справи, тобто в конвенції йдеться про те, що справу повинно бути розглянуто в належні строки, не уточнюючи цих строків. І тому в деяких справах 6 місяців – це швидко, а іноді, коли, наприклад, йдеться про домашнє насильство, то там відлік на години, і рішення повинні прийматися негайно. Тобто, там і місяць може бути визначений як занадто довгий строк.

«УЧАСТЬ ГРД – ЦЕ УНІКАЛЬНИЙ ДОСВІД НЕ ТІЛЬКИ ДЛЯ УКРАЇНИ, ЄВРОПЕЙЦІ ВІДСЛІДКОВУЮТЬ ЙОГО»

- Оцінюючи процедуру відбору суддів в Україні, ви зазначали, що вона хоч і прозора, але дуже складна. Як її можна вдосконалити?

- Складність і комплексність процедури – це не завжди недолік. З огляду на те, що в Україні, коли починалася реформа, рівень довіри громадськості до судової влади був близьким до нуля, потрібно було натиснути цю кнопку «перезавантаження». Звичайно, коли ми говоримо про відбір суддів, завжди уявляємо собі ідеального кандидата, майже святого, який тільки однією ногою на землі стоїть, а так майже в небесах. Але що було зроблено в рамках оцієї нової для країни процедури? По-перше, було вивчено найкращий досвід, найкращі практики європейських країн, і привнесені до процесу відбору та оцінювання суддів в Україні. Йдеться насамперед про запровадження певних об'єктивних критеріїв, таких як перевірка юридичних знань, теоретичних, перевірка практичних навичок, тобто вміння складати судові рішення. Нині до процедури також входить психологічне тестування і співбесіда з кандидатом. По-друге, цікавою і надзвичайно важливою складовою є залучення громадянського суспільства. Це унікальний досвід, причому не тільки для України, але й для європейських країн.

Суспільство, яке уособлює Громадська рада доброчесності, напряду бере участь у відборі. Члени ГРД безпосередньо можуть збирати інформацію про кандидата, бути присутніми на співбесідах, можуть ставити питання. І відповідно кандидат зобов'язаний відповідати

на поставлені запитання, зокрема й незручні, наприклад, про незадекларовану квартиру десь в Одесі або з приводу трьох великих автівок, якими володіє бабуся кандидата. І власне кандидат надає роз'яснення.

- На певному етапі ГРД вийшла з процедури оцінювання. Ви відслідковували цю ситуацію?

- З одного боку, ВККСУ опікується процедурою оцінювання чи відбору загалом, і членам комісії доводиться опрацьовувати велику кількість суддівських досьє. Водночас ГРД подає свої висновки, свою інформацію, і цю інформацію ВККСУ також зобов'язана опрацьовувати. І, знову ж таки, згідно із законом, громадянське суспільство у вигляді ГРД має право брати участь у процедурі відбору, але водночас це і їхній обов'язок. Це новий досвід, обом органам доводилося відпрацьовувати механізми взаємодії між собою, і цей процес не був простим.

Але ще раз хочу наголосити: участь ГРД – це унікальний досвід не тільки для України, європейці відслідковують його і розуміють, що така участь громадянського суспільства є дієвою. Адже в європейських країнах, де призначенням суддів займаються компетентні державні органи, часто виникають ситуації, коли громадянське суспільство висловлює певні сумніви, навіть висуває конспіраційні теорії щодо призначення кандидатів, але це робиться лише в інтернеті, на закритих форумах, і не сприяє прозорості судової влади.

У той час як в Україні, завдяки вибудованій процедурі, представники громадянського суспільства ставлять питання суддям тут і зараз, як на весіллі в американській церкві. Тобто, якщо є якісь заперечення, то скажіть про це зараз або замовкніть навіки. І якщо з'ясується, що у кандидата є пес, який володіє п'ятьма машинами, будь ласка, у нього є можливість це пояснити. Тому що кандидат зобов'язаний надати роз'яснення.

Окрім того, співбесіди транслуються в прямому ефірі, і всі очі можуть подивитися.

- Реформа відбувається вже тривалий час. І люди нарікають на те, що цей процес занадто затягнувся.

- Насправді реформа відбувається досить швидко. І, мабуть, така швидкість була б неможливою в інших європейських країнах, тому що умови інші. Але попри те, що реформування відбувається значними темпами, не можна очікувати на результат негайно. На моє переконання, має минути ще років п'ять, перш, ніж люди зможуть оцінити те, що робиться.

Розумію, що українське суспільство вимагає результатів уже зараз, і ніби у спину дихає політикам, які займаються реалізацією цієї реформи. Це добре, тому що змушує країну рухатися вперед. Попереду ще багато змін, і в майбутньому – задля відновлення довіри громадськості до судової влади – доведеться докласти ще більше зусиль, але загальна мета варта, щоб зробити для цього все можливе.

Жалімас Д., голова Конституційного суду Литви

Росія втрачає Україну як сферу впливу – литовський суддя оцінив поправки до Конституції України

(Інтерв'ю)

Віталій Портников: Пане Жалімас, ви зараз зустрічалися з українськими депутатами. Верховна Рада України готується розглянути конституційні зміни. Наскільки, в принципі, на вашу думку, подібна фіксація в Конституції дійсно є важливою для України? Без конституційних статей невже не можна забезпечити спадкоємність курсу? Так у вас може хтось запитати, хто вважає, що це – суто передвиборчий маневр.

– Дійсно, найкращий шлях – це зміни до Конституції. Це не можна ототожнювати з якимись політиками. Це є важливим для кожної людини в Україні. Це не є лише політичною декларацією, тому що затвердження в Конституції України євроатлантичних прагнень та європейської ідентичності означає дуже просту річ, що кожен держорган України, у тому числі кожен суд навіть найнижчої інстанції у спілкуванні з людьми, при розгляді скарг повинен буде вже розглядати право України, кожен закон України в контексті ЄС.

Закріплення курсу в ЄС і НАТО зобов'язує ще до однієї речі – до стабільності конституційного ладу

Різні сили приходили (до влади у Литві – ред.) у ході виборів. У липні 1992 року (ще до ухвалення самої Конституції) ухвалювався перший акт – про неприєднання Литви до пострадянського простору (СНД і все інше, що було згодом). Тоді також багато хто думав, що це потрібно особисто комусь чи тодішньому керівнику країни Вітаутасу Ландсбергісу. Він програв вибори, але акт було ухвалено, а вже реалізувати його мали ті, хто першими критикували цей акт. Парадокс історії – вони потім підписували документи про вступ до ЄС і НАТО! Саме стабільність курсу країни була гарантована на конституційному рівні.

Це хороший урок і для України. Щоп'ять років то новий президент, то нова Верховна

Рада все змінювали курс – то позаблоковий статус, то ЄС, то, можливо, більш тісні стосунки з Росією. Щоб цього всього коливання не було, цієї гойдалки, а ці гойдання дійсно дуже боляче позначилися, тому і слід це записати в Конституції.

Ці поправки вирішують долю України, можливо, на довгі десятиліття

Якщо в Україні ніхто не збирається дотримуватися норм Конституції, зрозуміло, що нічого не зміниться. Якщо йти шляхом правової держави, то це буде зобов'язання для всіх політичних сил, для усіх державних органів. У тому числі це зобов'язання перед прийдешніми поколіннями, тобто усвідомлення своєї відповідальності.

Закріплення курсу в ЄС і НАТО зобов'язує ще до однієї речі – до стабільності конституційного ладу. Слід навчитися жити за Конституцією, а не підлаштовувати Конституцію під себе. Тільки після цього можна думати про якесь хороше майбутнє. Ні ЄС, ні НАТО не потрібна країна, яка коливається і щоп'ять років, навіть без потреби, змінює Конституцію.

Російське керівництво побачить, що українці впишуть собі у Конституцію: ЄС і НАТО

Ці поправки не спрямовані на одні вибори. Вони вирішують долю України, можливо, на довгі десятиліття. Російське керівництво побачить, що українці впишуть собі у Конституцію: ЄС і НАТО. Це крок до остаточної втрати Росією України як сфери впливу. Не можна дивитися лише на місяць-два наперед, а треба на десятиліття, тоді той, хто зараз при владі, залишиться, можливо, другорядним питанням.

Сам Конституційний суд має усвідомити свою відповідальність

З набуттям членства в ЄС і НАТО Україна підлаштовуватиме свою правову систему саме під стандарти європейські. Не нижче. А тільки

вище. По-перше, це стандарти свободи. Це безпрецедентний простір свободи – 28 країн, вільне пересування. Свободи людини, повага до її гідності. З цього і починається благополуччя.

– Пане Жалімас, тут дуже важливе значення має авторитет Конституційного суду. Політичні сили можуть змінювати Конституцію. Коли Конституційний суд стоїть на сторожі закону, тоді, принаймні, сама Конституція виглядає захищеною. В Україні з авторитетом Конституційного суду є великі проблеми. Досі до складу КСУ входять судді, які ухвалювали рішення, які викликали велике здивування, коли КСУ сам своїми рішенням сприяв зміні Конституції, відкату назад, навіть не враховуючи думки і можливостей парламенту. Це у людей викликає безліч запитань, наскільки сам КСУ може бути гарантом дотримання конституційних прав? У Литви які були можливості для того, щоб цей механізм працював? Тому що в українських умовах він досі не працює.

Без Конституційного суду Російської Федерації не було б анексії Криму. Насправді це судді, руки котрих повністю у крові

– Насправді однією з вимог ЄС і НАТО для вступу є існування правової держави, в якій неможливо, щоб політики тиснули на Конституційний суд і вимагали якихось рішень.

І сам Конституційний суд має усвідомити свою відповідальність. Сам суд повинен ухвалювати мотивовані рішення. Тоді навіть іноді непопулярні рішення в суспільстві можуть сприйматися. І останнє – це відкритість. І що юридично є складним, те спробувати пояснювати людською мовою. Все можна пояснити. Від цього також залежить авторитет Конституційного суду.

І, звісно, бути разом зі своєю країною. Наприклад, щодо питання засудження колег із російського Конституційного суду. КСУ повинен йти попереду, тоді, можливо, люди і повірять. Без Конституційного суду Російської Федерації не було б анексії Криму. Насправді це судді, руки котрих повністю у крові – розпочали увесь цей процес.

Дуже хотілося б бачити, щоб КСУ був дійсно лідером у цій сфері також, пояснюючи всім

конституційним судам світу, що сталося. Якщо українці цього не робитимуть, ніякі литовці краще цього не зроблять.

Дивно було іноді бачити, коли Конституційний суд Литви проявляє ініціативу щодо засудження російського Конституційного суду, а деякі українські колеги, можливо, навіть спілкувалися з росіянами і у свою чергу вибачалися. Було й таке в цій історії.

– ...Про імпичмент. Всі розуміють, що цей механізм не може працювати в Україні. Це велика проблема – це дозволяє на цій темі спекулювати і дозволяє будь-якому главі держави, як ми бачили на досвіді Януковича, залишати країну в ситуації повного правового вакууму, якщо той просто не хоче виконувати своїх обов'язків. Це призвело у 2014 році в Україні до державної катастрофи. Як цю хибну практику, як на мене, замінити литовською практикою, коли інституції просто гарантують спадковість влади у випадку імпичменту?

У Литві невиконання обов'язків посадовою особою – основа для імпичменту

– Конституція завжди має служити на благо держави і ніколи не може сприйматися, як пакт для самогубства. В Україні просто іншого виходу не було. Тому що президент (Віктор Янукович – ред.) не може вважатися виконувачем обов'язків, якщо він вже зрадив країну. Листи різні писав Росії про «допомогу». Імпичмент – процедура, яка триває доволі довго. У подібній ситуації, напевне, це треба вважати відставкою де-факто.

У Литві, припустимо, невиконання обов'язків посадовою особою – основа для імпичменту. Ми – практично «чемпіони з імпичменту». І в нас кожен парламентар знає, що якщо голосуватиме за іншого, що дуже часто в Україні відбувається, або ж не ходитиме на засідання тривалий час – це імпичмент. Це залежить від принциповості Конституційного суду.

Конституційний суд (Литви – ред.) ухвалює, що член парламенту порушив присягу чи ні, порушив Конституцію чи ні. І на основі цього парламент ухвалює рішення про позбавлення мандату. Парламент, можливо, зціпивши зуби, але зазвичай погоджується з рішенням Конституційного суду. (*Radio Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/29753289.html>). – 2019. – 06.02).

Шишкін В., Перший Генеральний прокурор України, суддя Конституційного суду України (2006 – 2015)

Що відбувається у сфері українського судочинства та чи дотримується влада Законів України?

(Інтерв'ю)

Перший Генеральний прокурор України, суддя Конституційного суду України В. Шишкін був чи не єдиним, хто у сфері судочинства завжди мав свою позицію та активно її захищав. Так, ще за часів Януковича Шишкін критикував владу за так звані харківські угоди, відповідно до яких у Криму було дозволено перебувати російському флоту.

Згодом він заявляв, що Янукович здійснив Конституційний переворот, розширивши собі повноваження на посаді Президента України та був проти обмеження використання української мови у сфері судочинства.

Прикметно, що звільнили Шишкіна з посади судді КС 2015 року, вже за часів нібито демократичної влади, навіть не дочекавшись 15 днів, коли завершиться термін перебування судді на посаді.

Про те, що відбувається у сфері українського судочинства та чи дотримується влада Законів України, ІА «Вголос» поспілкувався з В. Шишкіним.

- Екс-міністру внутрішніх В. Захарченку суд розблокував рахунки, Януковичу можуть повернути вертолітний майданчик. Що відбувається?

- Є кілька причин. Перша – ми не створили проукраїнську державницьку судову систему. Так звана реформа, яку організувала сучасна антиукраїнська влада на чолі з Порошенком, була імітацією з метою отримати ручних суддів. Я зараз відвідаю різні судові процеси, зокрема, що стосується кримінальних, господарських і цивільних проваджень. Також я є відповідачем у справі Гонтаревої, котра мене звинуватила у наклепі, нібито я завдав шкоди її честі та гідності. А тому бачу судову систему зсередини. Вона значно у гірший бік відрізняється від тієї правової системи, яка була навіть у Радянському Союзі. Й я вже не кажу про те, що

було на початку 1990-х років. Теперішні суди працюють на олігархів та олігархічну систему.

Друга причина полягає у тому, що ми не знаємо всієї правди зсередини. У справах колишніх соратників Януковича простежується чітка лінія: всі прокурори погано підготовлені, слідство провели неграмотно, погано підготовлена доказова база. Відповідно суд, не маючи достатніх доказів із боку звинувачення, змушений їх виправдовувати. І тут великі питання до прокуратури та генерального прокурора.

- В Україні відбулася судова реформа?

- Судова реформа імені Порошенка. Саме гарант постійно заявляє про якусь міфічну реформу, а в цей час ми бачимо протилежне. Може, у Порошенка є проблеми зі сприйняттям, а, може, він банально піариться на болючих для України темах. Я ж реформи не бачу. Гадаю, що навіть сам Порошенко не знає, що означає слово «реформа».

- А що таке реформа, на вашу думку?

- 2001 року була проведена, як це назвали журналісти, «мала судова реформа». Хоч я не згоден із цим терміном. Бо тоді це була реальна реформа органів судочинства. Після неї ми вийшли на зовсім інший рівень, наблизившись до Європи. Звісно, там могли бути певні недоліки, але вони були не масовими. Якби це реформування тоді продовжили, то до 2010 року ми б мали чесні суди. Бо тоді була проблема у формуванні кадрового корпусу.

Те, що відбулося 2016-го – це не реформа, а зміщення судової системи і впорядкування судочинства, що призвело до «чудочинства», від слова «чудо». Бо по-іншому те, що відбувається в Україні, назвати не можу. От представляю Олексія Подольського у справі щодо звинувачення генерала Пукача у викраденні цього журналіста. Справа у тому,

що Подольський – такий же постраждалий, як і Гонгадзе, з різницею у тому, що одного вбили, а іншого катували, але йому вдалось вижити. І я зробив висновок, що у більшості теперішніх суддів немає ні честі, ні гідності. Звісно, не усі судді 100 % погані, навпаки – я вважаю, що нормальні судді є, але їхню діяльність погано висвітлюють ЗМІ. Але те, що ми здебільшого бачимо під час розгляду скандальних справ у Печерському та Шевченківському районних судах – це жах.

- Але ж Януковичу таки винесли вирок. До речі, а чому лише йому, хіба проти його поплічників не було доказів?

- Винесення вироку Януковичу перетворили на піар-акцію, яка тривала п'ять років. Бо генеральному прокурору Луценку потрібно було на чомусь попіаритись. Наскільки обґрунтований вирок Януковичу та наскільки його буде складно оскаржити, мені зараз складно говорити. З того, що я бачив, то там є велика кількість прогалин з доказовою базою, з оформленням її. Навіть допити деяких свідків взагалі не потрібно було проводити.

Проте у справі Януковича є один важливий момент, про який я постійно говорю. По-перше, на лаві підсудних ми не бачимо нікого із зграї Януковича. А він же діяв не сам: був Азаров, його уряд, члени Партії регіонів. Суд на Януковичем мені нагадує процес над Пукачем: коли його запитали, чи йому зрозумілий вирок, Пукач сказав, що «буде зрозумілим, коли поряд зі мною сидітимуть Литвин і Кучма». Тобто він таким чином підкреслював, що діяв не сам, а був «стрілочником». Аналогічне стосується і Януковича. Не він один діяв. Є ще й причетні до вбивств на Майдані, розкрадання бюджету, але їх не судять.

Крім того, обвинувачення Януковичу базується на якомусь листі. І проблема тут в тому, що незрозуміло, в якому статусі втікач-президент його відправляв: він це писав будучи на посаді, чи коли вже втік. Тобто остаточно таки не доведено, чи інтервенцію Московії в Україну спричинив саме цей лист.

У судовому процесі над Януковичем немає найважливішого. Коли йому інкримінували статтю 111 Кримінального кодексу України

– державна зрада, був й інший факт, який не увійшов в обвинувальний висновок, його проігнорував Юрій Луценко. Цей факт пов'язаний із «харківським договорняком» (угода між Україною і Російською Федерацією, підписана 21 квітня 2010 року у Харкові президентом України Віктором Януковичем та президентом Росії Дмитром Медведєвим, згідно з якою термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі подовжено з 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на 5 років, якщо будь-яка сторона не висловить заперечення, та встановлена орендна плата. – Авт.). Я його називаю «харківською зрадою».

Саме це є документальним підтвердженням того, що Янукович ще тоді зрадив Україну. Бо він не мав права укладати такі угоди, оскільки у нього не було на це повноважень та конституційних підстав. Такі повноваження у 1997 року були у Кучми, дії якого теж можна вважати зрадницькими, особливо їх зміст. Але у того були бодай підстави. Тобто він діяв конституційно. Бо раніше був 14 пункт перехідних положень Конституції України 1996 року. Але правова природа основного тіла Конституції відрізняється від норм перехідного періоду. Основні норми – вічні, а норми перехідного періоду – одномоментні й одноразові. Тобто, якщо ця норма була реалізована Кучмою, то до неї уже не можна повертатися. Відповідно Янукович не мав права її реалізувати повторно. А тому, укладаючи «харківські угоди», Янукович вчинив злочин і тут справді був момент державної зради. І саме за ці дії втікач-Янукович і повинен сидіти на лаві підсудних.

- Чому ж тоді під час суду над Януковичем про «харківський договорняк» не було навіть згадок?

- Для мене окупація Криму почалася не 2014-го, а ще 2010 року, бо саме тоді було відкрито шлях туди московським військам. Зараз всі, хто до цього причетні, повинні бути покараними. Але це замовчують.

Не сам Янукович приймав ці зрадницькі документи. «Харківські угоди» ратифікувала Верховна Рада. Відповідно ті депутати, які

голосували за ратифікацію цього договорняку, повинні разом з Януковичем сидіти на лаві підсудних. Тоді головно ВРУ був Литвин, який, за моїми даними, зараз є чи не другом Порошенка. Мабуть це пов'язано з тим, що Луценко тихенько мовчить про цей серйозний злочин. Бо ж доведеться своїх посадити.

Ви критично ставитесь до Луценка, як до генерального прокурора?

Рівень професійності Луценка на посаді генпрокурора – це рівень піарника. І все.

- *В Україні є боротьба з корупцією?*

- Порошенко – сам корупціонер. Він очолив корупцію. Як він з нею боротиметься? Теперішній Президент не державник, а піарник та брехун. Якщо не заглиблюватися в академічний та юридичний аспекти, то от вам простий приклад: у Румунії прокурор Лаура Кьовеші всього за кілька років посадила тисячі корупціонерів, зокрема і родичів тих, хто її призначив на цю посаду. Навіть Парламент намагався врізати її права і тоді два мільйони румунів вийшли на вулиці в знак протесту. Кого посадив Луценко? Якщо його відправлять у відставку, за нього вийде на акцію протесту бодай півмільйона українців? Риторичне питання. А влада, посадивши, максимум голову сільської ради, біжить про це звітувати на міжнародних аренах. А хіба це боротьба з корупцією?

Усі політики перед виборами кричать про зняття депутатської недоторканності, нібито це дозволить карати депутатів за корупцію. Я сам не проти цього і колись навіть популяризував цю ініціативу. Але от зняли недоторканність з Розенблата, Добкіна й інших. Хто з них сидить? Сидить лише Савченко і то не за корупцію. Луценко пропіарився, знявши у Раді з них недоторканність, але далі справа не пішла. Тобто навіть якщо депутат буде доторканий, потрібна чесна прокуратура, яка б його посадила за злочин, а не довела кримінальну справу до абсурду.

- *Але у нас з корупцією покликана боротися не лише прокуратура, створені й інші структури...*

- У тому, що в Україні нема боротьби з корупцією, винне і суспільство. Скільки людей

вийшло на акції протесту в Україні проти корупціонерів? Ніхто. От і маємо. Без тиску людей, влада взагалі нічого не робитиме.

Є питання і до НАБУ і САП. На мій погляд, там працюють недостатньо фахові люди. Туди просто біжать ті, які хочуть заробляти гроші.

Та і це ще не все. У Кримінальному кодексі України навіть немає визначення терміну «корупція». Ми у 1990-х роках приймали закон Про основи боротьби з корупцією. Ми тоді звісно ще були вкрай недосвідченими, бо це було лише друге скликання Верховної Ради, але вже тоді ми мали визначення цього терміну. Закони з того часу так переписали і трансформували, що виключили цей термін із Кримінального кодексу. Я, наприклад, як науковець в галузі права, не знаю, чи можна того ж сільського голову посадити за корупцію. За хабар – так. Але у нас плутається хабарництво, як прояв, та корупція. А корупція – це використання та зловживання державною владою з економічною ціллю. Коли мова йде про корупцію, ми маємо на увазі вищі ешелони державної влади: президент, депутати, члени Кабміну, а не голова сільради.

- *ЦВК відмовила колишньому командирі штурмової групи батальйону “Донбас” Тарасу Костанчуку в реєстрації кандидатом на вибори Президента через те, що той пообіцяв страчувати державних чиновників за корупцію. Його звинуватили у дискримінації за «професійною ознакою» та пропаганді насильства. Влада боїться навіть самої ідеї – вищої міри за корупційні злочини?*

- Я б на місці фронтовика, ветерана московсько-української війни, подаючи документи у ЦВК, не писав подібного. Бо це лиш формальний документ, а не емоційний. Але якби у ЦВК сиділи нормальні люди, вони б не відмовляли людині у реєстрації, а порекомендували переписати документ, прибравши цей пункт.

ЦВК, як і влада, боїться того, що український народ нарешті прозріє. Також ця система боїться активних українців, які готові до радикальних дій, як от «страта чиновників за корупцію». Справа у тому, що такі ідеї є популярними в Україні через бездіяльність влади. І про цю

бездіяльність написано у Декларації ООН з прав людини за 1947 рік. Там йдеться про те, що народ має право на повстання. Так-от, влада повинна все зробити для збереження прав людини, щоб людина, захищаючи свої права, не була б змушеною вдатися до повстання, як останнього засобу. Тобто це фактична вказівка владі: будь чесною, бо інакше ти порушуєш права людини. А якщо ти не виконуєш цього пункту, то народ має право тебе усунути шляхом повстання. Навіть шляхом розстрілів за корупцію.

- Раніше ви говорили, що, отримавши владу, ви б посадили теперішніх високопосадовців. За що і кого?

- Порошенка – за «мінські договори», «Гловайський котел». Трагедію у Дебальцевому можна інкримінувати 111 статтю Кримінального кодексу України, а це – державна зрада.

Гройсмана й Яценюка можна посадити за зловживання службовим становищем. Гройсман, будучи головою парламенту, протягував вигідні владі закони у неконституційні способи. Також усім трьом можна інкримінувати розкрадання державного бюджету та злочинну бездіяльність.

- Проти Медведчука лише на п'ятому році війни порушили кримінальну справу, натомість з Ахметова, Королевської та Єфремова були зняті обвинувачення у фінансуванні тероризму. На ваш погляд, Порошенко співпрацює з екс-регіоналами?

- Теперішня влада активно співпрацює з чиновниками часів Януковича. Дехто з регіоналів перебіг у БПП. От зараз відбуваються вибори у територіальних громадах. І саме у місцеві ради колишні регіонали балотуються від БПП. При владі і далі чиновники Януковича, правоохоронна система не люстрована. Ніхто зі злочинців часів Януковича зараз не сидить. Натомість у тюрмах перебуває вісім тисяч патріотів. А хто сидить у в'язниці за колабораціонізм? Кілька десятків? От все, що треба знати про владу Порошенка і співпрацю з антиукраїнськими політиками.

- Президентські вибори 2019 року будуть чесними?

- В Україні під час виборів завжди були порушення. Хоча те, що придумав штаб

Порошенка із «волонтерами», які під прикриттям збору підписів за вступ в НАТО агітують за Порошенка та збирають анкетні дані людей – це щось нове. От шокував і такий метод впливу, коли Калинець від імені львівської інтелігенції виступив за Порошенка. Це взагалі щось вражаюче.

Знаєте, мені видається, що комуністи 1989-1990-х років поводитись значно порядніше, ніж теперішні владні політики. От 1990-го я отримав перемогу на виборах до Верховної Ради на Кіровоградщині. Там я переміг першого секретаря міськкому КПУ, а ви розумієте який вплив мала ця людина тоді. Необмежений. І я переміг навіть не у Західній Україні, де уже починались національні зрушення, люди були патріотично налаштованими. Це була Центральна Україна – відстійник комунізму.

Виборчі комісії тоді формувались із комуністів. Мою виборчу комісію очолював голова районного виконкому, а це друга людина після секретаря райкому. І я, не член КПУ, тоді переміг їхнього керівника. А ви можете собі уявити, що на той час я мешкав у гуртожитку, мій штаб був розташований у квартирі тещі тільки через те, що там був телефон і там ми підтримували зв'язок зі спостерігачами? В день голосування ми збирали інформацію про виборчий процес до 3 години ночі. Я ночував у тещі, а вранці, ідучи на роботу, забіг в гуртожиток, щоб забрати документи. І коли я о 7.30 ранку прийшов в гуртожиток, то уже усе було пораховано, і у моїх дверях був букет квітів від виборчої комісії та привітання із перемогою.

Комісія, яка була стовідсотково налаштованою проти мене, вчинила несподівано порядно. Виходить, що ці люди, хоч і були комуністами, але були порядними. А сьогодні це якась бандократія без честі та совісті. У них немає навіть мікропорядності.

- Узурпація влади за таких умов можлива?

- В Україні уже відбулась узурпація влади. При тому, що Януковича я завжди називав «янучарою» і в мене немає ніяких ілюзій щодо нього, але він хоча б намагався вчинити чесно і поставити себе в рамки права.

Ставши президентом, він заявив, що у нього недостатньо повноважень і йому треба їх розширити. Він хоча б чесно заявив, що хоче бути авторитарним президентом. Відтак він 2010 року через Конституційний суд розширив свої повноваження. Я, до речі, тоді був єдиним суддею, який виступив проти цього.

А що робить Порошенко? Той заявляє, що діє у межах демократичної Конституції 2014-го. Але він її відкрито та нахабно порушує через свою фракцію у Парламенті. От вам два факти. Голову НАБУ Артема Ситника призначили на посаду всупереч 106 статті Конституції України. Шеф ДБР Труба теж був призначений у антиконституційний спосіб. Бо 31 пункт 106 статті Конституції України говорить про повноваження Президента. Там йдеться, що у Президента, крім 30 пунктів, є й інші повноваження, визначені Конституцією України, а не законами, які Порошенко протягує через свою фракцію. Тобто Президент не може мати ніяких додаткових повноважень, крім тих, про які йдеться у Конституції. І їх ніякими законами не можна розширити. І відповідно до 106 статті у Президента немає повноважень на призначення двох членів Вищої ради юстиції. У нього немає повноважень призначати керівника НАБУ чи ДБР. Тобто фракція БПП прописує для Порошенка антиконституційні закони. У цьому плані Порошенко гірший за Януковича.

- Націоналісти стверджують, що Україні потрібно визнати себе правонаступницею УНР та вимагати компенсації від РФ. Це справді можливо?

- Про те, що потрібно визнати себе спадкоємцями УНР і вимагати від РФ компенсації за окупацію, говорили ще у 1990-х роках. Нашою помилкою тоді було те, що ми проголосили Незалежність України, а не відновлення незалежності. Тоді незалежність проголошувалась поспіхом, ми боялись, що нам не вдасться її втримати. Але навіть ця помилка – це не перешкода. Ми сьогодні

можемо говорити про відродження Української державності хоча б з часів УНР, хоча насправді не потрібно забувати про Київську Русь та Козацьку державу.

Ми повинні зараз рухатись тим шляхом, який уже пройшли країни Балтії. У нас в 1917-1919 роках була державність. Це і Гетьманат Скоропадського і УНР, і Директорія. Тодішня Україна мала статус міжнародного суб'єкта, бо її визнавали інші країни світу. Україна тоді підписувала і політичні, і економічні договори. Так, нас зараз визнали 150 країн світу, тоді нас визнали кілька десятків держав. Але у той час незалежних країн було мало, враховуючи колоніальну систему Англії, Франції тощо. Ми не повинні відмовлятися від своєї історії. Це потрібно активно просувати і у внутрішній свідомості й зовні. Але у нас немає активної міжнародної політики у цьому плані. І тут є вина і Порошенка, який є відповідальним за зовнішні стосунки, і міністра МЗС Клімкіна.

- На вашу думку, в Україні зараз є політична еліта?

- В Україні немає політичної еліти. Ті, що зараз при владі, – не еліта. Бо у будь якої зграї розбійників теж є ватажок, але ж він – не еліта. Я розраховував на появу української політичної еліти у середині 1990-х років. Тоді у нас були підстави для створення еліти наукової, інтелігентної та державної. Не судилося. Востаннє після Київської Русі, при владі в Україні еліта була ще у Козацькій державі. Та еліта написала Конституцію Пилипа Орлика 1710-го – за 70 років до того, як з'явилась Конституція США.

Звісно, до політичної еліти можна віднести тих чи інших людей, але вони зараз не при владі. Їх дуже мало. І при агресивних ЗМІ, які належать олігархам, ці люди не відомі широкому загалу. На них просто не фокусується погляд. Вони – в тіні (*Вголос (https://vgolos.com.ua/politic/eks-suddya-konstytutsijnogo-sudu-poroshenko-ne-znaye-shho-oznachaye-slovo-reforma_926720.html). – 2019. – 08.02*).

Різник С., доцент кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка

Про перешкоди в застосуванні судами Конституції України

За останні два з половиною роки в Україні запроваджено цілу низку конституційно-правових нововведень, серед яких – не надто помітні для загалу, але дуже важливі для справи утвердження верховенства Конституції новели, внесені до більшості процесуальних кодексів України (кінець 2017 р.). У результаті було розширено повноваження судів загальної юрисдикції стосовно застосування Основного Закону України при здійсненні правосуддя.

Зокрема у нових редакціях Господарського процесуального кодексу України (ст. 11), Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 7), Цивільного процесуального кодексу України (ст. 10) передбачено: “якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.”

Натомість законопроектом «Про внесення змін до деяких законів України» (№10061) відповідні статті процесуальних кодексів запропоновано викласти у такій редакції: «Якщо суд виявить, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд зупиняє провадження у справі та звертається до Верховного Суду, який, протягом шістдесяти днів з дня надходження запиту суду, зобов’язаний скликати Пленум для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України».

Як вказано в Пояснювальній записці до законопроекту, причиною його подання є те, що чинна сьогодні законодавча конструкція “по суті представляє собою змішування двох наявних у світі моделей доступу особи до судового конституційного контролю: 1) централізованого (наявність спеціального суду конституційної юрисдикції, до якого може звернутися особа самостійно після вичерпання інших засобів юридичного захисту) та 2) децентралізованого (суд, який розглядає справу, самостійно приймає рішення про незастосування неконституційного закону у зв’язку із відсутністю органу конституційної юрисдикції в державі)”.

Даючи характеристику такій законодавчій ініціативі слід визнати, що в Україні ще з середини 90-х років ХХ ст. у багатьох представників правничого та політичного середовищ закріпилася думка, що завдання із забезпечення конституційності правових актів – справа виключно КСУ. Але такий погляд на справу, який і тоді був щонайменше поверхневим та завідомо контрпродуктивним, сьогодні ж і поготів, уже не має права на існування. Адже на основі болючого досвіду перших десятиліть новітнього українського державотворення, не може викликати сумнівів, що реальне досягнення закріпленої в Конституції України мети забезпечення конституційності правових актів можливе лише за умови повноцінного долучення до справи якомога ширшого кола активних учасників, в першу чергу – судів.

Варто наголосити, що застосування принципу прямої дії норм Конституції України завжди було безпосереднім обов’язком кожного судді, жодного законодавчого підкріплення не потребуючи. Так, у добре відомій постанові Пленуму Верховного Суду України “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” ще 1996 року було вказано: “Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну

силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді кон-кретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй”.

З іншого боку, як відомо, судова практика пішла зовсім іншим шляхом, а попередні редакції процесуальних кодексів майже не розвивали закладений у ст. 8 Основного Закону принцип, суттєво стримуючи і без того не надто велику активність суддів у справі утвердження верховенства Конституції України. Але якщо правильно застосовувати Конституцію досі не вміли суди, то чого можна було вимагати від інших учасників суспільних відносин, зокрема політичних діячів, рядових представників публічної влади чи пересічного громадянина.

Водночас, збільшення повноважень судів у частині застосування Конституції України неоднозначно сприйнято в окремих академічних та професійно-практичних колах (що й спричинило подання законопроекту). З недовірою і настороженістю розглядається воно окремими експертами як посягання на виключну юрисдикцію КСУ, наділення “звичайних” судів не притаманними їм повноваженнями, що нібито загрожує поверненням в ідейний обіг недолугої ідеї ліквідації КСУ та до штучного запровадження в Україні елементів американської моделі конституційного контролю.

Проте ці побоювання зовсім не обґрунтовані оскільки межі між спеціалізованою конституційною та загальною юрисдикцією в Україні визначені досить чітко. Чинні на сьогодні процесуальні кодекси ніяк не змінюють того, що єдиним органом влади, уповноваженим на визнання правових актів неконституційними завжди був і залишається КСУ. Визнання правового акта таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним,) є офіційним актом (дією) єдиного органу конституційної юрисдикції, здійсненим у результаті встановлення (з’ясування, виявлення)

суперечності (невідповідності) правового акта Конституції України, що оформлене рішенням КСУ у встановленому Конституцією порядку та має наслідком втрату чинності правового акта повністю або частково.

Суди ж загальної юрисдикції, не маючи права визнавати нормативні акти неконституційними, поряд із цим не мають права застосовувати такі акти у разі, якщо доходять самостійного висновку, що останні суперечать Конституції України. Але треба мати на увазі, що такий висновок, як парадоксально б це не звучало, зберігшись в остаточному (нескасованому вищими інстанціями) судовому рішенні, сам по собі не є остаточним та має попередній, тимчасовий і проміжний характер і може не знайти свого подальшого підтвердження КСУ.

Саме тому встановлена КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, є підставою для перегляду судових рішень у зв’язку з виключними обставинами, якщо рішення суду ще не виконане (статті 361, 363 КАС України; статті 320, 321 ГПК України; статті 423, 424 ЦПК України).

Але варто ще раз наголосити – обов’язок суду відмовитися від застосування закону у справі виникає лише в разі безсумнівного судового переконання у його суперечності Конституції України.

Зрозуміло, що таке переконання може мати місце лише у достатньо очевидних випадках, коли йдеться про конкретні, чітко визначені конституційні норми-правила, з якими не узгоджуються відповідні норми закону. Суд не може брати на себе зайву відповідальність та неадекватно оцінювати власну спроможність визначати конституційність правового акта, особливо у складних справах, де необхідний зовсім інший рівень аналізу, який здатен забезпечити лише КСУ.

Отже сьогодні, Україна, яка, очевидно, перебуває на найбільш динамічному етапі правового реформування за всю свою попередню історію, як ніколи раніше, потребує якісної,

дисциплінованої та високо організованої системи забезпечення конституційності правових актів, єдиним центром, але не єдиним суб'єктом якої є КСУ. Тож виключати в

сучасних умовах з цієї системи суди загальної юрисдикції є неправильним і неприйнятним (*Резонанс* (<http://resonance.ua/pro-pereshkodi-v-zastosuvanni-sudami-k/>). – 2019. – 2.02).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Куба

Комуністичний уряд Куби планує вперше офіційно визнати приватну власність. Деталі заяви уряду Куби було оприлюднено 14 липня в пакеті реформ, які розгляне Національна асамблея пізніше цього місяця і може винести їх на вседержавний референдум цього року, передає ВВС.

Сучасна Конституція Куби, написана в радянські часи, визнає лише державну, кооперативну, фермерську, особисту та спільну власність.

Конституційна реформа також створить позицію прем'єр-міністра поряд з президентом. Це дозволить однак зберегти Компартію як єдину політичну силу в країні.

Компартійна газета *Granma* опублікувала короткий зміст нової Конституції, але не окреслює специфіки 224 статей.

Нагадаємо, що 68-річний Фідель Анхель Кастро Діас-Баларт, старший син Фіделя Кастро, наклав на себе руки на Кубі (*iPress* (https://ipress.ua/news/kuba_planuie_ofitsiyno_vyznati_pryvatnu_vlasnist_260543.html). – 2019. – 28.01).

Польща

17 січня Конституційний трибунал Польщі визнав неконституційними положення Закону про Інститут національної пам'яті про українських націоналістів. Закон очікував на впровадження близько року, відколи президент Польщі Анджей Дуда оскаржив три його положення. Серед них було і те, що передбачало трирічний тюремний строк за приписування нацистських злочинів полякам. Прийняття закону спричинило кризу у відносинах Польщі зі США, через що положення було скасоване ще до рішення Трибуналу. Положення про українських націоналістів своїм авторством завдячують політичній партії «Кукіз'15». Вони є відповіддю на надання ОУН-УПА статусу «борців за незалежність» президентом України Петром Порошенком у 2015 році. Положення ототожнюють дії українських націоналістів впродовж 1925-1950 рр., «пов'язані з насильством та терором» «в районах Волині та

Східної Малополющі» зі злочинами нацистів та комуністів, і їх заперечення також загрожує тюремним заключенням строком на три роки. Верховна рада та Міністерство закордонних справ України протестувало проти подання у польському законі українців, як «зłodiїв-націоналістів» та використання назви «Малополюща». Згодом президент Польщі Анджей Дуда також оскаржив такі «нечіткі» формулювання і наразі Конституційний трибунал його підтримав. Конституційний трибунал за порушення конституційних вимог визнав «неясну і неточну формулювання положень, що викликає невизначеність його потенційних адресатів». На думку Суду, така ситуація є непринятною, зокрема, стосовно кримінальних положень. (*Український інститут майбутнього* (<https://www.uifuture.org/publications/news/24552-polshcha-17-24>). – 2019. – 25.01).

Іспанія

«Правительство никогда не примет референдум о самоопределении (Каталонии)», – написал Санчес в Твиттере, добавив, что они, однако, работают «над налаживанием политических мостов».

Он подчеркнул, что «предложение правительства Испании по Каталонии – это сосуществование, диалог и закон», а также следование Конституции.

По сути, переговоры упёрлись в положения испанской Конституции. Правительство Испании подчеркивает, что решение для Каталонии может быть лишь «в рамках демократического государства» и «в

рамках закона», а Конституция Испании не предусматривает референдум или отделения автономии. Каталония же во главе с председателем местного правительства Кимом Торрой, упирая на свое «право на самоопределение», настойчиво требует проведения обязательного референдума о независимости.

Вице-премьер Испании Кармен Кальво в своем выступлении категорично подчеркнула, что «правительство никогда не выйдет за пределы конституции». (*ANNA-News* (<http://anna-news.info/ispaniya-prerval-peregovory-s-pravitelstvom-katalonii/>). – 2019. – 09.02).

Латвія

Конституционный суд Латвии рассмотрит, соответствуют ли Сатверсме поправки к закону об образовании, предусматривающие полный переход образования на латышский язык.

Конституционный суд Латвии рассмотрит дело о соответствии поправок к закону об образовании Сатверсме на открытом заседании 26 февраля, сообщает LETA.

«Согласие» оспаривает соответствие Конституции поправок к закону об образовании, которые предусматривают полную ликвидацию билингвального образования в стране.

Депутаты отметили, что поправки «ликвидируют билингвальное образование и резко сужают использование языков меньшинств в основной школе». Подчеркивается, что данные изменения в законодательстве не соответствуют статьям 1, 91, 112 и 114 Конституции.

Как уже писал Baltnews.lv, в июне 2018 партия «Согласие» подала иск в Конституционный суд Латвии, чтобы оспорить соответствие «школьной реформы» Сатверсме и международным обязательствам Латвии.

«Конституция Латвии гарантирует право на образование каждому. Любые изменения в законодательной системе должны соответствовать этим нормам», – сообщил

один из инициаторов иска, депутат Сейма от «Согласия» Борис Цилевич.

В разговоре с Baltnews.lv он рассказал, что конституционная норма о правах меньшинств должна интерпретироваться в соответствии с международными обязательствами Латвии – в первую очередь, Рамочной конвенцией о защите национальных меньшинств Совета Европы.

Вопрос о несоответствии поправок к «Закону об образовании» стоит по трем пунктам:

- Латвия является независимой демократической республикой;
- Каждый имеет право на образование;
- Лица, принадлежащие к национальным меньшинствам, имеют право сохранять и развивать свой язык, этническую и культурную самобытность.

Напомним, что закон о переводе школ национальных меньшинств на латышский язык обучения был провозглашен президентом республики Раймондом Вейонисом 2 апреля и вступает в силу с 2019 года. Позже президент утвердил поправки к закону о вузах, запрещающие преподавать на русском языке в частных вузах и колледжах, проигнорировав письмо от общественных деятелей Латвии, представителей вузов и бизнеса с просьбой не подписывать закон.

Согласно реформе, в 2019/2020 учебном году 80% обучения на латышском языке в основной школе будет проводиться в 7-х классах, в 2020/2021 учебном году – в 7-х и 8-х классах, а в 2021/2022 учебном году – уже на всем заключительном этапе основной школы. В средней школе в

2020/2021 учебном году полностью на госязыке будут учиться 10-11-классники, через год – ученики всех классов. (*BALTNEWS* (https://baltnews.lv/riga_news/20190214/1022738826/vopreki-satversme-ks-latvii-rassmotrit-zakonnost-reformy-obrazovaniya.html). – 2019. – 14.02).

Єгипет

Депутаты парламента Египта большинством голосов одобрили инициативу о внесении поправок в конституцию страны. За данную инициативу отдали свои голоса 485 депутатов.

На сегодняшнем заседании Палаты представителей Египта, проходившего под председательством главы парламента Али Абдель Аля, состоялось голосование по поводу предлагаемых поправок в некоторые положения конституции страны.

В частности, предлагается увеличение срока полномочий президента с 4-х до 6 лет, введение должности одного или нескольких вице-президентов, восстановление верхней палаты парламента, введение квоты на представительство женщин в парламенте (не менее 25%), а также для рабочих и крестьян, молодежи, представителей христианства и людей с ограниченными возможностями. Также предлагается внесение поправок для усиления роли вооруженных сил, реформа судебных органов власти и другие.

Законопроект должен пройти еще процедуру обсуждения в Комитете по конституционным и законодательным делам Палаты представителей. Затем решение об изменениях в основной закон страны будет вынесено на всенародный референдум.

Ранее председатель парламента Али Абдель Аль заявил, что поправки в основной закон страны предусматривают реформирование политической системы и не направлены на благо конкретного лица. Глава парламента подчеркнул, что предлагаемые поправки не касались положения о возможности избираться президентом больше чем на два срока, а речь шла только об увеличении срока полномочий президента с четырех до шести лет. Он особо отметил, что окончательное решение по изменениям в конституцию страны будет принято египетским народом. (*АЗЕРТАДЖ* (https://azertag.az/ru/xeber/Parlament_Egipta_progolosoval_za_vnesenie_popravok_v_konstituciyu_strany-1246241). – 2019. – 14.02).

Арменія

В последние дни в Армении активизировались разговоры о необходимости новой конституционной реформы.

Начало им положило заявление возглавляемой экс-президентом Армении Левоном Тер-Петросяном партии «Армянский национальный конгресс» (АНК), в котором предлагалось в течение года провести конституционный референдум по вопросу о возвращении к полупрезидентской системе правления. И после кардинальных изменений Избирательного кодекса, провести в течение следующего года выборы президента республики по новой конституции.

Надо заметить, что большинство экспертов и политиков, даже из лагеря власти (хотя бы на публичном уровне), солидарны, что нынешняя конституция, написанная специально под Сержа Саргсяна, нуждается в реформах. Ведь конституционная реформа 2015 года не только позволила ему пойти на третий срок правления, но уже в качестве премьера, но и наделила главу правительства полномочиями, превышающими президентские при прежней конституции. (*ADaily* (<https://eadaily.com/ru/news/2019/02/23/super-premer-v-teni-prezidenta-konstituciyu-armenii-zhdet-novaya-reforma>). – 2019. – 23.02).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 2 (58) 2019

(25 січня - 25 лютого)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактор
Л. Сісіна

Комп'ютерна верстка:
А. Берегельська

Підп. до друку 4.03.2019.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 6,26.
Наклад 6 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.